

едиција

цепни

а
г
а
е
ш

уредник

Ласло Блашковић

ликовни уредник

Ксенија Чобановић

НЕНАД
ГРУЈИЧИЋ

приче
за романе

Незнанци

Већ десет година Новица пева у црквеном хору, сад му је двадесет и седма. Он је, уствари, солиста, специјалност су му песме руских композитора, али му годе и наше. Кад пева, дечачко лице се уноси у мелодију и текст, очи се на подигнутој глави затварају као латице цвета „дан и ноћ“. Руке се шире, савијају у лактовима, а шаке додирују у једва видљивом трепету и праве лептирово крило. Мршуљав, са тек пупалом јарчевом брадицом, па с наочарима на прђастом и пиргавом носу, он личи на неког бољшевичког младца или партизанског курира који воли да чита старе новине.

Сместиш ли га у ово време, он је мамин син који не може без пудинга у јутарњем кревету, постадолесцент који марамицу из унутрашњег џепа јакне, ма где се задесио, вади на сваку промену дашка ветра, чак и у центру града док пролази кроз бучне издувне гасове саобраћаја. Ех, ти аутомобили, свако може да их набави, то ти је данас као купити мобилни телефон. О том не размишља Новица док папирном марамицом покрива пачји нос.

У хору има десетак девојака, толико и младића. Диригент је жена мушког понашања. Има очи чију боју не можеш да одредиш. Некад је то омаглица на плавка-

стој тек убраној шљиви, каткад жубор пољског цвећа на лахору. Често у зеницама, да се зачудиш, видиш ца-клећи, тек опали кестен. Чудо од очију и жене – Милева из највише зграде у најновијем делу града, кћерка тате спортисте који се бавио музиком.

Отац је својим спортским ауторитетом ломео њену пубертетску нарав у дане када је напрасно почела да мења момке. У четрнаестој је имала првог, у петнаестој другог, па у шеснаестој трећег и тако све до двадесет и пете када су се размаци између нових момака смањивали и при крају свели на месец дана, па и на недељу-две, а неки кажу да је имала неколико типова у исто време. Отац је све чинио да је спасе из канџи развратног понашања, отишао у цркву, замолио да је узму у хор и – она се ту снашла, напредовала брзином светлости. За годину и по постала је диригент. Посређило јој се, стари диригент, Веља из Дробеља, полусвештеник, грађанин који је из срца чинио услуге цркви, напрасно је отишао у други град, одселио код кћерке која се удала за пијаницу. Сматрао је да ће на тај начин спасити брак своје јединице која се зателебала у клошара.

Милева је у хору одмах обратила пажњу на мушкарце, али са извесном задршком, јер црква је црква, а хор мора на том плану бити чист – никаквих видљивих швалерских мувања. Новицу је приметила као неког ко је подсећа на њеног првог момка. Шта подсећа?! Он је сто посто личио на њега. Да зинеш од чуђења! Новица замало да заврши у душевној болници, јер је једна рођака хтела да га, по његовом мишљењу, отрује пошто није могао да јој узврати инцестоидну љубав. Ништа њено није хтео да једе кад би донела поклоне.

Чак ни воће и поврће без обзира колико га мајка прала и гулила. У глави је имао гадне турбуленције, све му било опасно и туђе, чак – мајчин праг. Параноично је излазио из куће у тренутку кад би мајка почела да љушти кромпире које је донела рођака из суседне зграде. Рођака је имала његове године, фарбала косу у се-до, носила хаљине са крупним ружама, а зими се увезивала у два шала. Говорила да је не интересују деца.

Кад би хор путовао у иностранство, Милева је наређивала члановима да са изврнутим капама стану испред катедрале у рукама и – просе. То је збуњивало децу из боље стојећих породица. И другима није било свеједно. Та зарада често је била већа од новца за улазнице. А наступи су иначе били скоро бесплатни. Тек симболично нека цркавица. Али, било је публике која би на улазу дала новчаницу у металу, или папирну, како ко, ретко би неко ушао, а да не дâ свој прилог. На Западу је тако, не можеш као писац поклонити књигу после промоције, јер ће тај коме нудиш, машити се за џеп и платити књигу, а ти се противи колико год хоћеш.

Новица се заљубио у диригенткињу, онако изненада. Боље рећи, Милева је њега ћапила, он узвратио. Одлучна, и нешто старија, могла је да га преобрати у шта је хтела. Њему је то одговарало, желео је бити дечак који слуша. Милева је бирала тренутке кад нико не примећује. Позвала би га у дубину ходника, у засенчено ћоше, зграбила за главу, привукла и пољубила директно у уста. Он би, с почетка скамењен, будио се из таквог контакта сваким њеним новим покретом на заробљеним вилицама. У једном тренутку би се потпуно укључио у игру и узвраћао чудним дахтањем; као да

се борио за ваздух, тако је показивао своје одушевљење оним што му Милева приређује. То све обично не би трајало дуже од пет-шест минута, брзо би се враћали у салу где хор увежбава певање. Знали су, чак, пред сам почетак концерта шмугнути на трен у тоалет или у какво ћоше да се издамарају.

А тек изван хора каква је Милевина пожуда била за Новицом! Није му дала ни станка, ни пристанка, морала је знати где дише и обитава, у свакој минути, контролисала је сваки покрет, не зато што је сумњала у његову верност, већ што није могла да се одведе од његове ауре коју је осећала и на растојању од неколико стотина метара.

Он је живео с мајком тако како је живео, стално под притиском рођаке која га је гутала очима и нуткала се, подижући хаљину да му мајка не види или намигујући са кауча где тобож хекла столњак за продају на оближњој пијаци. Новичин отац је страдао у возу, неко га је избацио на прузи Истанбул – Минхен; човек се бавио коцкањем, шпартао с картама и шибицама кроз вагоне, нарочито ноћу, узмицао кондуктерима и контролама сваке врсте, ни полиција му није могла стати у крај.

Новица ликом – исти мајка. Али, рекосмо, личи и на Милевиног момка. Реч по реч, туц-муц, овамо-онамо, испоставило се да је тај први Милевин младић, у ствари, Новичин ујак, брат његове мајке. Да човек не поверује. Е, људи, шта живот може све да приреди. Ујак му је у Канади, побегао од регрутације и балканских ратова, тамо продавао пекмез од шипурка као лек за малаксале од живота, а онда упознао једну zgodну Сиријку на трћене гузе и – оженио. Имају двоје деце, једно бело,

друго кестењасто. Али о томе ништа не знају ни Новица ни његова мајка. Они мисле, ако се уопште више и сете, да је он вечити нежења.

Милева се, заправо, никад није разишла са првим момком, иако и она о њему тамо ништа не зна. Однела га виза у Канаду, али јој у срцу никад није пресушио. Долазили су нови момци, а у глави увек онај први, и у сну, и на јави, он и он, само он. Замишљала је њихове сусрете и проводе овде, у граду на Дунаву, присећала се раја из дана када није требало много знати о животу. А других момака колико хоћеш; клин се клином избија. Да ли је увек тако?

Милевин отац је искористио одлазак њеног момка и повукао потез да сачува кћер. Да је знао да ће све бити узалуд, можда би је пребио на мртво име, или отерао из куће, овако, он мисли да је све у реду. Милева се не љути, не показује знаке незадовољства, у кући – добрица као беба, само што не тражи гриз из флашице, све личи на бајку породичног дома са татом од ауторитета. Милева и Новица се виђају на трећем месту, код њене пријатељице што има ожењеног љубавника из другог града. Тај често тобож иде на службена путовања, жена му и не зна где, а он – код своје пајташице у хотел подно брда што се наслања на град у којем се све ово врти и догађа. Милевина другарица више живи у том хотелу него код куће. А и кад јој љубавник оде, она стан уступа Милеви на сате и сате, кад год ова пожели. То ти је женска колегијалност и самилост, и жеља да неко буде срећан, па ма и на парче, а осим тога, да и сама не урекне своју љубавну везу: помози другом да би теби било добро.

Милева би пождерала Новицу, толико јој је сладак. А он, готово невин, ништа не зна о женама: оне ствари ради као да му из фишека неконтролисано цури сладолед, па никако да га обрише са прстију у јулске дане кад на тргу деца у смеху облизују смрзлину од ванилије, чоколаде или не знам каквог воћа. Не зна шта да ради са Милевиним сисама, да ли да их стеже или чупка брадавице набрекле као купине на живици бакине баште, да ли да јој облине милује или дроби длановима, сав се умусави, не сме ни поглед уперити између својих ногу: шта му то расте без његове воље? А тек њу – никако, ни погледати, а камоли дирнути. Би он, али га нешто спетљава, одузима снагу и сабија у грч.

Милева би га ћапавала у по бела дана, одводила лифтом на осми спрат, ту одмах с врата мандрљала и перушала, рушила и – падали би испред кревета, није могла дочекати још корак-два до лежаја, увијала се као мачка-змија дробећи му коске на поду. Новица би се копрцао, зазивао да стане, али се, у налету торнада љубљења које је више личило на зобање, предавао и, смлевен, пуштао да га тако сломљеног куса на месту где му је јак матрак, попут чукундиног из породичне приче, као свећњак од злата кованог пре два века. Не уме нити може да се извуче из њеног бука страсти; потопила га као водопад, облила дугиним милинама ужитка, калајисала му кожу и тен славујним гласницама од којих жмарци кипе океаном тела и гамижу ка свршецима удова. Разметала би га на саставне делове, а онда у смирај дрхтавице скупљала лаганим додирима преко вена и жилица по целом бићу. Свезан и блажен, осећао је да на овом свету има чудесо које досад није видео.

Тражила је после свега да је масира положену на трбух, на поду, потом да је гази по леђима, да трчи преко кичме на месту; ништа јој није сметало, ништа болело, само је отпухивала у срећи и задовољству. Таква беше Милева коју, не својом вољом, остави први момак.

Хор је требало да отпутује у Канаду, да гостује на „Данима светске културе“, уствари, да се такмичи са другима. Припреме су биле веселе и пуне ишчекивања да ће се нешто несвакидашње догодити. Лет авионом не би био за памћење да не беше Милевиног и Новичиног одласка у тоалет на висини од десет километара. Спапуњала га је над вш-шољом, љубећи исисала оно мало ваздуха из усне дупље; он се занео – скоро да свисне. Додала му је ваздуха на уста као кашиком, подигла увис и притисла свом тежином у уском простору, уз прозорче кроз које се расцветавала модрина неба у висинама без иједног облачка. Предао јој се на познат начин, немоћан и здробљен; расула га и саставила: збирало се зрно по зрно чулности којој нема запреке ни на небу ни на земљи. О, да ли за Милеву постоји простор на овоме свету где неће насрнути на момчића са прћастим носем?

Кад су се враћали из тоалета да седну на место са развезаним каишевима, авион је наједном почео да пропада. Новица је склизнуо у крило постаријој дами са чешљевима у пунђи, а Милева господину који је блед буљио у стотину пута прочитани наслов дневног листа; један од оних људи што све време лета авионом држе једну те исту страну новина отворену пред уплашеним лицем са поплавелим уснама. Авион је трескао, чули су се узвици многих у страху који је био јачи од сваког рационалног закључка. Обоје су остали у том

положају у којем су се нашли, јер се авион искривљивао на једну страну, а трескање никако да престане. Паника је била развезала скоро све своје чворове. Све док тресидба није прошла, нису се могли искобељати из случајних загрљаја, држали су се закачени кажипрстима на растојању не већем од метар. Небо је прихватило авион као своје дете и нинало га у све пријатнијем лету. То се осећало по смиреном тону међу путницима.

Пред поноћ, на аеродрому их је дочекао домаћин, свештеник риђе браде, насмејан и глагољив. Док су се возили аутом ка хотелу, чули су да ће наступити већ сутра и да фестивал траје десет дана: тад ће бити проглашени победници. Неће бити лако, јер наступају познати руски, француски, грузијски, јерменски, амерички, сиријски, немачки, норвешки и молдавски хорови. Да ли ће српски остати све време, свих десет дана? Не, хор ће се након три дана вратити, а до краја фестивала ће остати само диригент. Сви хорови могу остати само три дана, а пристижу дан пре наступа. Ух, зар да се раздвоје Новица и Милева? Смислиће она нешто, остаће он, разболеће се напрасно па неће смети да путује након три дана док се не залечи за најмање седам, а онда ће остати до краја. Тако ће преварити домаћина.

И хор је наступио: целовечерњи програм, препуна сала, српска дијаспора дошла да чује духовне песме свога рода. Доста им је естрадних звезда и мутаваца што узимају паре и шундом трују децу која ионако не знају матерњи језик. А ако и говоре, то је све друго, али не српски, нека талашика од стотинак речи, ни толико. Неки не знају ни реч. Легура свега и свачега: побркали, измешали, акценте испретурали, енглеским речима

населили вокабулар, неки и француским брбоље, они из Квебека што долазе у Торонто кад неко из завичаја значајан пристигне. Хор дочекан овацијама, публика на ногама; нису све наши, има доста Канађана пореклом одасвуд, ту су и земљаци из бивших југословенских република, и они би да чују речи које разумеју, јер, то и чавке знају, све је то један језик, тај босански, хрватски или српски, а сад и црногорски. Ма и словеначки и македонски дођу му као браћа, све се слива у пансловенске корене, све жубори једним током. Овације, велим, па излазак хора на бис, једном, двапут, трипут, чак. Орило се од подршке и наше и стране публике. Збиља, концерт за памћење!

Сутрадан је наступао сиријски хор. Можда понеко и не зна, Сирија је исламска земља, али једна од оних где се зачело и у знатном облику задржало хришћанство. Тамо се и те како негује и православна духовна песма. Тај хор је, уствари, половином био сачињен од Сиријаца, а другим делом од Канађана сиријског порекла. Кад су и како увежбали песме, чуди се Милева, нису ваљда преко Интернета? На сцени се прво појављује лепа млађа жена, диригентница, осмехнута, сјајних очију, покрета галантних и хитроногих. За њом хор од четрдесет чланова, фифти-фифти мушкарци и жене. Намештају се, концентришу, тајац у сали, све се наперило да чује. Хор изводи неколико песама, бравурозно, а онда наставља истим темпом, све боље од бољег, на крају – пролом пљеска, ништа мање него синоћ. Па певање на бис, онда још један и – трећи бис, исто као и наш хор, тако су примљени, не знаш ко је бољи. Невидљива лепота доживљаја!

Милева устаје одушевљена, али са дозом страха да ће управо овај хор да победи, но, без обзира, одлази иза позорнице и тражи диригентницу да јој честита. Нешто је вуче да то учини, због музичке уметности, и поштено је. С њом иде и Новица, улазе у гардеробу; личи да је преслободно, али понесени виђеним, као деца уверени да је то у реду. Прилазе осмехнутој Сиријки дуге тамне косе; још се није пресвукла, није ни покушала – ка њој хрле и други. Милева успева да на енглеском језику поздрави Сиријку и честита, а ова узвраћајући, примећује иза њених леђа Новицу и, гле чуда, одједном на разумљивом српском рече: Ви личите на мог мужа!

Милева се збуну, Новица такође, заустави реч којом је хтео да честита одмах после Милеве. У том делићу секунде појави се човек десетак година старији од Новице, у као снег белој кошуљи са тамноцрвеном машном. Милева онемела, не може да верује: па то је њен први момак, муж ове Сиријке! Укочена посматра свог првог момка чије име не може да изговори. Иако је млађи целу деценију, нема велике разлике у ликовима Новице и ујака, готово да се и не осети црта различитости. Гледају се и не верују: сусрет после толико година, није било ни дописивања, ни телефонских разговора, тек из треће руке понешто безначајно би чули и заборавили. Ни Милева, рекосмо, није имала никакав контакт с њим, он је био решио да у Канади болно заборави све. Као хипнотисани, два мушкарца се загрлише и осташе у стиску. Милева одлучи да им прилети. Две мушке силе истог интензитета надражише јој груди: Канађанин леву, а Новица десну дојку. Не знајући шта се дешава,

Сиријка помисли да је све то нека грешка, па кад увиде да се непрестано грле, сад и двоје плачу, чу се и риданье, она схвати да треба да се повуче и – нестане.

Чим преста клупко осећања каква се једном јављају у десет година, Милева и Канађанин, као по наредби, заменише бројеве мобилних телефона; Новица „оста кратких рукава“, и не доби од ујака телефон. Помисли – па има га Милева, то је као да има и он. Али, живот свашта изрежира. Милева је већ у поноћ послала Канађанину поруку да жели да га види сутра пре ручка у хотелу; биће сама за столом иза главног стуба, ту је место за двоје.

Тако је и било. Она – без Новице, некако га је на брзину обрадила да настави да спавацка – она ће брзо из куповине. За истим столом у Канади Новичин ујак и Милева! Пар који се волео до неба. Ни мање ни више, прва љубав, ту на дохвату руке после толико времена. За столом, ћаскају, па и сетно се погледају, усне им се с крајева зашиље у шеширић еротизованог смејуљка. Мало ко би очекивао да ће он прихватити Милевин предлог да седну у хотелу. Али, ето, није га напустила жеља за њом. Рекао јој је да има децу, да му је оно жена и да добро живе.

Шта би ти учинио ако бих ја остала у Канади, упитала га је одмах после првог гутљаја пића које је била мешавина вискија и јаког црног вина налик карловачком бермету. Не знам, нисам размишљао, рече он изненађен, такнут таквом могућношћу. Па ти најбоље знаш, ако имаш разлог, додао је задржавајући руб чаше са чудним пићем уз горњу усну која је подрхтавала као рука сумњивог путника док царинику додаје застареле

ли пасош. На њему се видело да још није умрла прва искра љубави, да је из других разлога морао да клисне из земље, да никад није апсолвирао Милеву. Зазвонио му је мобилни телефон, била је то Сиријка; без много коментара, морао је да оде. Милева је остала сама за столом још десетак минута, све док није искапила дубоке чаше пића, и његову и своју.

Сутрадан је наступио руски хор. И он је био одличан, чинило се најбољи. Тако то бива на хорским свечаностима где наступају хорови са традицијом које воде добри диригенти. Код Руса диригент – мушкарац дуге седе косе, с наочарима на кукастом носу, час намргођен, час весео; мешавина крајности из које испиљује личност без компромиса. По завршетку, скандирање руских имена, одушевљење, ето, из вечери у вече, милина над милинама; а публика махом са кореном из времена Лењиновог доласка на власт кад се бежало главом без обзира. О бисевима да и не говорим.

На коктелу су се нашли сви, и Канађанин и његова жена, и Новица и Милева. Сутра српски хор путује на Балкан, остаје само Милева. Новица би најрађе остао, тако му је и обећала, али сад од тога нема ништа. Мора да остане сама, збрзала је Новицу, он прихватио да се врати у Србију. Зато је јутрос била с домаћином и рекла му да ипак остаје сама, а да се Новица враћа, да је оздравио: неки вирус кратког даха, нема више температуру, не осећа бол у телу, болест је прошла. А Новици је рекла да домаћин, нажалост, нема начина да плати још седам дана боравка било коме па ни њему.

Сиријка се на коктелу осмехивала Милеви и Новици, била чудесно љубазна, слаткоречива, убацивала у

разговор српске речи скоро као своје, више него што би ико тражио, ни слутила није да се нешто кува иза њених леђа. Но, и она се приближавала Новици више него што би било допуштено, ваљда у инерцији да је он њен муж: има исти тај већ чувени нос, пиргав и шврћин, осмех – као да си пресликао зубе са једним мало нахереним здесна.

Милева је већ зором отпратила Новицу са осталима на аеродром. Сви су мислили да је добро да Милева остане, да ће то бити нијанса невидљивог притиска на жири да хор добије неку од награда, не мора бити прва, то није ни битно, али и захвалница за учествовање на фестивалу је важна, не долази се сваки дан у Канаду. Било би заиста глупо и непрофесионално да не буде никога да у име хора прими признање па ма какво оно било, чак и ако га не буде. А хор је, чуло се и видело, био величанствен. Уосталом, као и ова два после.

Увече је наступио немачки хор, сутрадан француски, па наредних дана молдавски, амерички – и тако предвиђеним редом, сви до краја. О, како се високо винула хорска уметност у свету! Све су концерте из вечери у вече у другом реду пратили Милева, њен бивши момак и његова супруга. Милева је онако узгред упитала, у паузи наступа немачког хора, где су им деца, зашто их нема, волела би да их види. Деца су у Србију код деде и бабе, остаће још који дан, можда и дуже, рекла јој је довољно разумљиво Сиријка пуна некаквог егзотичног мириса што је насељавао тај део сале. Канађанин је додао да ће му жена ићи по децу ових дана и одмах их из Србије одвести у Сирију код њених ро-

дитеља. Он ће због посла остати у Торонту. Ох, каква прилика за Милеву. Живеле хорске свечаности!

И фестивал се примакао самом крају. Свечано проглашење победника! Завршна свечаност пуна мистичног сјаја: – међу људе бане некаква светлост из њих самих па догађај постаје као сан. Милева већ седи, поред ње два празна места. Велико присуство публике и медија појачава светлост у Милеви. Многи стоје, света више него на концертима понаособ. Неки би да седну поред Милеве, али она с наглим борама на челу објашњава да сваког трена треба да пристигну њени пријатељи. Спикер и спикерка смењују се у реченицама пуним трепетавих погледа и белих зуба.

Треће место – сиријски хор! Аплаузи, аплаузи... Милева узнемирена, нема Сиријке да изађе на позорницу. Где је њен муж, Милевин бивши момак? Зашто нису дошли? Честитке на сав глас, спикери позивају, понеки звждук. Нема их и нема. Друго место – француски хор! Опет бурни аплаузи, излази диригент, насмејан и румен у лицу, мало више звиждука, али не задуго, аплаузи на ново. Француз прима признање из руку домаћина, љуби се и цакли од задовољства.

А онда, спикери у глас: Прво место – Србија! Невероватно – гром из ведра неба, звиждуци подршке, овације, аплаузи без краја, чује се „браво“ из стотине грла, атмосфера врхунског успеха. Милева ошамућена и срећна, као да је носи каква божанска плима, излази на позорницу на једрима нестварног чуда. Прима златни пехар и подиже увис – као да пехар подиже њу, бриди од заноса, лети.

На сцени два композитора, Француз и Српкиња. Спикери поново позивају представника сиријског хора да прими пехар, да није случајно пристигао, припиткују и убацују кратке доскочице. И таман кад је водитељ рекао да никог из Сирије нема, из дубине сале, све трчећи, појави се дама у цинс-мантилу, осмехнута, као да је са другог света. Узбуђена, устрчава степеништем на позорницу, извињава се, узима бронзани пехар, стеже га на груди и подиже. Публика аплаудира, Сиријка се љуби три пута са домаћином који јој гласно, да сви чују, дели комплименте. Она погледа публику, наклони се и остаде са пригрљеним пехаром на сцени. Онда се трже, примети Француза, господина са пуно шарма, ошишаног до главе, очуваног врата, у оделу загасите црне боје, са црвеним цветом на реверу. Прискочи му и честита, љубе се и они, гледају у очи необично дуго. Као да нешто онострано ради на томе да се она и Милева не поздраве. Али, прилази јој Милева и одваја од Француза. Сиријка прихвата руковање, љубе се као сестре и грле, пехари зазвонише у судару.

На сцени троје награђених, водитељи и домаћини, и даље блеште фотоапарати и промичу камере. Не стиже Милева да упита Сиријку где јој је муж, а тако би радо. Он јој не излази из главе. Милеви прилази највећи број новинара, на крају само она остаје с њима. Док даје интервјуе, не примећује да су Сиријка и Француз отишли. Публика се већ разишла, остало тек неколико знатижељника да узму потпис или размене коју реч и утоле носталгију.

Угашена светла позорнице. Домаћини на трен нестали. Ваљда ће се неко вратити? Милева посве сама,

чека да је воде на свечану вечеру. Силази низ широки степеник, узима омалену црну кожну торбу која јој је остала на столици у другом реду. Из дна полутаме ужурбано јој прилази Сиријка и без речи даје белу коверту. И таман Милева да је упита где је он, а Сиријка рече да јој касни авион и нестане са једва чујним српским „збогом“. Отворивши слепљену коверту, Милева угледа познат јој ћирилични краснопис: „Отишао сам у Србију по децу, ипак – ја, не моја жена. Она данас лети у Сирију, остаће неко време, тамо ћу и ја сутра с децом, али само на дан. Остани у Торонту, долазим!“

Откако су се разишли, Дамјан је редовно узимао локалне новине и гледао читуље, тражио Ковиљкино име и слику. Прво је бацао поглед на фотографије, брзо прелазео из угла у угао страница, листао наредне, а онда лаганије – све поново. Тако би, иначе ко зна кад, видео да су умрли неки њему познати или мање знани људи, изненадио би се вешћу о смрти неких рођака с којима је престао да контактира.

Ковиљка и Дамјан били су у тајној љубавној вези пет година. Она удата, он – неожењен. Разишли су се због њене другарице Стаке. Отрачавала га је преко мере и загађивала идиличну везу. Овакав па онакав, преварант, ђубров и гад. Стака је све то истоварала пред Ковиљку која није марила, у Дамјана је била смртно заљубљена, омађијана и – на крилима!

Али кад јој је Стака показала фотографију на којој се Дамјан види у загрљају са неком плавушом што личи на спонзорушу из времена тешке економске кризе, Ковиљка је пукла. Неће да га види, збогом за сва времена. Дамјан упро да објашњава да је то његова сестричина из Немачке: фотографисали су се кад је она с породицом, мужем и двоје деце, дошла на летњи одмор. Био је народни збор у Поткозарју о Илиндану, тада се окупља гастарбајтерски свет са мештанима из тога краја.

Дамјан се ту задесио, воли народне обичаје, песму и коло, а јагњетина са ражња најслађа је у илинданском храшћу.

Ковиљка је толико тешко примила фотографију да се разболела, пала у постељу, никако да се придигне. Муж доводио лекаре, они – ово, оно, на крају констатовали да не знају о чему се ради. Један рекао да је Ковиљка по свему судећи имала смртни случај у породици, не може да прежали губитак; муж ширио руке, каква црна смрт, какви бакрачи, о чему то прича лекар, сви су живи и здрави, хвала Богу. Кљукали су је лековима, а она све слабија, жути и копни, имунитет испод сваке црте, чекао се дан кад ће да издахне. Муж се растрчао на све стране, али залуд, цео град је чуо за Ковиљкину изненадну болест без имена.

Сваког јутра Дамјан је ранио по штампу. После непроспаваних ноћи, са зебњом је отварао новине и не трепћући тражио драго име. Више пута разговарао је са Стаком не знајући да је она Ковиљки дала фотографију. Тражио је савете шта да ради, она му је понављала да је Ковиљка болесна и да неће да га види, да ће пре умрети него што ће га сусрести.

Стака је пореклом из Поткозарја, на Илиндан је била с братом на народном збору у храшћу. Фотографисала је из гужве Дамјана у колу, у загрљају са сестричином, и са целом родбином. Он није приметио, није ни знао да је Стака била на сабору, пакосница. Стака није имала свог мушкарца, била је уседелица, све је тобож знала о љубави, али никад да јој се деси. Она врста старих цура које саветују удате жене.

Дамјан је видео да му Стака не може помоћи. Смишљао је како да дође до Ковиљке. Ваљда постоји начин да је посети. Било би више него опасно да бане у њену кућу. Ако је толико болесна, могла би, недајбоже, да умре чим га види. Не, неће ићи код ње, чекаће да му дани донесу некакво решење.

Јесен је исплакивала злаћано-црвенкасте боје. Тако су мирисале крошње у парку кроз који је свакодневно пролазио Дамјан. Пригледао је заљубљене парове на клупама и замишљао Ковиљку. Ох, љубави, зашто ми се тако ружном приказујеш, говорио је себи у брадицу мршуљави плавшан, човек чија професија никад не би рекла да је емотиван као дете. Инжењер грађевинарства, познат по пројектима неколико мостова после бомбардовања Србије. О, да, мостови спајају, мора да ту има неки зврк појачане романтичне емоције, нека лирска сила у овог човека, нешто што га чини песником живота.

Недеље су пролазиле с несаницом. Листајући једног уторка новине, Дамјан је запрепашћено видео међу осмртницама Стакину слику. Протрљао је капке на плавим као ливадски цвет очима, није могао да верује. Умрла је изненада, а испод кратког текста, имена њених најближих, мајке и брата, и то би све. Једну читуљу, гле, потписује и Ковиљка. Завртело му се у глави, пролепшале се му изнад темена лелујаве слике разговора са Стаком. Одлучио је да се појави на сахрани, испотиха, да га нико не примети.

На гробљу – ни тридесетак људи. Дамјан је полако пришао групи да ни погледом не поремети опело. Млад свештеник и дечак богословац појали су за Стакину

душу. Тик уз отворен гроб са спуштеним ковчегом, поред хрпе набацаног грумења земље, стајала је Ковиљка с мужем. Увијена у црнину, бледа, не више лепа, надно-сила се и клатила над умрлом пријатељицом. Муж ју је придржавао око струка, и сâм напаћеног лица. Налазећи се иза неколико људи на супротној страни, Дамјан је криомице посматрао Ковиљку и дрхтурио. Осетио је бол у поребрици, пробадање игличастих сећања и црних слутњи.

Желео је да се примакне, да додирне Ковиљку по рамену, да је утеши и загрли. Дуго је није видео, више од пола године. Полако, корак по корак, у повећем луку, иза леђа, примицао се Ковиљки и њеном мужу. Дошавши тик иза њихових потиљака, у групици са још неколико пристиглих људи, препознао је мирис њеног парфема. Отвориле су му се слике собичка где су се једном-двапут недељно виђали. Чуо је и њен звонколики глас док га грли и љуби као ласица у трку низ обалу. Затворених капака, Дамјан је маштао.

По завршетку опела, свештеник је позвао Ковиљку да одржи говор. Извадила је папир из црне ташнице коју јој је за рођендан Дамјан купио, муж тада мислио да јој је Стака поклонила. Тмулим гласом почела је да чита, поменула Стакину неостварену љубав, човека ком никад није рекла да га воли. Присутни су се немо згледали, неки и дошаптавали.

Први грумен на ковчег бацила је Ковиљка, а онда остали. И Дамјан је узео бусен. Ударивши по ковчегу, бусен је јекнуо некако другачије. И даље је посматрао Ковиљку. Стајала је повијене главе, видело се да је слабашна и болна, али је ипак дошла да каже посмртну

реч. Није га примећивала или му се то само чинило. Утом је свет почео да се разилази. Скамењен, није се мицао. Изненада, као у неком филму, у лице му се унео Ковиљкин муж: Ти си Стакина љубав, кукавче!

Ветар је заковитлао опало јесење лишће са високих липа и неколико петелки нанео Дамјану у нос. Гробље се окренуло око главе, а срце залупетало неку своју тмасту симфонију од које се грче груди. Збуњен и затечен, без осећања за простор и време поводом реченице која му је затутњала у глави, остао је последњи на гробу. Ни Стакиних најближих више није било. Бленуо је у свеже пободен крст са Стакиним именом не знајући шта да мисли. Осећао се поражено и глупо, нестварно и изгубљено. Зар је могуће да није знао, да није осећао Стакину љубав, засветлило му је ово питање у кошмару других.

У изненадном ветру, пусто гробље изгледало је као са другога света, омоловано цијуком једва чујне фуге из крошања. Надолазили су ружни облаци и с њима громови налик на грохот баба у црквеном хору. Муње су отварале утробу неба и у помешаним облацима сликале огроман Стакин портрет. Чуо је клетву у завичајном нарицању.

Како се и кад вратио кући, Дамјан не памти. Данима није могао макнути из собе. Напале су га велика исцрпљеност и висока температура. Уплашио се да неће преживети. Помагала му је стара комшиница, бивша лекарка, кувала чајеве, бирала лекове, молила се Богу да оздрави.

Прошло је недељу дана, Дамјану мало боље. Могао је да чита новине док их комшиница држи пред њего-

вим очима. Био је уторак, комшиница донела јутарњу штампу и листала. На претпоследњим странама, с десна, при врху, неколико Ковиљкиних фотографија. Испод једне, неко је написао: Вечно ћемо те волети, Дамјан и Стака.

Петнаест година у вези с ожењеним човеком, хеј бре, где јој је памет? Нема то везе с памећу, друже мој, кога ухвати шапа демонске заљубљености, тај заборавља како се зове. Невина Зумка упала је у везу с оближњим препродавцем кожне галантерије кад јој је било осамнаест година. Продавница – иза њеног стана, на ћошку улице која пресеца главну ка аутопуту. Ту навраћају љубитељи животињске коже, не базиру се на светске вапаје да престане убијање медведа, лисица, зечева и осталих шумских лепотана.

Зумка је вижљаста као дечја играчка. Отац и мајка, утицајни људи, запослили су је у локалној радио-станици. Није она за тај посао, али, ето, да се каже да није баш било ко: интервјуише газде града и угледне личности, прави анкете на улици пред изборе, кад се повећа цена бензина и хлеба... Лута Зумка на овоме свету од немила до недрага. Али, она је фатално заљубљена, неко би рекао, изгубљени случај.

Град је необичне традиције, ту пристају речни бродови из Немачке, Аустрије, Румуније и других земаља на Дунаву. Свашта се догађа у мешању туриста и мештана. Нестајала су и деца, неким девојкама никад трага. Зумка се није усудила да извештава о томе. А и ко њу

пита, задњи је зврк у точку новинарства и невидљивих газда града.

Велим, она је две деценије заљубљена, шта – заљубљена, луда за дрипцем који на њене очи гања друге цуре и жене не би ли се напокон, гле, ослободио Зумке. Већ петнаест година све чини да је отера од себе, али Зумка неће па неће, увећава своју везаност, прати га и ужива да скривена посматра док с другом испија пиће у неком од кафића. Никад јој није пало на памет да ускочи у кафану и помути им рачуне. Уживала је да га неопазике гледа с другом, да анализира њихове покрете и чита са усана шта говоре једно другом. То је повећавало њене апетите за све ређим сексом са човеком који јој је затровао и душу и мозак.

Препродавац се звао Ефим, пореклом из места Ђенерал Јанковић, у једној од тачака додира Србије и Македоније. Имао је бујну риђу косу као какав четинар, понекад му буктала на глави, личио на пожар шумског човека у трку. Зумка је познавала Ефимову жену, Панонку, жену са салаша и ритова, помало луцкасту, али као пас одану. Неуредна и депресивна, све јој равно до Косова, није марила за Ефимове излете. Имали су петоро деце. Колико ли је посејао околост? Зумка је осам пута абортирала за ових петнаест година. На помолу је девети абортус. Е, то је сад прилика за Зумку. Покушаће да уцени Ефима, да му каже да ће родити дете, а он ако хоће – хоће, ако неће – неће. Не мора ни признати дете, родиће себи нову душу. Број девет је симбол краја и почетка. Започеће са дететом Зумка нови живот и завршити са Ефимом за сва времена, хм?

У станчићу је имала цигласти кревет на којем се, нарочито прве две-три године, перушала с Ефимом. Налазили су се они и другде, али њен стан углавном беше место огњевите размене еротске сапунице. Како су године пролазиле, све чешће је тражила од Ефима да се разведе с Панонком. Ух, познаје му жену лично, а ради јој иза леђа, Зумка, Зумка!

Сваке Нове године куповала је по један јастучић. На том јастучићу би кумила и молила Ефима да се разведе, да се венчају и оду негде иза седам брда и долина. Петнаест јастучића у различитим нијансама, спектар дугиних боја натопљен сузама. Давала им је имена животиња, домаћих и дивљих. Тепала у самоћи, мазила јастучиће по невидљивим длакама и крзну, преметала и правила нове распореде, истицала да ће им за наредну Нову годину пристићи нови братић. И тако из године у годину.

Зумка је имала пријатељицу млађу десет година; бавила се израдом накита, имала и успеха. Не беше то обичан накит, већ уметнички, за изложбе и аукције, за пробрану клијентелу. Трнка јој беше име, весела и орна за акције, али помало наивна, веровала у Зумкине приче.

Кад год би Трнка нашла новог момка, Зумка јој је држала предавање како да се понаша и задржи типа. Говорила је то гестулирајући рукама и пућећи усне укосе, као да преза да ко не чује. Понекад је личило као да намерно дошаптава неком иза врата своје утопијске савете. Покрети руку беху чудо: понекад би се издужиле и допирале до самих ћошкова високе собе. Додиривала би паучину и узвикивала: Ево, овде пише да тога твога мораш шчепати као муву, крила му појести!

Трнка је веровала у њене приче. Чак и онда када би оне биле очигледне измишљотине, нереална подлога за било какав план. А Зумкине руке су умеле змијолико да се издуже и у рафалу речи загњуре у Трнкину ташницу или џеп и изваде ситниш или кармин, све што се нађе тога трена. Трнка то никад није приметила, толико вешто и брзо, хипнотички омамљујуће радила је Зумка. Ма, чудо од несреће!

Трнка је имала момка послушног као пас. А имала је и пса, белу пудлицу. Оштенила је двоје и кућа је убрзо постала попрште пасјег лавежа. Трнкин момак, Јолпашче, тако га је од миља звала наглашавајући да је читала „Јазавца пред судом“. Ето, ко би знао понорне разлоге именовања људи и ствари, појава и чудеса. Елем, Трнка је била љубоморна на Јолпаза. А он, нимало невин, мада изгледом такав, јурио је цуре и цурице, није опраштао ни једној. Радио је као конобар у куглани, по потреби чистио велику дворану, купио чуњеве и кугле, дечко за све. Али је стизао да се бави и стрељаштвом, локални првак у гађању из ваздушне пушке.

Трнка је знала да запрети цурама. На журевима где би се затекли Зумка, Трнка и Јолпаско (Ефима никад није било са Зумком на јавном месту), понека девојка загледала би лепотана између двеју жена. Трнка се не би либила да јој приђе и каже да ће је шаком у чело ако још једном погледа њеног момка. Једном је главом расцветала нос једној кокетуши, ономад одвалила шамарчину танконогој студенткињи менаџмента, а још се памти како је разбучала ударцима ноге у стомак бринету на броду на Дунаву.

Јолпаз је све то посматрао са стране, са зебњом у очима, правио се да ништа не разуме, али знао да не сме да се меша у Трнкине вихорове, иначе и он ће попити батине. Било је дана кад и он буде претучен, али од клипана који би га пресрели и тражили мобилни телефон или да скине нове патике. Ту се куражио и пружао отпор, знао да одалами једног и још ког, међутим, против четворице-петорице није могао. Трнка би га данима лечила и превијала. Морала је сама да изводи псе у шетњу у оближњи парк или до краја дуге улице где лети миришу липе и божански каде заљубљене парове на клупама испод крошања.

И Трнка се исповедала Зумки. Није знала шта да ради с досадном везом у којој нема снаге да се разиђе са Јолпашчетом. И може с њим, и не може. Јој, глава је боли од тога, не може да једе данима, а онда напрасно почне да жваће, сва се упрља од хране. Да не пуши, каже, да нема дувана, удебљала би као крава. Ко те пита за дебљину кад вези не види крај. Можда јој Зумка може помоћи, али како, и она је у срањима у вези која нема будућности.

Све слабост до слабости, нејаке неке жене, у хормонима до грла. И све би текло као доколица да се једног дана није појавио човек који је завео и Зумку и Трнку. Или је тако само изгледало. Снашло их нешто што ни у сну нису помишљале. Дошао неки трговац накитом из Македоније, Ђузел, турско му име. То је нарочито стрефило Трнку којој накит беше слабост; и сама је, рекосмо, правила занимљиве ђинђуве и адиђаре. Озбиљног лица, Ђузел мерка жену као муву на рубу тепсије, изненада замахне шаком, шчепа је и брзо, да не видиш го-

лим оком, тресне дланом о длан. Тако смљескану, одува муву с врха прста. Ко би га знао зашто са женама тако, мора да има неки разлог?

А шта је са Ефимом и Јолпазом? Овај први гужва се са женом око новца. Она би да потроши за крпице за важну свечаност, а он не да, пре даје за коцку која га је последњих година узела под своје. Она зна за порок и то је убија, све мање новца у кући. Чак су се потукли на бензинској пумпи док је точио нафту у велики тамни ауто са непробојним стаклима. Излетела је из кола и претила пламеном упаљача да ће разнети бензинску пумпу ако јој не да новац за одећу коју жели да обуче за годишњицу матуре, четврт века од дипломе с одличним оценама. С леђа ју је шчепао полицајац у цивилу и против ње је поднесена пријава за покушај терористичког напада.

За тај случај чула је Зумка и видела своју шансу, ето прилике да се коначно уда за човека ког свим бићем воли. И родиће му дете, јао, осам их је побацила, грех над гресима. Међутим, Ефим се никад не би развео од жене с којом има толику децу, па и једно само да има. Дао је „бесу“ да никад неће оставити породицу. Још као средњошколац, заклео се побратиму Садику, Шиптару из Тетова и тетовирао братска имена на десној надлактици испод три чувена слова – ЈНА. Заклетва до смрти, брак с оном с којом имаш децу до краја живота. Мало чудно, пре би требало да је Панонки дао заклетву. Ваљда та „беса“ подразумева и да је неће варати с другим женама. Али, тако је то кад крене прави живот.

Јолпашко, пак, гања цурице на тениском стадиону, хвата и маме талентованих девојчица које у сновима

родитеља већ згрћу огромне паре на највећим светским турнирима. Он је смирен, колута крупним очицама боје чемера душе, прави се луд, а уствари свашта ради. На пример, он је преко Интернета нудио сексуалне услуге хвалећи димензије тела, и уда, ништа није изостављао. Чак је тестисе назвао овнујским примерком, а други пут воловским куглама којима ни најбоље тореа-дорке Шпаније не могу ништа.

Трнка је нашла те поруке и у њој се загасио ионако утуљени жижак љубави према Јолпазину. Плакала је данима, јела и дебљала, а онда само пушила и мршавила с мучнином у желуцу. Оставиће га, доста јој је смуцања по вртачама празне везе, доста ишчекивања да ће се све поправити. Нема поправке на срушеној дрвеној ћуприји коју је вода увелико однела, а на ушћу, заглављена у приобални жбун, млатара једна трула левтица, знак да је негде једном била једна љубав.

Ђузел је освојио и Зумку и Трнку наруквицама од жада и ћилибара. Обе су волеле скромнији накит, никако злато и сребро које је, иначе, Турчин имао у великим количинама. Више их је занимала мања торба накита од смирујућег жада и пућпуравог ћилибара, фигурице и облици у пастелном пресијавању светла: слонићи, лабудићи, јеленчићи, псићи, зечићи. Као децу их је све то занимало па и одушевљавало – до отворених уста. Кикотале су се после заједничких погледа у Ђузелове кара-очи, црне зумбуле лепоте. Тресле су главама у некаквом женском лудом грохоту, а уствари дрмала их је брза грозница непојамног допадања. Турчин је био другачији од њихових несрећника.

Ђузел је нежења, има седам сестара, све удате осим једне пубертетлијке коју издржава и штити као лепо лане. А што је певала! То ко није чуо, не зна шта је педма. Ђузел је ширио руке, умивао лице као у молитви, без речи клањао се до земље чуду сестриних гласних жица. Међутим, бранио је да пева јавно, нипошто у кафани, одрекао би се рођене сестре. Само њему да пева, он је издржава и чува. Једном месечно, ма где се заде-сио, односио је новац сестри, у пошту није имао пове-рење. Као детету, никад му није стигао пакет играчки које су родитељи наручили из Истанбула.

И, ево, прошло је више од месец дана, Ђузелу се омакло, никако да стигне да однесе сестри новац у за-вичај. А и сестра се не јавља, нема телефон, писмима ретко, само понекад у нужди зврцне га из оближње мале поште. Ни он није позивао у новије време, запетљао се у некакав заборав, не да се објаснити. Наоко, све је ја-сно, али његова љубав према сестри је необична и зато је чудно Ђузелово кашњење. Више од месец дана нису се чули, то се никад није догодило. Нису ли га оне две замантале више него он њих? Неко би помислио не знам шта, али о томе се не може тек тако. Иди, молим те, па ко све није закаснио, има и крупнијих огрешења. Нека је он жив и здрав, свега ће бити.

Зумка и Трнка приметиле да је Ђузел веома шкрт, ништа им не поклања. Нутка да погледају овај или онај накит, мами их на приче о сваком понаособ, али даље од тога ништа. Гледа само да мазне новац, а успут какву несрећницу ако повали, то му је приде. Гадан неки тип. А допада им се – не може више, шејтан да га носи!

Одлучиле да га окушају, да виде хоће ли издржати да их не части накитом или већ нечим. Одвешће га у ре-сторан с арапском музиком, ту једна лепог пупка игра трбушни плес. Засели су уз низак округли сто на сре-дини велике просторије, играчица пришла и одмах про-дрмала куковима, дукати зазвецкали на бедрима и крстима, а тек – испод пупка! Јао, јао, има ли мушкарца да га то не подигне?

Раширених руку, устале Зумка и Трнка, па уз игра-чицу – по своме, по инстинкту, удариле и оне у плес; шта хоће та плесачица, боље ће оне! Поскакују у круг, рукама колутају, далеко је то од арапског плеса, али гру-дима таласају, задњицом машу, око Ђузела све више и више се стешњују, већ га и чешу не би ли га омамиле да устане и заигра. Он пијуцка и мези семенке из посу-дице што их је дочекала на шареном столњаку, нити шта збори нити ромори, гледуцка испод обрве, не знаш да ли се осмехује или приговара. Оне наставише – до знојног умора, он ни макац, ћути и мота дуван. Прави Турчин, пуши, не престаје. Три лепојке играју, ма так-миче се која ће боље, а из замрачених ћошкова чују се аплаузи и тихо певање, лица се не разазнају.

Кад, гле чуда, на вратима – Ефим и Јолпашче, откуд, мили Боже, они? И с њима две девојке, лепе као слике. Плавка и црнка, ноге до рамена, па дугачки вратови личе на трећу ногу. Опа, ово је као на филму. Зумка и Трнка престаше играти, настави само ватрена играчица – трепери трбухом као крила колибрија над цветом. Ђузел мота дуван и не мрда, као да га се не тиче. Кад – ново чудесо, на вратима Ефимова жена, Панонка! Ко ту

кога уходи, мајко? Читав ланац знаних њушкица на једном месту, запетљан ток филма.

Сви у невољи, згледају се раширених трепавица, лица помрачена, лупају људска срца. Шта ли је режисер даље намерио? Ефим напушта сто, а Панонка за њим псујући. Зумка бледа као поцепана кора лимуна гледа, не верује: Е, родићу ти га овога пута, барабо, ни име му нећеш знати! Јолпаско прилази Трнки и дрхтуравим бледим гласом пита: Откуд ти овде? Трнка прозукло узвраћа: А откуд ти?

Из полумрака у ћошку, где беху скровита лица, столу прилази нова млада девојка у гримизним димијама. Ђузел као из катапулта избачен: Сестро моја, откуд ти овде, Сејдефо? Грле се и плачу. Сви блену без коментара. Он је изводи напоље, вади новчаник и даје новац. Потом бурно расправљају. Опет се грле и плачу. А онда сестра рече да су у кафани највише тражили севдалинку „Сејдефу мајка буђаше” и запева на улици. Ђузел клекну на асфалт и обгрли сестрина стопала. Пролазници засташе и неми одслушаше песму до краја. Неки пред њих бацише ситниш.

У ресторану, Трнка приђе девојци уз Јолпаза и одвали јој шамарчину, а њега звекну главом у нос. Нека се зна ко је ко, тако је увек радила, па ће и сада, него шта! Зумка смирује, успева да је украти. Две непознате девојке као хипнотисане прате чудновато збивање. Ипак, једна прилази Јолпазу и салветом брише крв с лица.

Музика престала, плесачица пије ракију. Из ћошкова тајац, тек једва чујно брборење, непозната лица напуштају ресторан. Један нешто приговара, али даје бакшиш љубећи пијану плесачицу. Конобар јој истргне но-

вац и ставља у свој унутрашњи џеп. Ко овде пије, а ко плаћа? Где је газда?

На раскрсници, Трнка и Зумка сустигоше Ђузела и Сејдефу. Приметивши их, Ђузел зграби сестру за шаку и трком низ главну улицу. Оне за њима, задихане, са штиклама у рукама. О, животе, чиме ли све не украшаваш људску патњу на овоме свету!

Није било воза који стане у Шајтовцу, а да Ковртаљка не ускочи. Одмах потражи кондуктера и, без возне карте, закикоће му се у лице. Узме га испод руке и, ћућорећи, тобож припомаже у послу. Има кад нигде не путује, али је у возу. Кондуктери су јој најинтересантији људи, с њима лако склапа савезе, отвара им душу, одмах даје број телефона, наставља контакте данима. Нема разлике између ожењених и неожењених, све обрађује, гледа да се докопа бесплатних вожњи и још понечег.

Возови, возови, то су чуда, собе на шинама, свет за себе, милина клопарања, предели из снова. И ћубриште кад видиш, личи на лепоту, толико је вожња иза стакала купеа фасцинантна. Сунце и на ћубриште залази, али се не упрља, шапуће Ковртаљка и вади укосницу из чуперка иза увета. А уво – шерпица за пријем звукова; писак возова јој проширио ушну шкољку.

Ковртаљка је упознала кондуктера плавушана, оца троје деце, човека што воли да шибицари по возовима. Кондуктер, а коцкар на радном месту?! Пресвуче се у својој кабини, маскира, и ето ти га бркатог, ћосавог, црног к'о угал, грбавог, са периком женском, овом, оном, у хаљини, сукњи или кратким панталонама, у џинс-јакни, као на крилима; ето га с картама, врти три

кеца, два црна и један црвени. Путници хипнотисани појавом, ћа оваквим ћа онаквим брбљаријама, ћа ћавољим ћа анђеоским понудама; начисто их опсени непознат човек и часком опељеши. Неки ћуте, думају, кутре, што би рекли с очеве лозе, други траже паре назад, протестују, трећи се ударају по челу: Ја будале, мајко моја, шта урадих? А он већ шмугнуо.

У главама стеже прелестна магла, бол заузима своје место у вијугама обманутих. Неко би се тргао из мучне нирване и повикао за коцкарем, други би трком за њим у ходник; они најпотресенији зову кондуктера да избаци гада. А преварант пацовски клиснуо тајним просецима, као да није у возу већ у каквом градићу са десетинама уличица и хаустора; куда ли је прошао и како, нико не зна. Прича се да се кроз прозор вере на кров па преко вагона до тоалета, ту се опет пресвуче, изађе на ходник и, као да ништа није било, скопчава шлиц, ни задихан, мирно пита откуд толика галама. Путници још у врвежу, отварају прозоре, неки одустају и затварају, богарају себи у ревер, прете, мотају шије у рамена, гледају у даљину кроз стакла на завијутак: Где ли је испао онај ћаво?

Плавушан, драги моји, у таквим приликама вади тефтер и кобајаги записује, каже да ће обавестити полицију. Понекад се у возу збиља наиће полицајац. Али и они гледају своја посла. Шурују са кондуктерима. Ем мљацкају кобасицу и пијуцкају брљу, ем кују некакве планове око непознатих жена и цура, ем размењују неке стварчице и клобуче џепове и ташне.

Овај мали воз на релацији Кезиловци – Појтарице нема жандара. Ту је кондуктер бог и батина. Плавушан

се уиграо у пресвлачењу. Но, издашно га припомаже Ковртаљка. Кад устреба замењује плавшана. Једном се појавила обучена у сивкасту милицијску униформу из Титовог времена. Тобож, дошао милицајац на увиђај поводом опљачканих путника. Часком пресвучени плавшан довео, ето, милицајца на место картарошког русваја. Бележило се у нотес и обећавало свашта, климало главама, тапшало по раменима. Од тада до данас никакве повратне информације, а путници се размилели – куд који мили моји. Прошао живот, што би рекао пријатељ-писац родом из Далматинске загоре.

Шуровање са плавшаном ушло у крв Ковртаљки. Обуче његову одору, раскомоти се у њој, осећа неку снагу у чудном преображају; други човек и – готово. Сличне је висине, покрупна жена, па јој плавшанова одежа штима. Набије полутамне наочари и полако од купеа до купеа буши возне карте. Толико пута су замењивали улоге да је народ већ навикао на кондуктерку. Ко веле, ради жена свој посао. За то време, он у другом делу воза шибицари.

Кад би се плавшан истински појавио као кондуктер у пратњи Ковртаљке-путнице, сви су мислили да је то љубавни пар, онако – из воза, каквих данас има на разним пругама, колико хоћеш. Нико није ни помишљао да ту има нешто више, нешто другачије, нешто у вези с послом и коцкањем, нека заврзлама која би мало коме на памет пала. На њој дречаве боје, мини сукња, црвена коса преко носа. Он и она – пајташи на делу, као на филму, свака част. Она опседнута кондуктерским послом и чаролијом пресвлачења, а он вара и зарађу-

је, прави савез. Глумци над глумцима, опасни зјалови. Једном се случио догађај о којем се још прича.

Она се појавила као полицајац, нов и непознат у возу на реченој линији. Изненада на ходнику, као катапултотом избачен из купеа, у бунди од медвеђе коже, преобучен и кондуктер-плавшан, коцкар, са накривљеним на десно шеширом од зечје длаке. И, кобајаги, полицајац ухватио преваранта на делу па му Ковртаљка засукала руке, а прерушени плавшан јечи ли јечи. Путници се диве полицајцу, ни на крај памети да је то Ковртаљка или неки од ранијих ликова у какве се све премандуривала. Аплаудирају и ликују путници, врева мили кроз воз као змија-шарка па појачава брзину на шинама. Тера полицајац варалицу да врати паре путницима.

Али баш тог дана ни један путник не беше опељешен у возу. Коцкар још није био стигао да зађе у купее. Али сад кад се тобож правда истерује на чистац, и то са готовим новцем у рукама, ствари су у најмању руку чудне. Нуткају се паре назад, а путници затечени, поштени, ником ни да пада на памет да каже да је изигран. Ваљда им је све то што се одвијало пред очима личило на филмско хватање препреденог лисца. Као да није живот, као да се указао какав тродимензионални екран. Шта они имају с тим?

На последњој станици, с путницима изађоше полицајац и лопов свезаних руку. Иза њих туце задовољних намерника, пуна им срца, живот леп. И они би до полицијске станице – да уживају до краја. Има правде, неко рече уз плач, а некима напукоше прсти од силног стискања шака.

Утом се иза станичне зградице што дотиче посластичарницу појави права полицијска патрола. Видевши их, ово двоје отргоше се једно другом и стругнуше у супротним правцима. Патрола се подели – па за њима! Шта је ово, заледише се на месту путници из нестварног воза.

Кад, ето ти новог чуда – на прозору воза, на месту где беше машиновођа, појавише се загрљени Ковртаљка и кондуктер. Још се и – љубе! Воз крену уназад – све брже и брже. Људи на станици избечени и збуњени. Једни се хватају за главу, други зову ни сами не знају кога, жена са шналом у шапи се крсти, старац кашље у рукав и маше лулом, а неки доцкан потрчаше за возом. У даљини чу се писак старе локомотиве.

Такав рукопис никад нисам видео – као непоновљиви кардиограм срца, нагло зашиљена слова или стреловито спуштени доњи облици без заобљених делића. Морао сам улагати велики напор да бих дешифровао песме исписане женском руком. А кад бих муком ипак успео да прочитам неку од песама, видео сам – изванредне лирске творевине...

Дарица је студирала српски језик, дошла је у велики град из малог, из срца Шумадије. Сићушна, ружњикава, али тиме некако и лепа, личила је на јунаке из цртаних филмова, можда баш из „Штрумфова“. Глас јој је као из испражњене зделице млека, звонкаст, танушан, налик ћурлику какве птице из детињства. Пргавица, и своја, што би се рекло, а уствари, испуњена страховима да не направи какву глупост у новој средини. Већ је пропустила – пали цигарету свако мало; волела је реперску музику, и све друге облике који сежу до рџа, облачила се у прњице као преживели хипик и тако глумила девојку што се дрогира.

Становала је код моје интимне пријатељице што је била мало ћакнута, лепа, а луда, то се често догађа, не знам откуд сам се и спетљао с њом, не могу то да објасним. Сам Бог зна зашто је тако. Даричина газдарица

је десет година студирала педагогију, никако да дипломира. Пре тога, завршила је вишу педагошку школу, па да би сустигла сестру која је дипломирала француску књижевност, стушила се из банатског градића у Нови Сад да дода још две-три године високе стручне спреме на своју провинцијску дипломицу.

Дарица је свашта видела код врцаве газдарице што је имала некаквог идиота, лупао на прозор у касно доба. Она би га пуштала и папуњала се с њим у суседном собичку да су и комшије могле чути. Никад га нисам видео, али чуо – јесам. Нисам покушавао ништа да променим у тој вези. Нисам био заљубљен у ту Даричину газдарицу, него – онако, повремено сам је виђао, тајно и намало, годинама.

Али, било је ту нешто и између Дарице и тога типа, нешто већ првог викенда, није за причу, засад. Дарица је помишљала да напусти тај стан, ту уклету кућу приземљушу, али никако да то учини. Скривала је од газдарице шта јој се догађа мимо њеног знања. Или мисли да трептава газдарица ништа не зна.

Бомбардовање Србије пресудило је да се Дарица врати у завичај, дало јој је снагу да се отргне из ђавољег троугла. Ето, напустила је студије и отишла родитељима на чварке чим је почео рат. Тамо су слабије падале бомбе него на Нови Сад, на његове мостове, касарне, зграду телевизије, фабрике и стамбена насеља.

Дарица није припадала оним студентима што су знали да ће много лакше полагати испите у време бомбардовања. У те страшне дане попустили су критеријуми професора па је упорнији студент могао испите једне целе године да положи у та два-три месеца, а било је и

оних који су по две и више година чистили за време „Милосрдног анђела“.

Једна од таквих, на пример, била је и Соња из Срема, женско вижле пуно себе, препотентно и безобразно, биће које је дипломирало машинство у време бомбардовања, а било јој је остало преко петнаест испита. Али ко те пита кад бомбе падају, свима је страх у цревима, сви су се нешто продобрили, сви племенити, сви би да разумеју једни друге. Многи су се венчавали кад им време није; мањи људи од маковог зрна па им свака промена добро дошла, поготово удадба или женидба. Многи збрзани бракови, велим, склопљени су у то време, касније пукли као звечка.

Но, овде је о Дарици реч, о смешкуљивом девојчету које је одлучило да усред бомбардовања напусти Нови Сад и врати се у Шумадију. Мислила је: нека прође бомбардовање – па ће се вратити. Али, како то већ у животу бива, и ситни детаљи направе големе промене. Тако се и Дарици догодило. И у њеном месту људи су пошандрцали од неке вештачке доброте. Удаде се Дарица за првог комшију ког раније није ни примећивала.

Слушајући вести на радију, цео комшилук би се склањао у подрум док авиони не избаце свој товар на кочоперну Србијицу. Ретко би која бомба залутала и пала на Даричин градић, али никад се не зна. Док је било телевизијског програма, могли су прецизно да виде рушевине. Али кад је НАТО бомбардовао Телевизију Београд, па онда и телевизију Нови Сад, остале су само да се чују вести на локалним станицама, несигурне и споре.

У мемљивом подруму је Дарица упознала Уроша, локалног дилбера, момка из суседне мале зграде. Њему

су мало биле цигарете, почео је да се дрогира, прво – марихуана, а онда, од буреџијиног сина, и јаче дроге, хероин, пре свега. На нос ушмрче бели прах из малене као нокат кесице и протресе гримасу. Тад не личи на Даричиног момка. Дарица то није сматрала опасним, наивно је веровала да ће Урош превазићи кризе и неће узимати опојни отров кад га не буде било. Она га воли, и то је лепо отров, сматрала је, јачи од наркотика.

Једне ноћи били су сами у подруму; народ је полако престајао да долази кад је увидео да бомбе не падају на њихов градић. Дарица и Урош попили си мало више алкохола или, пре, узели какав опијум. Било га је у граду, не само преко буреџијиног сина. У нирвани, спетљали се у љубавно клупко у ћошку подрума на дуплом ћебету. Севнули су ројеви љубичастих искрица, слатке муње додире преузеле им и ноге и руке, тела се изувијала, час растављала час састављала, а онда као у лепку – спојила, врхунац се оваплотио у заједничком вриску налик рефрену рок-групе „Queen”. Као да су им тела била обасута стотинама очију, све су видели умножено у сазвежђима неисказивих сензација. Сутрадан су били намрштени и мамурни, неиспавани и потрошени. Дарица је остала трудна.

О повратку у Нови Сад више није било ни речи. Дарица је постала мајка, а да за то још није сазрела. Родила је лепу Леу, тако су желели да им се дете зове усред Шумадије. Ваљда су то име чули у песми још једне стране групе која им је прожимала тела док су се у нирвани љубили. Дарица је сматрала да су обоје заљубљени и да је зато дете требало да буде рођено. Њихови родитељи су видели да је живот преусмерио наме-

ре и да ништа од ранијих планова нема. Нека иде куд је кренуло.

Бомбардовање је давно прошло. Леа већ има три године, време кад се брачне кризе показују у пуном светлу. Урош нигде не ради, а наркоманске кризе га мељу. Дарица од родитеља из дана у дан вуче храну и какву-такву цркавицу. Нови Сад јој је стално у глави. Тако би отишла у тај лепо град. Не тражи она много, сећа се пива које је испијала са друштвом на кеју, некакве гитаре на обали у петроварадинској ноћи. Јој, кад би јој се то све вратило, кад би могла поново у Нови Сад, маштала је облачећи дете над ношом.

Дарица је оболела од анксиозности. Шокирала ју је појава детета, никако није могла да се снађе у присуству новог малог бића. Колико је осећала радост, толико и страх. Добила је и фобију од аутобуса и превозних средстава. Ни у воз, ни у аутомобил, па чак ни на трактор, ни на ромобил; ништа што је одваја од земље није могло да је пренесе из тачке А у тачку Б. А да и не говорим о авиону. Тек тај ужас. Срећом, Дарица нема то искуство па може само да нагађа колики је то страх на висини од десет километара. Чак је помишљала да хода боса, јер су је и ципеле, сматрала је, одвајале ћоном од тла па је параноично размишљала о дебљини обуће. Хтела је да исече доњи део ципела и да тако хода, боса, да табанима осети асфалт; да, да, ципеле само са горњим делом, да симулирају целу обућу, боље рећи, да скривају непостојање ћона. О, какве примисли, страхови и зебње, о чему она то – поред детета жељног пажње и родитељске љубави!

А депресија је јахала у чизмама од седам миља. Прво је то била меланхолија, тад би се Дарица латила оловке и записивала песме. Рукопис је скакутао као казалька на бусоли у великој олуји над Бермудским троуглом. Касније, та сребрнаста сета постајала је чамотињом духа, ни песме је нису могле отерати.

Присећајући се дана у Новом Саду у којем је, уствари, провела тек нешто више од пола године, на памет јој је пао пријатељ њене газдарице, писац и уредник недељног листа. Не, онај што је био горопадан у вези с газдарицом и имао с Дарицом нешто.

Назвала је газдарицу, ова се изненадила, у први мах није знала ко је зове, а онда се кроз трзавичав кихот сетила и прихватила разговор. Дарица јој је укратко испричала свој живот, а ова њој да има сина ком отац не да у сред лета да једе сладолед. Замолила је бившу газдарицу да је некако споји с оним писцем. Тражила је адресу, желела да му пошаље своје песме, да погледа – можда нешто и вреде.

И, стигла ми је похабана велика коверта из Шумадије. Унутра слова, рекох ли већ, угласта, шиљаста, прелазе у доњу реч, каче и горњу, као нека чудесна мрежа, искрзана и мистична, али, кад се боље удубим – са одређеним графемским законитостима. Одмах сам видео неиспољен живот, збијене емотивне чворове у повременим експлозијама, луцидност, чак, и генијалност особе која тако пише.

Обично не читам руком писане песме, замара ме то, компјутери су толико узнапредовали да свако детенце пише на екрану. Па зар није имала обичну машину за прекуцавање? Но, и даље гонетам чудни рукопис, пе-

сме, заиста – одличне, права поезија. Али, шта ћу с тим? Одложио сам песме и посветио се нечем другом. Нисам одговорио писмом.

Није прошло ни месец дана, а на врата ми закуцала млада жена: Ја сам песникиња! О, то сте ви, замуцао сам, и одмах понудио кафу. Таман сам хтео да кажем коју реч о песмама, кад на врата хрупци непознат човек, у тамним наочарима и танких бркова, у чизмама до слабина; без поздрава зграби Дарицу и грубо извуче напоље. Искошених уста, стегнутих незнанчевом шаком, успела је једва разумљиво да ми удува поруку у његов длан: Вратићу се ускоро!

Ко је тај мушкарац?

Никад нисам видео ни њеног мужа ни оног газдарициног типа с којим је ваљда имала нешто. Или је то био неко трећи. Неко кога ни она не познаје. Закључао сам врата, подвио реп и заћутао.

Ово што се догодило Ангелини припада некој врсти чуда. Да, управо тако, само чудесо. Она студира право и пише песме. Хтела је да постане песникиња са дипломом правника. Упознала је безличног момка који се представљао као текстописац, каже да је певао уз гитару. Упознали су се продавајући дечје свеске на улици. Нису ни знали да раде за сумњиву фирму. Продају танке свеске за предшколски узраст или, пак, деле листове са дечјим цртежима уз гласан коментар да новац иде за оболеле малишане.

Многи добри људи дају новчанице, и металне и папирне, пуну шаку кад чују да је у питању помоћ за болесну децу. А паре – у џеп мафијаша. Тога има на све стране, и у медијима и, ево, на улици. Кад су укапирали где новац одлази, обоје су побегли.

Ангелинин момак није имао име, по цену живота није хтео да каже како се зове. Звала га је час овако, час онако, свакако. Прихватила је да јој дечко нема име, а он се на боју њеног гласа одазивао и на: Мехмеде, Славко, Јосипе, Латифе, Рајко, Стипе... За месец дана нанизала је стотине имена. Кад је видеда да се одазива на свако име, покушала је и са надимцима. И упалило је, освртао се и на: Шиљо, Прћо, Дебели, Топо, Ледени, Чкиљо...

Заклела се да ће га увек звати новим именом или надимком, и да ће се растати оног дана кад више не буде нових, кад се потроши инвентар таквих речи. Тако је она мислила. Зато је одлучила да мало успори. Једно именце на дан, то је већ некаква мера. Купила је и „Рјечник особних имена“, загребачко издање. Уз свако име у књизи је стајало сијасет надимака. Момак се као луд окретао и осмехивао, намигивао и штуцао. Можда је и погодила како се зове, али на његовом лицу ни трага о томе. Таман кад помисли да га је „ушицала у сриду“, он склизне у тик очног капка од којег јој се заврти у глави.

Оно што се могло видети јесте да је био нижи за главу од повисоке Ангелине, да је жућкаст у лицу и да носи ципеле огромног броја. Биле су то некакве патике што симулирају облик зимских ципела. Цупкао и левом и десном у ритму самбе и тако давао до знања да се нешто љутнуо.

Безимени је убрзо почео да показује љубомору. Већ по истеку првог месеца, кад год би га Ангелина позвала новим именом или надимком, он би почео да врти главом. С почетка је то било безазлено, Ангелина се и није освртала, али кад га је једном назвала Муратом, он се жестоко брецнуо и тражио да му каже ко је тај. Она се клела да Мурат не постоји, да се случајно сетила тог имена, поготово што је претходно поменула Милоша, па, као, Косовска битка – и те ствари, тако му је тумачила.

Немој да те ја распорим к’о Милош Мурата, претио је савијајући кашику над тањиром пуним вреле супе у загушљивом ресторану на ћошку калдрмисане улице

што се улива у пијацу. Она и даље није обраћала пажњу на такве реакције, мислила је да је све то одраз лепршаве заљубљености. Међутим, ствари су почеле да се компликују. Ангелина се плашила да помене било које име или надимак. Хтела да побегне из те везе. Престала је да га назива било како, никако. То му је сад сметало, тражио је да настави, да не прекида прозивку имена и надимака. Али, она је чврсто одлучила да више не помиње никог.

Тип је претио да ће је измлатити. Доста је њему девојака, седам их је оставио, ниједна га није слушала, варале су, понижавале. Уствари, оне су њега напуштале – главом без обзира. Све су гледале у страну кад с њим причају, ниједна да га погледа у очи кад јој се тобож исповеда или признаје лаж. Имао је поглед од којег боли чело.

На зиду свог собичка у предграђу, поред фабрике сумпора, имао је седам ланчића са девојачких вратова. Неко би помислио да се ради о Џеку Трбосеку. Тражио је да му и Ангелина да свој ланчић са златним срцем. То јој је поклон од баке од оца, како да му да? А тек кад је видела толике женске ланчиће на зиду изнад његовог уског кревета, одлучила је не само да му не да свој, већ да нестане из његовог живота, да спасе живу главу.

Као да сикти, он је понављао да је имао седам девојака, и бројао седам ланчића на зиду. Некима је тепао, друге скидао, чистио тобож прашину и враћао на зид. Зар ни једна није стигла да умакне са својим ланчићем, питала се Ангелина.

Престала је да му се јавља на телефонске позиве и мобилне поруке. Међутим, он је пронашао њену адре-

су и бануо на врата као да и сâм ту станује. Ту су живели Ангелинини родитељи и млађи брат. Отац је био запањен да низак и неугледан мушкарац упада у њихов дом и тражи његову прелепу високу кћер. Рекао му је да брише напоље, да ово није кућа за случајне намернике, да Ангелина још није за озбиљну везу. Тип је једва прихватио да изађе, тражио је да објасни, ако треба представиће се, казаће и како се зове. Не интересује ме ни ко си ни шта си, ни како се зовеш, ни одакле си, марш напоље, сиктао је Ангелинин отац осећајући да нешто дебело није у реду с тим незнанцем.

Појављивао се безимени још неколико дана пред вратима, али му нису отварали. Пар пута га је Ангелинин отац још жешће маршнуо на улицу. Међутим, тип је долазио под прозор. Посипали су и врелу воду на њега, он се измицао и поново примицао зиду.

Онда су почеле да стижу разгледнице, увек потписане другим именима и другачијим рукописом. На свакој је писало: „Ангелина, животе мој, чекам те на тргу код пекаре!” Њен отац је био гневан као рис, какве су то разгледнице, ко су ти људи што се јављају његовој јединој кћерки. Није ни помислио да све стижу од оног типа. Тек је с њим завршио, отерао га од куће, а сад и ове разгледнице, о чему је ту реч, тако је думало Ангелинин отац. Позвао ју је на разговор и она му све признала. Онда је отац замолио поштару да такве разгледнице не ставља у сандуче, већ да их баца у контејнер или их једноставно испара, нека ради с њима шта год хоће. Поштар се бранио професионалном одговорношћу за све пошилике.

Неколико дана разгледнице нису стизале, а онда је дошао телеграм на Ангелинино име: „Морам те видети, открићу ти своје право име. Чекам те у подне на тргу“. Отац није био код куће па је Ангелина смотала телеграм у џеп и одлучила да види безименог. Сазнаће његово име, ипак је то нешто, можда ће тако ствари да се смире и уразуме.

Отишла је на трг и пронашла га како цупка. Препознала његове ципеле и одећу, али то ликом не беше онај младић ког је познавала. Ја сам, не брини ништа, мало сам се изменио, објаснићу ти, обратио јој се истом бојом гласа. Сва у чуду, није смела да му приђе, помислила је да стругне у бег, али ју је он већ ухватио за руку: Све је у реду, хајдемо у чајџиницу, ту ћу ти рећи како се зovem.

Сели су у ћошак, она га гледа, слуша тај глас, не верује ни очима ни ушима, све се побркало у глави, није јој до чаја, ни до објашњења, најпре би да нестане. Већ је изгубила снагу, свеједно јој је шта ће бити, нека тече куд је кренуло.

Да, рећи ћу ти како се зovem, али имам један једини услов, удај се за мене, молио је непознат човек. Очи јој се рашириле до пола чела, трепавице стопиле са обрвама па је личила на некакву маскирану глумицу. Ништа није могла да каже, језик се саплео и слепио, а пулс удара као добошар.

Удај се за мене, узећу твоје презиме, предложио је хладно, као да тргује. Није могла ни да зуцне. Сад се и уплашила на неки нов начин, трнци су јој подилазили с табана и стреловито се сјуривали у врат. Гледала је лице незнанца, очи плаве, нису више црне, коса равна

и плавкаста, не тамна и коврџава, образи заобљени, не дугуљасте, уши приљубљене уз главу, не клемпаве, прсти дуги – један лакиран, не кромпирасти. А боја гласа између писка дечје трубе и загрцнутог кашља старице.

Ако твој отац не би дозволио да живимо скупа, бегимо из овог града, настављао је чудни човек скоро исте висине као онај ког је познавала. Почела је да јој се враћа снага при помену оца. Сад јој је то пуно значило, ипак она има породицу, своју заштиту, није тиква без корена. Отац је најважнији, он је тај који ће је увек заштити. Размислићу, идем кући, јавићу ти, рекла је одсечно и устала.

У том тренутку он јој је додирнуо чело и задржао длан испод коврџасте кике. Почело је да јој се мења лице. Ништа није осећала док ју је чудно посматрао, све је кренуло необјашњивим блеском његове воље. Пред њим је стајала друга девојка у Ангелининој одећи и обући, девојка очију црних, не плавих, изувијане, али не више светле косе, носа прћастог, не савијеног, усана дупло тањих, ушију нешто мањих и роскастих. Све беше бешумно и без икаквог знака за Ангелину. Мирно ју је посматрао и није се више противио њеном одласку.

Кренула је низ главну улицу. Викнуо је за њом: Чекам те сутра на истом месту у исто време. Сутрашњи дан, ох, далеко је то, ко зна шта ће све данас бити, ко жив, а ко мртав, мислила је Ангелина корачајући низ главну улицу. Однекуд су извирале речи с њених уста:

Људи су њролазна бића, њек њривиди их чине вечни-ма, разне ојсене их окиће као дечји балони њаркове, њозоришће над њозоришћима, да, њо је живој, нишћа

друго, кад бисмо знали штиа нам доноси суиџрашњи дан, не бисмо били смрџни, човек би нашао начин да џреду џреди доџађаје, и џако у недоџлед, човек је и џаво колико и анђео, сваиштиа џај може, ево и ја сама, ко сам ја, ко је онај човек штио ме џроџања, сџвари се доџађају суџроџно мојим жељама, оно штио ће се доџодиџи, ничим се не може заусџавиџи, ако којим чудом може, онда је џио он-крај, збир иних џросџора, асџрална сфера џде нема времена нам знано...

Ангелина је корачала кући, а речи бешумно куља-ле. Препознала је свој град и улицу, видела неке знане ликове, прошла поред другарице са факултета која јој се није јавила, а очешале су се о раме. Чудно, помисли-ла је и викнула за њом, али се ова чак није ни окрену-ла. Исто се догодило и са младим комшијом из сусед-ног улаза.

Стигла је на врата стана, зазвонила, брат је отворио и питао шта жели. Шта ти је, бре, коракнула је у свој дом. Брат збуњен, хоће да је одгурне, не зна ко је ушао у кућу. Ангелина га гледа и пита да ли је нормалан, при-лази до столице за столом, а он још стоји поред отво-рених врата.

Родитељи су били отишли у град. Али, где – излазе из лифта. Видевши сина поред раширених врата, упи-таше шта се дешава. Све је ишло стреловито, као да је време излетело кроз зидове и прозоре. Затворише се врата иза њих. Угледавши непознату девојку, засташе. Мајка препозна џемпер и ципеле, све на њој. Ко је она, где је наша Ангелина, у глас упиташе и девојку и сина. Ангелина се чуди шта им је и грицка слани штапић из кесе на столу.

Неко на вратима звони. На прагу видеше млађег човека. Ангелина му одбруси: Рекли смо да ћемо се су-тра видети, зашто си дошао? Зидови, строп и под као да су оживели, приближише се једни другима и испро-жимаше. Све се стапало и утапало у меку нирвану изван времена и простора. Ја сам Мурат, волим вашу кћер, хоћу да је женим, ево, баш данас, зато сам дошао, сми-рено, гргутавим шапатам рече незнанац и пружи руку. Нико је не прихвати. Поред забезекнуте породице, клек-ну, извади резбарену кутијицу, отвори је и на длану предаде Ангелини. Указа се огледалце на поклопцу из-нутра, а испод – златан прстен. Као хипнотисана узела је прстен, а у огледалцету видела своје ново лице и ври-снула. У вриску, прстен је набила на прст.

Утрчала у купатило и стала пред велико огледало у којем је наједанпут, где новог чуда, видела своје старо лице. Шта је ово, задихано је пипала своје тело, трљала лице, хтела да згули кожу и пронађе лик малопре виђен у зрцалу у кутијици. На палцу је напипала прстен, сад невидљив, а врућ и надземан. Држећи отежалу руку, лагано се вратила у собу и угледала незнанца с његовим ранијим лицем. На поду је лежао мртав Ангелинин отац, мајка лелујала с накривљеним лицем, а брат блед јечао.

На очевој сахрани Ангелина је читала песму сачиње-ну од мноштва имена и надимака. Како их је изговара-ла, мушкарци су се осипали један по један и нестајали у даљини. Остао је само женски свет и њен брат. Не изго-воривши Муратово име над отвореним гробом, Ангели-на је прва бацила бусен у раку. Затим се чуо братовљев и мајчин бусен. Мурат се прекрсти први пут у животу и баци невидљиви прстен на мртвачки сандук.

Понекад помишљам да је живот бесмислен, али ме убрзо разувере свакодневни догађаји. Ево, јутрос сам телефонски причао с Елом. Тридесет пет година – још се није удала. Професор је музике, написала је неколико стручних књига. Живи сама у трособном стану, мало кога припусти. Разговарајући јутрос, зевала је у телефонску слушалицу као да се знамо годинама, као да живимо у олињалој доколици брака.

Помислио сам да бисмо можда могли – под једним кровом. Али, нарав јој не ваља, ни пет пара. Незгодна жена, прасне као балон, себична попут детета, кад вам кажем – та нема осећања. Можда зато што је близнакиња па су на брата близанца прешле особине које сада као жена нема – више је мушко него женско. Ко би га знао, ту се нешто гадно спетљало.

А лепа, одмах и то да кажем, сва сија кад те гледа па се смешка. Неки враг у њој трепка, као да вели – ево твоја сам, узми ме. И сад, шта да мислим, да ли је таква жена за брак? Можда ја и нисам за њу, више нисам него јесам. Пол де Ман је својој будућој жени стално говорио: Данас сте ме одбили, видећемо шта ће сутра бити.

Лепа, лепа, прелепа него шта, Ела над Елама. Црна, са очима изван свакој зла, косе здраве и дуге, ох, већ рекох, зуба очуваних, а како и не би кад их свакодневно

чисти концем. Увуче бели конац између два зуба, цима горе-доле, као да сече сир. И тако обиграва по целом зубалу. Тад није лепа, лице јој се крвељи, усне се навлаче на конац, померају лево-десно, очи јој колутају, а кад заврши, осмехне се као нимфа, осмех – *снеј је са ѿланина*.

Рационална, упорна, мистификује људе од угледа, воли академике као саговорнике, сва се ужари док их гледа, па тиковима око усана несвесно заводи – гори жена у хормонима. А могу ли јој шта старци, не знам, можда и могу, она најбоље зна чим упорно гизда се и врцка пред академицима.

О, Ела, туго мојих дела, певушим кроз парк и клатим главом лево-десно. С том женом човек не зна како би. Уосталом, као већина жена, и она је вртложних одлука и потеза, Ела је, да знате, хормонално чудо. Таман кад помислиш да је твоја, она се разгоропади и дигне ларму, хоће да те удари предметом при руци. Боже, каква ли је то жена? Није ни прва ни последња такве нарави, знам их подоста, броја им нема, али нешто чучи у Ели, нешто посве другачије, неки ђаво бубри и шири се као вулкански дим. Тако и контактирам с њом, мучим се и пливам, гутим и кашљем, дрхтурим и надам.

Позвао сам је ономад на музичко-поетско вече. Прихватила је с кикотом Драге Машин. Кад сам сутрадан пред полазак у клуб *Дијана* навратио до Еле, она се још увељико кицошила пред огледалом. Донео сам две свечане позивнице, није их ни погледала, сва је била у огледалу, не у три димензије преда мном. Управо је обула нове штикле и пред сребрнкастим стаклом бидермајерског оквира окренула се нагло као зврк – да

ми покаже лепоту са свих својих страна, и тамо и овамо, у огледалу и у стварности.

И, гле чуда, десна штикла попут танета излетела је испод пете и разбила огледало у крупне комаде чудних облика. Видео сам слепог миша, пасји профил и петлову канџу. Рекао сам да то није добар знак узимајући с пода део огледала у облику свраке. Она се осмехнула попут пубертетлијке, и као да ништа није било, обула старе штикле, бакине, и тако кренусмо у клуб. Хрпа стакла остала је испод празног рама огледала.

У клубу *Дијана* окупио се музички и глумачки свет, онај, рекло би се, прави, оно мало истинских што их има у једној култури. Позорница углађена, у зеленилу, а водитељ, ето ти, из естрадног света, тип човека што би да буде са културном елитом, али да ипак тамо на приватним телевизијама узима парице од новокомпонованих певача и имитатора. Такав се чово преподобио у амбијенту где се певају арије и баладе. Познат је по емисији *Живи сѝалакѝиѝиѝи*.

По строгом протоколу, Ела и ја доведени смо за сто седамдесетогодишњим певачем староградских песма и његовом дугогодишњом љубавницом, женом такође у поодмаклом добу, али најмање десет година млађом. Конобари играју као балетани, све нам угађају, чела ведра и срећна, пиће годи прилици, а чека и *шведски сѝо* са рајским мезетлуком.

Вече је текло пријатно и господски. Један познати драмски уметник, мало попио, блиставо говорио Лазину *Међу јавом и мед сном*. Приказан је и документарни филм о клубу *Дијана*. У једној секвенци сам се и ја поја-

вио поред једног споменика како говорим окупљенима о песнику романтичару. Види се чесма *Четири лава*.

Било је и плеса, елегантног, пуног егзотичних мириса и заноса. Ела прво није хтела, а онда се добро изђипала. Певушило се и за столом, старији пар нас је пригледао док смо мезили стихове једне шансоне. И они су додали који звук, једва чујан. Искусни певачи, познато је, избегавају да певају за столом док седе, они су професионалци који певају на позорници, ово би било испод њиховог угледа иако, ено, за столом у левом ћошку диже руке и пева чувени ћелавац и љубака дугокосу бринету.

Ела и ја смо наставили да пијуцкамо. Нисам испичутура, без хране ништа не пијем јаче од пива. Ела воли црно вино, мало прелије преко црте, тек толико да буде женски бећар, тад сија као звезда Даница, врцка главицом, мами на пољубац, али га не дâ. Истрзани смех прати то цинцулирање, чује се некакав дисајни ћурлик, а онда се гаси и нестане, умири као да ништа није било. Укапирах да би она тако пред сваким мушкарцем, то је њен удварачки амблем, та опасна игрица завођења и одбацивања. Учинило ми се у трену да она то чини због старог певача за столом, такво годиште њу интересује.

После обиља хране за *шведским сѝолом*, поново смо сели за наш. Стари пар је све време веома љубазан. Причали смо топло и искрено, обазриво, све пазећи да не повредимо смејуљкиво егленисање, да не излети нека реч која би упропастила красоту тренутка. Онда је пар устао и напустио салу с образложењем да треба увек пре поноћи прилећи ако се хоће бити здраво и

дуговечно. Ела је махнула старцу, учинило ми се и – намигнула.

Публика се расипала, претила је опасност да останемо последњи у клубу. Рекао сам Ели, онако спонтано, и без помисли да ризикујем, да ћу преноћити код ње, не иде ми се касним бусом у мој град. Она се брецнула и истог момента рекла да то не долази у обзир. Зачуђено сам гледао њено искривљено лице како ћутећи лаје на мене. Нисам веровао да тако нешто може да се догоди, подразумевао сам да могу преноћити код Еле. Толико сам пута навраћао. И она је била код мене, преноћила пар пута. Онако пријатељски, као прави другови међу којима постоји зановетна искра допадања.

Били смо кадигод, има томе која година, у једном граду у унутрашњости, познатом по песникињи из петнаестог века; заједно у хотелу, у соби до собе. У једној смо причали до поноћи, а онда се догодило и – нешто више. Дала ми се усијаних очију иако је била у данима мензиса. И сâм сам се чудио свему. Рекла да је чувам. Шта да чувам у те женске дане. Јао, каква шмизуља! Који ме ђаво терао да упадам у женске краке кад им време није. Сутрадан је на клокотавом извору уз манастир, прскајући лице светом водом, гледала ме из олујног светла црних очију и лила снопове заљубљене топлине не изговарајући питање: Хоћеш ли ме узети опет?

Изненађен да не могу преноћити у трособном стану, одмах сам кренуо ка гардероби, узео Елину бунду од зечје коже, шарену и меку, придржао да обуче, позвао с мобилног такси и кренули до њеног стана на Врачару. У колима нисмо ни реч прозборили. Таксиста је пар пута окренуо главу према лепо обученом пару.

Чим смо стигли до њене адресе, она је пастелно пенушавим гласом рекла: Хајде преноћи код мене ако хоћеш. Нећу, хвала, одбрусио сам поносан попут колашинског гуслара.

Питао сам таксисту колико кошта превоз до Новог Сада – осамдесет марака – прихватио сам, и кренух дрчан и напет. Она је остала без речи гледајући за таксијем, а онда уз степенице – на седми спрат. Поверавао сам се таксисти који се се толико унео у причу да је замало скренуо с пута. Подржавао је идеју да су жене као ђаволи непредвидиве и да им нико не може стати у крај, поготово не оне саме. Били су то есеји уживо са таксистом који је дипломирао филозофију и нигде није могао да нађе посао у струци. Изгледа да га је жена-нобарица натерала да ради као таксиста.

Стигавши кући, затекао сам три поруке на телефонској секретарици. Ела! Каже да јој је дошао брат близнац, и да не би добро било да сам се ту затекао. А слагала је, брат јој се недавно оженио и живи са лепом избеглицом са Баније у изнајмљеном стану, у гарсоњери, Ела у трособном, пих, мазо! Друга је порука била сва у афекту – зашто сам толики новац дао за такси кад сам могао да јој купим нове најлепше штикле. Вриштала је у слушалицу да сам је понизио пред таксистом, шта ја мислим ко сам, и тако даље, читав серијал хистеричних удара по мени. А трећа порука била је лептирастог гласа, сва у нежностима и кајању, али онда у завршној реченици – осветићу ти се кад-тад!

Прошло је неколико дана. Не зове она, не зовем ја. Пролазиле и недеље. Већ је месец и по дана како се не чујемо. Нећу да зовем и – тачка. Кад, једно јутро, сила-

зећи низ степенице по новине, испред носа отворише се улазна врата и на њима – Ела! Откуд ти? Дошла да те изненадим, каже, да проверим да ли си са каквом пришипетљом преноћио. Опа, свашта?! Насмејана и шепртљава, пењући се уз степенице с кесом пуном воћа и разних драnguлија, блистала је од среће. Није ли она залубљена у мене на неки чудан начин све ове године?

Загрлио сам је и повео у стан. Није се опирала. А и ја, не знам откуд ми слобода, припио се уз њу. Ништа од новина, касније ћу, не морам ни читати, узети су-трашњу штампу. Ела је прва и главна вест! Одмах ме зграбила и почела да љуби. Еј, рекао сам, стани мало, полако, не жури, а годи ми, топим се као сладолед. Личила је на дасу који нападно хоће да освоји женско. Ела би да ме обори на кревет, све ми подмеће ногу иза колена. Не брини, нећемо спавати, нисам на то спремна, хоћу само да ти покажем да нисам куче од јуче, задихано је грабила рукама по панталонама као да прамцем осваја Гибралтарски мореуз.

Све би то било у реду да и ја нисам учесник у тој изненадној јутарњој помами. Прихватио сам њене пољупце и не баш меке додире, и узвратио истом мером, али као – мушко. Ако је она допола женско, ја сам цео мушко, храбрим се и не испуштам прилику. Она све више попушта, али и одгуркује, каже да се зауставим, истог трена се предаје, па ме опет гура од себе, ја је стиснем, она прихвати, па се мигољи, хоће да побегне, још јаче се приљубим, руку јој између груди ставим и мазим округ, она подврисне и удахне као да усисава сва блага овога света, другим дланом обликујем јој колена па све дубље између ногу кроз сукњу до сузних

гаћица. Не дâ то, не, никако, стеже ми руку и ставља иза леђа, а онда је нагло врати и усмери: То, туда, твоја сам! Јао, мени...

Као обрано грожђе на столу, тако се опустила. У звуцима какве никад не чух, раскопчала сама белкасту цицовану кошуљу, ја зграбио дињасте чврсте плодове, љубим као штене, лапћем, она ми откопчава хлаче и ћапће, моли да не престанем, слатко је као рахатлокум. Допола голи, нашли смо се спојени, у цимању полуга и даху парњаче, у преплитању и сагоревању, потрошили се и пали једно поред другог. Трајало је колико пчели треба да пред грмљавину обигра жбун у цвасти.

Као катапултотом, Ела је нагло устала с кревета и убрзано почела да хода по соби, тамо-овамо, горе-доле, па да се бесно облачи, да нервозно удара песницом у длан и главу: Зашто се ово догодило, није смело, није требало, нисам то хтела, ти си безобразан, навео си ме на ово, немој више никад да ме ломиш, ово је срамота, ја нисам нормална!

Гледао сам лудо чудо: девојка сикти по соби након предивних тренутака! Дали смо се једно другом као кипећи таласи, пуни жуда и насладе, било је то нешто најлепше што сам са женама доживео. А шта је ово – гнев и кајање, осећање греха и стида, шта?

Отишла је у купатило чантрајући. Из отворених врата, кроз звук јаког млаза туша, до длачица у носу допирао ми је мирис козјег сапуна који користим за алергичне делове коже на лактовима. Зазвонио је Елин мобилни телефон, дотрчала је гола до ташнице, сва мокра замуцала и рекла: За два сата!

Брзо се обукла, затворила торбу и без пољупца залупила врата. Сатима сам лежао на кревету са длановима испод главе. У ћошку је мрежу плео паук „драги Раде“, тако га зову у мом завичају и кажу да доноси срећу.

Пустио сам да прође дан, да преноћи, сутрашњи је паметнији. Ујутро, није се јављала, нећу ни ја. На истеку је и други дан. Нестрпљив сам, бринем, ипак позивам је пред вече, не јавља се ни на мобилни ни на фиксни телефон. Уплашио сам се да јој се нешто ружно није догодило. Утом ми стиже мобилна порука: Ах, тај живот, управо сам се верила, удајем се за академика – за Нову годину!

О, женска промајо, има ли те нормалне игде?

На карловачкој пијаци, као и на каквој другој, свакодневно се сусрећу мештани, али и они са стране, пролазници кроз место. Ето, Спиридон је професор, предаје у Сремским Карловцима, зналац неколико језика, упућен у историјске дубине, писац пре свега, често на пијаци, али му се понекад учини да ништа не зна о овом месту. То суди по људима на које случајно наиђе. Однекуд бану као из другог времена, падну у карловачки простор па ти види шта ћеш.

Данас му је пришла новинарка, држећа и лепа жена, питала да ли је препознаје. И таман кад је покушао да се некако искобеља из тешког питања, по рамену га тапну висок кракат мушкарац, кеслав у лепоти вилице, и рече да је то његова супруга. Добро, па шта? У севању зуба препознао је колегу из младићких дана, опасног коцкара из студентских домова. То и – ништа више, осталог се не сећа. И таман кад се присетио још нечег, брачни пар је нестао у бојама мирисних карловачких тезги. Живот се отворио негде другде.

Госпођа Милотијевић је посве стара, деведесет и нека. Испод очију сложене нежне старачке дине, модрикасте и влажне, као да плаче, а у ствари – болује непознату очну бољку. Биће да је, ипак, та мустра бора од суза, оне их испирају сваки дан. Уосталом, ко зна –

да ли су дине од суза или од бољке – стара је та госпођа као храст, у њој су годови карловачке прошлости, потомак је најстаријих мештана. Има унуку професорицу енглеског језика, ради у чувеној гимназији. Личе као јаје јајету, прича се да су им се и на плану љубави поклапали догађаји. Све што доживи унука Петра, то се већ на неки начин догодило њеној баки Катарини Милотијевић, у она времена, наравно, кад није било мобилних телефона.

Петра се забавља с писцем Спиридоном Јовановићем. Веза је сан снова, две године су на облацима, све им иде од руке, по боји гласова види се колико у срећни. Писац је уселио у нов стан на рубу Карловаца. Отишао је из старе куће, из мемле – бануо у сувоту трећег спрата тек изникле чврсте зграде у предграђу. Заменио је стару кућу из центра за овај лепо стан у новом крају. Пала му кашика у мед: комшија пекар желео да прошири посао па му пишчева стара кућа легла као коцка шећера на језик. Пекар није жалио пара да у замену купи писцу стан у новој згради. Петра и писац су брзо почели да пуне новим намештајем трособан стан. Она се растрчала на све стране, нашла новац, одгуркивала Спиридона – хоће она, и тачка, она жели да купи све: шпорет, машину за веш, фрижидер, сву белу технику, и суђе, за почетак, све што једној жени треба у породичном дому.

Било је три сата поподне, четвртак. Спиридон се враћао из редакције књижевног магазина где уредникује, без хонорара, онако уз стални посао. Знао је да Петра кува купус. То им је, уствари, први ручак на новој адреси. Она купила и две шерпе, подлогу за сече-

ње меса, кашике, виљушке и ножеве. Спиридон је знао с колико љубави Петра спрема њихов први ручак. Ох, већ би требало да је купус с јунетином скуван, цури Спиридону вода на уста. Писац је желео да изненади Петру, да закуца на врата са цветом из оближње живице, да, из карловачке црквене живице, то је прави цвет, љубичаст и свеж, са пар листова око сломљене границице. Ни Петра му се није јављала, намерно, хтела је и она да га изненади, кад дође на отворена врата да угледа раскошно сервиран ручак у миомирисима њеног широког осмеха.

Спиридон се већ попео на трећи спрат. Тик испред врата, с десна, на степеницама стајао је непознат прљав човек, знојав у лицу, неуредан, са џаком преко рамена. Није отварао уста, смрдела су и без тога. Прошао је поред њега, угледао срозане масне чарапе на модрим ногама с блатњавим цокулама у кратким олињалим панталонама, и зазвонио на врата. Нико се није јављао. Иза леђа се појавио други човек, откључавао је нека врата у ћошку. Такође, непознат тип, издуженог, тамнијег лица, неповерљивог погледа. Ко су ови људи? Спиридон је зазвонио поново, знао је да је Петра унутра, вероватно је још заузета у кухињи, осетио је и мирис куваног купуса. Нико се није јављао. Чудно? Опет је звонио, сад дуже и на прекиде.

Непознати људи су још били ту. Спиридон је шаком легао на звоно. Непрестана звоњава му је скоравала лице. Тежина бриге што Петра не отвара врата искривила му је обрве и уста, осетио је да пулс брже удара. Зашто се не јавља, лупао је у врата, не само руком, већ и коленом два-три пута. Ништа, тајац с оне стране. А

мирише на купус. Бар да се чује прегласна музика с радија па да зна о чему је реч. Тихо с оне стране врата да тише не може бити.

Један незнанац позва другог да крену доле, овај се окрену према трећим вратима и испроба кључ. Шта ли раде ови људи? Спиридону сад све сумњиво, хоће да им приђе и упита да ли су отварали ова врата. Утом су двојица клемпаво, а брзо, сишли низ степенице. Остао је траг зноја у ваздуху. Спиридон је обрисао мокро чело, опет звонио, дуго и дуго. Петра – као да није жива. Јао, свашта се зачас намножило у Спиридоновој глави: да су ова двојица провалили у стан, онеспособили Петру, ударили је у главу, она крвава пала на под, узели новац, закључали врата и наставили мирно да пљачкају остале станове полунасељене зграде.

Брзо је стрчао низ степенице да их пронађе: они су нешто урадили Петри, сигурно су је онесвестили, или можда завезали селотејпом на устима за ограду терасе. Трчао је попут камена кад пада с литице, мора да им запамти лица кад полицији буде саопштавао шта се десило. Испред улазних врата, кроз велики пролаз, двојица су утоварали кроз прозор малог неопраног аута дугачку дебелу даску која је својом половином вирила кроз то разваљено прозорче. Сели су у уски аутомобил и заждили у непознатом правцу. Није стигао ни да пипне скрнави аутомобил кад му је за длаку побегао.

Спиридон је дрхтећи узео мобилни телефон и позвао Петру, вртео се пред зградом гледајући у правцу трећег спрата. Петра се није јављала, нема је ни на тераси. Очајан, потрчао је уз степенице држећи мобилни на увету. На вратима, звонио другом руком и наизме-

нично лупао по вратима, опет и ногом, викао гласно Петрино име. Осетио је како му дамари подижу косу на темену. Поново је стрчао низ степенице у намери да безрезервно оде у полицију и пријави трагедију. Већ удаљен триста метара од зграде, трећи пут је позвао Петру, мобилни је звонио десетак пута и, гле – јавио се весео женски глас: Ту сам, где си ти, Шпиро један, што те нема?

Што се не јавиш, Петро, шта ти је, лупам и звоним на вратима, где си, побогу, овде су били неки непознати људи, викао је љут и распуклог гласа. Трком се вратио до зграде, још брже потрчао уз степенице, сад снагом орла раширених крила, за час је био пред отвореним вратима на којима је мокре дуге косе, са пешкиром у рукама стајала Петра.

Двојица су овде били до малочас, дрхтавим гласом показивао је Спиридон њихове невидљиве трагове. Била сам у купатилу, зашто галамиш, туширала сам се, радио је вентилатор, нисам могла чути ништа, а ни мобилни нисам унела, био је у великој соби на столу, смирено и зачуђено рекла је Петра.

Спиридон је наставио да гласно објашњава шта је доживео, скоро да је лармао, грдио и њу и себе; Петру што је баш сад отишла да пере косу и то без мобилног телефона у купатилу, а себе што се није најавио да долази, већ је, као у немобилна времена, романтично хтео да је обрадује, да дође на први заједнички ручак који је Петра у новом стану управо спремила. Планирали су да живе заједно, да на конкретан начин споје сродне душе.

Боже, какав ли је то знак, ти непознати мушкарци пред вратима, шта ће нам се догодити, смушено се чешао по глави Спиридон лежећи на разваљеном каучу у мањој соби. Петра је допола разумела његов стрес, можда уопште и није, престала је да говори, узела канту с водом и метлу и изашла на терасу да чисти. Звук воде и мокре метле личио је сцену из неког старог италијанског филма, не сећа се Спиридон имена. Замолио је Петру да дође са балкона, да прекине излишан посао, да размене још коју реч, да сервирају први ручак у новом стану. Она је престала да чисти, по природи тиха, није знала шта јој је чинити.

Ох, да, ручак, скокнула је као срна до кухиње и показала Спиридону нови лонац од седам литара, пун куваног купуса и јунетине. Шта ће ти толики лонац, ако Бога знаш, забезекнуто је питао Спиридон. Нека га, па и моји тако кувају у већем лонцу за више дана, а купила сам, ево, и мали, већ је показивала сличан од три литре. У том мањем лонцу требало да скуваш за нас двоје, и он је велик, био је упоран Спиридон.

Петра је већ сервирала купус, мирисало је на све стране, Спиридон је тражио ракију иако ретко пије алкохол. Само да се смири од оног чуда пред вратима. Један па други, три тањира купуса је појео, она ни један. Затим је донела топле колаче с вишњама, залепршале су сласти, отворена чула запевала. Хвала ти, Боже, на даровима, рекоше углас осетивши сласт среће у устима. Она узме свој мобилни умотан у гуму скинуту са зимске тегле и стави на сто поред његовог.

Уморна, Петра је замолила Спиридона да се не љути што би она пет минута да прилегне у малој соби. Мо-

жеш и ти ако хоћеш, као узгред је рекла. Спиридон се у великој соби завалио у лаку плавкасту фотељу за љуљање и почео да листа непрочитане дневне новине. Петра је спавала пуна два сата и још се протезала у кревету. И Спиридон је наједном осетио умор, радио је цео дан, пуно сусрета и полурешених проблема, па још „зона сумрака“ пред вратима. Да не би топлог купуса с јунетином, пао би на под. Легао је поред Петре која је уз пољубац отишла у купатило. Како је пао на меки лежај, Спиридон је истог часа заспао. Промицали су сати у кућној нирвани. Лежећи, Петра је посматрала како писац дише, бројала му риђе длаке у обрвама.

Била је већ поноћ, и Петра је у малој соби у кревету, никако да заспе. Чуло се у суседној соби да је на Спиридонов мобилни телефон стигла порука. Он то није чуо, спавао је уз хркање налик испрекиданом рзању. Иако никад не отвара његов мобилни телефон, Петра је устала и погледала поруку. Била је то нека Звездана, јавља из Туниса да није тачно то што је Спиридон од извесног Марка чуо да се она разводи, чиста лаж, она има срећан брак с рибаром на лепој морској обали. Петра лизне горњу усну и не остане на томе, отвара и претходне неизбрисане поруке; нека Јована пише да је оболела од непознате полне болести и да је одлучила да се убије. Петра је разрогачила очи, не верује шта је чита.

Онда је погледала Спиридонове одговоре; он хвали Јовану да је добра и квалитетна особа, да не сме да се убије, да ће јој он помоћи да се излечи, а да тог мангупа отера. Затим је следио некакав ласцивни део поруке који Петра од узбуђења до краја и није прочитала. Наставила је да листа друге поруке; једно женско име ја-

вља се из Словеније, подсећа Спиридона на давнашњи сусрет, а он одговара: љубави, уживај у послу на факултету. Све то усплахирује Петру, свакој речи придаје огроман значај, не верује својим очима, све се умножава у соби док Спиридон хрче. Одасвуд цуре сабласне слике и призори, као пауци излазе на прозоре, кипи тесто маште изнад зграде, већ је и град потопљен ковитлацем тродимензионалних слика насталих од мобилних порука.

Петра заборавља да и деца шаљу мобилне поруке, да милиони људи и овисника о мобилном телефону пишу којешта, опуштају се, релаксирају и блебећу у плитким катарзама, свашта пискарају. И озбиљни људи упадају у ту замку. Она сад види и чује само бујицу непријатељских порука, све иде против њене љубави. Не може ни трачком свести да каже самој себи да је то само мобилна брзина, крајци истине. Ма готово се све то може у воду бацити, све је то за јарак и рупу, као помије и мутна водурина, доколичарске реченице и речи, необавезујуће изјаве и димови трулих емоција, доколичарске лаже и паралаже; то су бесловесни и на брзину накуцане мобилне мрље изјава, излапеле посестриме живог људског рукописа. Ето, то ти је писмо мобилног доба, то, та силиконска прашина људских осећања жедних немогућег.

Али, Петра све узима преозбиљно, пред њом се и даље множе слике и сличурде, приказе и причине; види Спиридона у загрљају разних женских потписа, љубе га удате жене и разведенуше, лилит-цуре и девојке за једну ноћ, адолесценткиње и климактерусе у истој намери, млађе и старије од Петре, ту је и једна збабана

поетеса што Спиридону чита телефоном нове песме па подригне, па једна пијана лекарка анорексичних корака с новим трбушастим љубавником, трговкиња покварених зуба и добре душе, кондуктерка мушког изгледа са бичем о појасу... О, ко све не масира писца, која ли му се све сирена не завлачи под кожу и пије надахнуту крв.

Петри се манта под трепавицама, осећа се изневереном, љубоморном и очајном. Шта да учини, да ли да прогута таблете или да попије литар алкохола наискап? Ништа, умреће и онако од туге и издаје, оставља Спиридонов телефон, узима свој у којем обично нема ни једне поруке осим његових, облачи беле сандале, узима шарену ташницу и излази из стана. Али, брава је довољно гласно кврцнула. Спиридон се брецнуо и пробудио, делићем ока видео Петру као одлази, али је помислио у полусну да она избацује канту смећа. Међутим, Петра се не враћа већ пола сата. Спиридон јој шаље поруку с питањем где је. Она не одговара. Он је позива, она не укључује телефон. Звони, али она ћути. Исто као на вратима за ручак.

Спиридон шаље нову поруку и – удари се по челу: Петра је вероватно прочитала неке поруке у мобилном. А он их не брише, само кад се нагомила неколико десетина, не види у њима никакву опасност, то су поруке без значаја, брзометни одговори, или чешиће – без одговора. Кад понекад одговори, то је тактички облик да се избегне сусрет уживо с особом која наваљује. Ипак је Спиридон јавна личност, има своје фанове, какве такве.

На многе поруке не стиже Спиридон да одговори, нема времена, и излишно је уопште да одговара на жеље

компликованих обожаватељки, оних што песнике и пи-сце разумеју на другачији начин од осталог света, али не умеју да успоставе нормалан однос, превише их оне смештају на бурне стратокумулусе маште – и ту настају проблеми. Он не придаје значај таквим порукама, чак их, велим, и не брише. То су поруке неких несрећница које му повремено упадају у живот, кваре нормалан ритам, а он им, ето, каткад одговори да их напросто умири, поготово мршуљава Јовану која има суицидне мисли и не зна шта ће са собом. Спиридон је религиозан на неки фин и топао начин, свако створење је Божја слика и нико, па ни Спиридон, нема право да наноси другоме бол, да му ствара немир и притишће душу.

И раније је једном Петра прочитала његову поруку упућену извесној Ружи, поруку у старом телефону који Спиридон више не употребљава. Свеједно, то је било довољно да Петра узме браву у руке, у оном влажном стану, и тихо, без речи објашњења, нестане, без јављања потом. Једва је Спиридон тада објаснио Петри да је то лудо што чини, да та Ружа нема ништа с њим, да му је послужила само као мотив у једној причи и ништа више. А и да има, па шта? Заборавио је и како се звала Ружа и где она живи, а Петра копала као по несасушеној красти.

Елем, после најновије збрке с мобилним, Петра је отишла код своје баке Катарине, закатанчила се у најмањој соби и неће да изађе. За Спиридона неће ни да чује. Значи, тако, он с њом опрема стан, а друге му шаљу поруке и он им одговара, е не може то тако, буктала је у себи и ломила домали прст.

Није постојао начин да јој се објасни да се такав сплет околности ретко, готово никад не догађа – да неколи-

ко порука дође истог дана од особа које се месецима и годинама не јављају. Спиридон јој је послао неколико порука у којима је објаснио да се он, уствари, на тај начин ослобађа насртаја несрећних мобилкуша. Било је, велим, кад неће да им одговори, а оне навале са десетинама нових порука, не дају мира док не одговори. Једна је из Ниша послала стотине, па је морао да обавести њену мајку која је на све то рекла: Шта могу, ја сам је родила, а све остало је на њој, сине мој!

Неке су поруке биле и претеће, да ће га напасти њен брат или отац, а једна паћеница хрупила му на врата и тражила да се истог момента ожени њоме, друга, опет, пратила га на шеталишту док је с пријатељицом ћаскао крај Дунава: ударила их рукама изненада с леђа тражећи објашњење откуд они скупа поред ње живе и здраве. И тако даље, шта му се све није догађало, могао би романчину да напише.

Мобилни телефон је велика прилика за неспоразуме, размишља и данас Спиридон. Истргнута из контекста, реч или реченица у тој справици може да буде отров, окидач за свађе и разлазе. Али, то не треба тако доживљавати, и мобилни телефони и Интернет, и сва чуда која су стигла с тим изумима, отуђују људе, то већ врапчићи знају. Сва та силесија умножава се великом брзином, а нигде истине, сви су постали пацијенти једни другима. Потребно је отргнути се од тога, не придавати значај тим електронским словима што једу сама себе. Овако је Спиридон писао Петри, а она му није одговарала. Само је једну једину поруку послала: Доста је зе-зања, твоја Јована!

Спиридон је знао да је чист, али се вишим чудом уклањао мобилним флекама. Све је то искушење, оно напада човека у тренуцима среће и успеха, писао је Спиридон упорно Петри поруке. Збиља, у једном дану јаве му се три-четири бивше пријатељице и познанице (једна му је тек била некаква тзв. девојка), јаве се и направе дар-мар у животу. Каква режија и неба и земље, авај! Исто као и оно пред вратима с двојцом непознатих људи, баш у тренутку кад је долазио на ручак, а Петра се туширала не поневши у купатило мобилни телефон. Да га је понела, само то, не би било стреса и умерене слике о првом ручку у новом стану.

А сад још мобилни?! Па шта, каже себи и браду Спиридон, ако Петра то не капира, ако не види да је он највише воли на свету, нека ради шта хоће, нека прави глупост као девојчица у трећем разреду. Тако она и изгледа, сва је у машиницама живота, радосна и кликтава, скакутава и – мрдалица, и главом и гузом лево-десно па не знаш у шта пре да гледаш, у напућене усне у брзом покрету, или затегнути спој панталона између лепих ногу.

Целу ноћ нису спавали, Спиридон у свом новом стану, а Петра код баке Катарине која је узалуд покушавала да сазна о чему је реч. Прећутала је, није хтела баби ништа да каже, јер би искусна старица одмах казала да се њој то већ догодило, не са мобилним телефоном, већ са телеграфским порукама њеног тадашњег вереника, са брзојавима који су јој допали у руке пре шездесет пет година.

Видевши да му се ово са женама не догађа први пут, да наново замењује извесну законитост у женском по-

нашању и манифестовању њихове чудне нарави, он је растужену Петру назвао на фиксни телефон њене баке. И, опа, јавила се, спрва љута и неспрема да прича, са коментаром да она никад то неће разумети и томе слично. Осећало се у боји њеног гласа да га и даље воли. А како је Спиридон упорно објашњавао да у тим порукама нема срца, нема љубави и истине, већ да су то обични трнци електрода и празно издувавање психе, она је рекла да би било добро да се сутра чују, сад је исцрпљена. Ох, каква награда за Спиридона!

Писац је затим посегао за старим леком, сео је да напише причу о томе шта му се догодило, тако ће се очистити од ужасног неспоразума са Петром и животом. А и Петри ће бити лакше, негде из дубине космоса храниће је леп осећај да Спиридон ради нешто добро и племенито, у прилог обома. Коначно, показаће јој причу, Петра је најважнији његов читалац.

И, прича је одлично кренула, као лахор у језику, развила се на седам-осам страна. Брзо је писао, као да је капало из рукава – тако бива кад писац не лаже. Као да му је озон мазио мозак и душу, тако се пријатно осећао. Кренуо је покрај пуне карловачке пијаце на живихни кеј. Ако му из мрака нека од обожаватељки приђе, имаће шта да јој одбруси.

Након две године невиђања, у Дунавском парку су се изненада, ван сваке примисли да би тако могло да буде, срели Борка и Рајко, млади брачни пар из Босне, које је рат немилосно раздвојио. Она је седела на клупи са другарицом из Сарајева. Мршав да мршавији не може бити, Рајко се појавио иза језера. Као на филму, потрчали су једно другоме на крилима изненадне среће. Хук из земље подигао је Борку на ноге и хитнуо Рајку у загрљај. Језеро се заталасало, лабудови огласили, птице излетеле из крошања, а заљубљени парови на суседним клупама престали да ћућоре. Боркино и Рајково грљење, пољупци и гласови, умножавали су се брзином водопада. Језеро се завитлало у висину и одозго певало.

Уз сам рат, Борка је кренула до сестре у Футог по храну које је понестајало у Сарајеву. Све се надала да ће проћи зло које се као заметак налазило у познатој севдалинки *Сарајево, вајром изјорило*. Снајпери су цијукали своју смртоносну песмицу на сваком ћошку, са сваког солитера, са оближњег хотела и високих кровова. Одлучивши да ризикује, Борка је једног јутра кренула испод снајперских цеви да ухвати последњи аутобус из Сарајева. У глави јој је квасала народна пословица: *Прилика бере јајоде*. О, Боже, да ли ће бити убрана

испод цичућих куршума што су изнад њене главе цртали невидљиве линије смрти?

И, успела – домогла се аутобуса за који се качило мноштво жена и деце. Многи нису имали срећу да уђу. Плач и ужас на лицима, паника од које се леди кичма, једно дете повраћа мајци на груди, старац пао на ивичњак – нико га не гледа, полудела жена пева испод дрвета на торби пуној фото-албума, пуцњава из разних крајева града, са брда граната бира прозор кроз који ће растурити полицу са лексиконима и сабраним делима.

Рајко је остао у Сарајеву. У згради је одређен је за дежурног на смену. Могло се некако дурати, није се до краја био испуцао југословенски дух станара; хоће људи и да помогну једни другима. Месеци и недеље се згушљавају, дани увелико шиште, вести и догађаји све црњи и гори. Никола рањен у руку и ногу, за длаку помљене му кости.

Притегла зима. Тањи се хумана комшијска линија, свако гледа свога посла, све постало ирационално, свако би сваког појео за ручак. Изломљеног стакла колико хоћеш – за лопате. Да би се угрејали, људи ложе књиге, прво тање, а онда све дебље. Хајде што горе томови Тита, Кардеља и Бакарића, али не прашта се ни Крлежи, ни Андрићу, ни Диздару, пламте „Злочин и казна“ Достојевског, нестаје Поов „Гавран“, у језику ватре пепели се Јесењиново „Писмо мајци“.

Из Футога, Борка је одлазила у Бачки Јарак да преко станице радио-аматера контактира са Рајком у Сарајеву. То је једини начин да чује Рајка, телефонске везе одавно не раде. Једини могући контакт остваривао се овако: радио-аматери из Сарајева зову ове у Бачком

Јарку где се налазе редови избеглица који ништа не знају о својима преко Дрине. На папирима су исписана имена и бивше адресе. Један од двојице у радио-клубу у Бачком Јарку полако чита и двапут понавља имена, а у Сарајеву други записује. Ту су такође окупљени силни мученици без хране и основних потрепштина за живот. Када неко у Сарајеву чује познато име, викне гласно да га чује момак са накривљеним слушалицама, који одмах записује његово име. Онда све исто, али с ове друге стране. Након тога одређују се заједнички термини у Бачком Јарку и Сарајеву: кад ће ко, и којег дана, доћи у радио-станицу да чује свога најмилијег.

А ти разговори – пуни шиштећих испрекиданих звукова и растегнутих, нагло удебљаних гласова, вибрирајућих резонанци од којих мембрана бубри тражећи дашак тишине; као да долазе из дубине свемира, из магме праматерије. Реченице се не разазнавају, тек понека реч сине попут светлице у увету и буде спасоносна карика за коју се слушалац с једне стране очајнички хвата па узвраћа одговором. А онај, с друге, засут истрзаном симфонијом бола, граби звучак пристиглог значења, повезује са оним својим и пита да ли га чује, да ли да понови, а онда и овај исто – како си, чувај се, доћи ћу чим могнем – и тако у недоглед.

Борка се из Бачког Јарка враћала у Футог замишљена и располућена. Чула је данас опет неког – ваљда је то био Рајко – глас му беше неземаљски. Као да се цела трагедија окрунила тим радио-аматерским хуком и очајничким разбором. Ништа се у целости није разговетило, тек мрвице понорног звука завитланог у бесцење времена и простора, тек за утеху и мали лек. Али, ето – чуло

се, јавило се једно другом, доказ да се живо, да има наде и да ће све то проћи, ако Бог да.

У Боркиној глави данима би тутњао бачкојарачки разговор, сад све дражи и дражи, а Рајкова боја гласа све природнија и лепша. Слогови су се лепили и састављали у речи, а оне у целе реченице, смислене и важне, главом и репом, па онда неколико таквих у низу – у прстен душâ што су се повезале у јасну слику разговетних питања и одговора којима се колико-толико зацелывао несносни растанак.

Прошле су године, већ је при крају и прва деценија трећег миленијума на овом свету. Рајко и даље не ради нигде, а Борка црнци у основној школи. Кад се присете радиоаматера, Борка и Рајко се погледају и заћуте. У истом граду, јутром крећу свако својим путем. Борка у школу „Незнани јунак“, а Рајко у крчму „Сом без брка“.

Магареће приче

СОНЕТНИ ВЕНАЦ

На овоме свету има разних чуда. Некима се не може стати у крај док их својим очима не видиш. Тако, на пример, годинама познајем човека који не шиша врат. Све длакаво скида са главе, уређује и брије, али врат ни да пипне.

На богињавој шији расте шипражје дугих длака које допиру до задњице. Понекад ту сламу од људских власи претвара у плетеницу, а каткад прави рошаву пунђу. Има кад на волшебан начин превуче тај метларник на лице, па као мађионичар часком направи браду и бркове. Тај човек је сасвим обичан, буљав, кривоног, пљује док брсла, млатара једном дужом руком. Зове се Шпартњак, баш тако. Нико и ништа, и то би остао занавек да нема газду који му неуобичајено много попушта.

Опа, газда?! Да, да – не грешим. Шпартњак сваки дан долази у Градску заједницу уметности. Шта долази, он утрчава у зграду на ћошку булевара и директно упада у управникову канцеларију где сâм са собом прича чекајући газду, спрема кафицу, бриска столице и сто, пипаво поравнава папире уз компјутер и штампач.

А газда – ниски црнокоси мамин син. Иако је ожењен, има и троје деце, сваки дан доноси сендвиче које му мајка спрема. Жена му је приближно мајчиних година. Отуда јака љубомора свекрве на снајку-вршња-

кињу. Плаши се да јој конкуренткиња не отрује сина. Чим изађе из куће, управник – назад сто метара до мајчиног стана – из поштанског сандучета откључава спремљен сендвич, и већ одмотава и ћапће.

Шпартњак седи за столом у канцеларији. На широм отвореним вратима управник Глидо. Намах се чу пуцкетање двеју напаљених аура. Сиктави глас Шпартњака слети са столице у загрљај газди који прихвати асиметричне руке око врата. И – нешто налик пољупцу, срећом нико не види, а онда Шпартњак као штене окрене леђа да би Глидо с врха ка доле њушкао врат и длачурде помешане са брадавицама и ситним патрљцима од некаквих ранијих израслина и меланома, посејаних младежа и бенова разних боја и величина.

Распуштена чупа с врата изгледа као да се лиња с некаквом ситном перути што личи на поздер, труње које отпада од конопље кад се набија. Да је само то? Шпартњак је неокупан, смрди, да баш тако, заудара на масни зној, требало би га својски орибати, јесте, баш четком, оном за скидање боје са металних ограда. А управник, да не поверујеш, оличење опраног мезимца, сапуницом угланцани син што оставља мирис степеницама спрат више и ниже, цела зграда зна кад је прошао. Мириси беху омамљујући и дуготрајни, парфемеи – женски.

Шпартњак и Глидо су у чудној блискости, то се осети по нарочитим шарамма у изрезбареним мустрама гласа док се обраћају један другом, поготово у тренуцима сусрета. Блиски, а са тако различитим капацитетима мириса тела и одеће.

Има кад људе узбуђује буђ туђег тела, кад их надахњује и у нагонски удар води смрдљиви талас нечије

коже и њених скривених места. Фрањо Фердинанд је волео да спава са коњушаркама и ознојеним служавкама. Ноћу се искрадао из двора и одлазио у шталу где га је чекала ускисла женица, коњушарка огрезла у воњевима балеге. Цар је у тестаменту записао да поред одра с његовим телом застану и прођу жена, сестра и женска родбина, све неумивене, неокупане и ненамирисане.

Неко би рекао да то нису ствари за поређење. Можда је мојим читаоцима важно да писац без остатка разуме несавршеног човека на земљи, па ма шта био по професији или по лози, јер људски створ је умотан у грехе и слабости. Ситан или крупан, свештеник или зидар, краљ или дворска луда, свеједно, свако мора да се јутрима умије и нокте на рукама и ногама бар једном недељно ореже. А тек маштања и снови ?

Игром судбине или ко зна чега, Шпартњак је клипан у годинама, несудођени сликар, мазало по тврдим крпама аматерског кича. Чак доноси своје такозване слике и поставља мимо свих правила уза зидове ходника и многих просторија Заједнице. Он је добио незаслужено много власти од Глида који је, кад се све сабере, шоњави газда у Заједници са педесетак запослених. Синдикат се дизао много пута против њега. А он, мењајући чланство у политичким странкама као доњи веш, одржавао се на месту управника. Клања се до земље свима, не прави разлику између ауторитета и обичног пролазника. Или се другима то само чини? Није ли то неки виши облик манипулисања људима?

Шпартњак се разгоропадио преузимајући повремено тобож улогу управника Заједнице. Они који га не

знају, спрва су га узимали озбиљно, али брзо би се распетљало клупко непријатне лудорије. Поставља се питање зашто се томе понашању не стане у крај и како је могуће да толико година несметано траје. Кад су свечана отварања изложби или промоције монографија или каквих зборника, он се постави на улазна врата и наређује невиним људима свашта. Обично лови особе које долазе саме: Стани, ту стој, не улази док се ја не вратим!

А онда зажди до тоалета, нема га пар минута. И, ето га, враћа се закопчавајући шлиц. Мало ко би умео да протумачи такав призор. Човек би свашта могао да помисли. Ако га је у том трену на улазним вратима још чекао онај недужни затеченик, Шпартњак би му промењеним гласом, налик на умножено парање шмиргл-папира, наредио: Може, улази сад, хајде! Чак би га и погурао, поготово ако су пристизали други људи. Затеченик би се, кад туњаво кад стидно, поштујући углед Заједнице, удаљио ка дубини сале не знајући шта се збива.

Телевизијске екипе имале су поприличне проблеме док се нису увештиле о каквом је заштићеном божјаку реч. Шпартњак би пришао младој новинарки, показао прстом на микрофон, истог трена узео рехаву кику иза свог рамена и тутнуо јој под нос: Не можеш да снимаш оног академика, он није добар, не дам, ја сам најбољи!

Држећи Шпартњакову смрдљиву руту, млада цура прозукло би упитала: А зашто, не разумем, ко сте ви? Ја сам овде газда, избеглио би се искривљених уста Шпартњак и повукао из девојачке шаке перчин лицајући му завршетке слинаво. Понекад би се умешао сниматељ, настало би комешање, и ако би неко срећом

тог трена ушао у салу, Шпартњак би му се одмах пребацио у лице: Отказана је изложба! Зашто? Зато што телевизија неће да снима, а то значи да је изложба забрањена, кезио се Шпартњак и зверлао уоколо чешући млохаве панталоне с дупета, држећи крајеве вуцибатинске репине с леђа. Ко је забранио, упитао би човек. Ја, повисио би глас Шпартњак и повукао незнанца за дугме које се понекад дало и отргнути, а ако не би, повијен као да се клања, намотао би га витицама запустених власи и приљубљене главе уз тур остао уз непомичног човека. Ако би се овај макнуо или кренуо, Шпартњак не би попуштао. О, Боже!

С учесницима програма Шпартњак је био нешто блажи. Шта блажи? Нисам сигуран да би се то баш тако могло назвати. Готово сви угледни гости лично су знали управника. Шпартњак је упорно изигравао његовог заменика нуткајући столице и пиће. А ако би неке жене, учеснице програма, показале какву пргавост или органдију, свакој би окретао чекиње свога врата и фрктао. С ћурликавим криком у носу, изненађене, одмицале су лице. Шпартњакове длачурде смрделе су на угинулог пацова; тако је ударала та неуредна чупетина. Опет ћу да питам: Како је могуће да се све то одиграва у Заједници уметности?

С обзиром да је управник Глидо увек каснио бар пет минута, затицао је већ увелико збуњене госте од којих су неки били испрепадани до бледила. Необјашњиво беше за сваког ко иоле озбиљно узима значај установе на чијем је челу Глидо. Низали су се непојамни случајеви са Шпартњаком, nelaгодни и срамотни, а Глидо ништа конкретно да предузме. Као управник, навикао

је да прима критике, врло оштре и болне, а онда и бучна негодовања и претње. Ништа није могло да склони Шпартњака од Глида. Још више су постали зависни, као две карике са затворским лисицама. Глидо би се само зацрвенео примајући примедбе, слушао нове приговоре и јадиковке, објашњавао да он није наговорио Шпартњака, да ништа не зна о томе, да је тај јадничак незаштићени самотњак без родитеља, да ће му, на крају крајева, казати да то више не ради. И, на томе би се све завршило.

Тако је било и синоћ. Значајна годишњица сликара романтичара! Уз изложбу слика, гости: певачи етно-песама, оперска дива, два глумца и песник. Програм какав се само замислити може. То публика воли. Заједница је позната по шаренилу разних програма и садржаја, има оних који не залужују да буду заступљени у тако значајној установи, али Глидо не види даље од носа, опседнут је Шпартњаковим вратом и не улази баш у цревца сваком предлогу за промоцију. Осим тога, он је завршио медицину, није стручњак за уметност, и сви се чуде откуд баш такав кадар на челу културне установе. Али, ко те пита? Мој колега, демократија је, прчи, љуби, не питај чија је! О томе би се могао сачинити један европски елаборат.

Тек што је ушла у предворје Заједнице, оперској певачици се испречио Шпартњак с олујним очима: Стани, држи ове пивске флаше, сачекај ме док се не вратим! Она је збуњено узела у нарамак три до пола испијене пивске флаше, једна умало не испаде. Писнувши тек огрлицу славујевог гласа у изненадној паници, певачица се не снађе најбоље, стаде као укопана, држећи

флашетине, а наступа за десетак минута. Ионако касни да се припреми као професионална уметница.

Шпартњак је већ био шмугнуо низ степенице, тобож да нешто обави, али одмах је задихан узлетео назад ударивши у крештав смех којим је већ преузимао флаше из руку страхом оперважене уметнице. Сад уђи у салу, упадај, али не смеш да певаш, преозбиљним гласом нагло трансформисаним у шкргут коњских зуба липтао је длакави мазгов. Низ леђа му је падала у две метласте траке брзо умуљана плетеница са неколико пијавичјих укосница ускршњих боја. Нетом је с флашама шмугнуо у управникову канцеларију.

Оперска певачица је снажно пијукнула, чуо је то брачни пар који је управо прошао срдечно јој се осмехујући и показујући да су због ње пристигли на свечаност. Кад, ето ти и управника Глиде, савија се до земље, поздравља велику уметницу, љуби јој руку, учтивим гласом боје заљубљене климактеричне тетке уводи у своју канцеларију где за столом већ седи шејтан Шпартњак. Нагло устаје, кипи од прелести, плачљиво ставља главу на Глидове груди: Она ми није отпоздрвила кад сам јој се малопре јавио, гурнула ме је низ степенице! Јао, узвикнула је уметница, шта је ово, верујте ми, то није истина, било је обрнуто, тутнуо ми је неке флаше и стрчао низ степенице, верујте!

Глидо истегну врат загрљивши Шпартњака: Ко ме да верујем сада, драга угледна гошћо, он ми је десна рука мада ми многи замерају. Ја сам твој заменик, бризнуо је Шпартњак и пољубио у леви образ Глида бришући киком тршаваог руна остатке влаге. Верујте ми да не знам коме да верујем, поновио је Глидо крећући ка столу.

Шпартњак је остао поред оперске певачице. Гледао ју је кокошијим очима изнад помодрелог носа што се уцмиздрено спустио све до раздрљених усана са којих се цедила неизговорена реч.

Утом улети водитељка програма и позва оперску певачицу да одмах изађе пред публику. Не стигавши да каже било шта, уметница оде за водитељком и убрзо се чу прелепи сопрански глас којим започе свечаност.

У канцеларији мук. Глидо зверла и испушта тек по-неку сиктећу реч на Шпартњака. Овај се клобучи и маше рукама као да тера комарце са чела. Докле ћеш ме урнисати и срамотити, кроз намрштене усне сикће Глидо. Шпартњак појачава обрве крајевима бикуљастих длака с врата и прави маскару да засмеје управника. Глидо пара папир за папиром и трпа у џепове од беса. Шпартњак му прилази и помаже, али ставља згужвани папир у уста и вавољи. Мумла кроз мокру хартију: Немој тако, знаш да те волим највише на свету! Скида једну укосницу са знојног курјука с врха кичме и качи Глиду на намирисане зулуфе. Овај одмах откачи укосницу, стави под језик као Демостен пасуљ, и без речи на врховима ципела упути се на уметнички програм. Личило је да ће киселином срџбе растопити укосницу у устима.

Вештачки смиреног лица, Глидо шмугне иза неколико редова и седне на празно место у последњем. То примећује већи део публике чудећи се зашто управник бежи на крај сале. А једно је за њега остављено слободно место у првом реду – по протоколу, зна се.

Није прошло много, појављује се Шпартњак, и згурено, гледајући испод обрва, седа на столицу у први ред. Из другог реда неко га повуче за ишарану гроњу

длака с врата: Ту седи управник! Био је то локални професор књижевности, Валтазар, познати ребус-мајстор, велики зналац версификације и акцентологије, енигматичар који је неколико пута побеђивао у телевизијским квизовима и слагалицама. Шпартњак га удари по руци и ускуван настави да прати програм.

О изложби говори познати ликовни критичар познат по офарбаним брковима што личе на Далијеве, затим наступа етно-појац фресколиког изгледа, за њим глумац са говорном маном која, гле чуда, доприноси снази казаног. Поново пева оперска дива и – добија дуг аплауз. Као препорођена, клања се публици не примећујући лудачке очи Шпартњака што буљаво блене у златни прстен с дијамантом на њеној лепој руци.

Пред публику излази песник познат по тихом и упечатљивом казивању поезије. Почине да говори сонетни венац посвећен несрећној љубави. Део публике замишља жену трговца, Лауру, коју је опевао Петрарка. Публика у муку слуша нежан, а снажних значења песнички говор. Таласи стихова запљускују душе присутних у цветању платонског доживљаја љубави. Песник већ чита трећи од петнаест сонета, а Шпартњак се окреће и погледом тражи Глида. Сусретоше им се погледи, зажарени као да су један другоме посветили ове стихове.

И док песник чита четврти сонет, Шпартњак ставља мобилни телефон на уво, тобож га неко зове, пресавијен у струку излази и замиче у управникову канцеларију коју само зид дели од свечане сале. То примети и песник у краткој паузи прелазећи на пети сонет. Раскошне силнице љубавне певаније призивају у главама

присутних и Лазу и Ленку. Снага поезије показује своју вековну делотворност и лепоту.

Из последњег реда, такође с телефоном на десном увету и једва чујним шапутањем унесеног лица, при самом крају петог сонета, излази Глидо ширећи трепа-вице, дајући уметницима до знања да мора да изађе. И он спуштеног врата уђе у своју канцеларију. Ни то не промаче песнику. Но, ланчано повезани стихови не по-сустају, публика је као на таласима каквог бродића у морској луци. Одмотава се и тече Аријаднина нит љубавног венца.

Песник већ чита једанаести сонет. Публика опчиње-на красотом строфа отворених зеница прати песнико-во узвишено казивање. Код другог катрена дванаестог сонета, чу се пад чаше из суседне просторије. Но, не поремети се тајац што се ширио хипнотичким миоми-рисима стихова. Песник казује тринаести сонет, тиши-на спирално буја, некоме се учини да се и лустер лагано креће у круг. Женском делу публике причула су се име-на Бранка и Мине. Рима порађа магијску силу попут какве индијске мантре. Учарани у духовној радости, у лирској нирвани, сви отворених чула ишчекују крај љубавног венца.

И кад је песник почео да чита први терцет четрнае-стог сонета, у суседној просторији паде још једна чаша и чу се све гласнија шкрипа намештаја. Као да је сто био притеран у ћошак, чуше се повремени ударци о зид и све учесталија шкрипа која се настави и док је песник већ увелико говорио завршни петнаести, мајсторски сонет.

Професор Валтазар, занесен чаролијом финиша вен-ца, као искусни мајстор енигматике, није пропуштао да запамти прва слова сваког од четрнаест стихова последњег, магистралног сонета. Лице му се развуче у косооки осмех кад, уз све јачу шкрипу из суседне про-сторије, чувши последње песникове речи, сложи у гла-ви акростих: *Глидо и Шћарѝњак!*

Са женама не уме свако. Има оних који мисле да је лако па се пре времена хвале. Поготово има паметњаковића који виде како им се сестра или кћер понашају према мушкарцима па извлаче закључке о љубавним јадима. Сестра или кћерка упитају понекад брата или оца за савет, покажу женску душу на другачији начин, разголите своје слабости и тајне. То брату или оцу отвори очи о женској природи, упореде је са својим искуствима и боље разумеју жене с којима су дотад били. Али и даље мало знају.

Мрчојло звани Левак није трпео женски глас, склањао је поглед с девојачког ока, ругао се сукњама. Имао је тринаест година кад је отац покупио прње и отишао с клинком у свет. Кажу да га је очев одлазак толико погодио да му је кита престала да расте. Оцу никад није опростио што је напустио породицу и оженио се балавицом. Мати се још коју годину надгорњавала и свађала с комшијама, правила се најпаметнијом, но и она отишла, али на други свет.

Мрчојло звани Левак похађао је некакву средњу школу, једва и наопако, није волео чак ни часове матерњег језика нити психологију. Од стручних предмета ионако ништа није разумео, али откуд баш да му не иду од руке матерњи језик и наука о души, јер он, гле чуда, пише

песмице. Ваљда у том чину тананог гуљења језика има извесне духовности па ма она била и ђаволијада. Напросто, пише дечко.

На једвите јаде Мрчојло звани Левак завршио средњу школу. Сваки разред похађао два пута. Мила мајко, шта уради лола... Онда је одлучио да напусти родно Радло и промени своје име у Цимела звани Петко. То ће му широм отворити врата, пре свега да се ослободи тешких траума које не жели са старим именом да вуче кроз живот као горку попудбину. А толико тога га чека, његов је читав свет! Јао, што је леп овај свет, имитирао је Змајеве стихове и скакао увис као теријер.

Но, да не заборавимо важну ствар, још као Мрчојло звани Левак, он је објавио књижицу песама „Морско сидро“ која га је увела у гадне мисли да је највећи песник икад рођен у овом закутку језика? Шта у закутку, па у целој Југи – он је највећи, тако се кувало у његовој горостасној главурци. Књигу му је објавио књижевни клуб „Микиница“ из Терезијиног диштрихта, у којем је као конобар словио извесни Анђео што је бацао лирско око на Мрчојла званог Левак. Неко би помислио да ће Мрчојлу званом Левак и то створити трауме, али не, већа траума му беше повреда глежња, која је, хвала небу, зарасла и оставила бразготину што личи на удицу за сомове. Кад год је погледа, уздахне и намршти се, али га валови текућег дана понесу у нову нирвану и смире. Права траума је оно с оцем, дабоме, кад је ћаћа напустио кућни праг и опкорачио с мирисом белог лука шмизлу у попараним штрамплицама.

Све у свему, Мрчојло звани Левак био је велики неталанат за писање, а волео је да се хвали да је читао

Хајдегера и Маркузеа. То је наглашавао као да је књи-ге читао на њиховом немачком језику, а не у сумњивим преводима локалних доколичара. Чак се једно краће време потписивао као Мартин звани Херберт. Хтео је да се чује да он тобож познаје европске језике, мада му гакање гусака и патака беше најјачи лингвистички озон у детињству за цео живот. То што је, годинама касније, песму једног црнца потписао као тобож свој превод, у овом случају не узимамо као мерило за напред речено. Таквих смешних дриблинга, провидних као мокра бапска салвета, има код њега за бацање, колико хоћеш, па ћемо се окренути суптилнијим стварима. Ој, животе, горак ли си...

Елем, у то време појавио се истински таленат за поезију, млади Милош Шубарички. Објавио је одличну књигу „Откинута даљина“. Свака песма носила је оригиналан печат талента. То је врљавом Мрчојлу званом Левак изазивало зазубице зависти, није могао да поднесе што је у исте дане изашао првенац много бољи од његовог. А издавач заједнички, чувена „Микиница“ где је поменути конобар-ангел столовао као Иди Амин.

У књижурку Мрчојла званог Левак, уствари, и није становала поезија, то су били само графичким изгледом стихови, визуелно подсећали на тело уских песама што се плаше вишка белине. Неке су у страху од беле површине почеле да се круне па нестајале са хартије, с почетка слово за словом, онда – и реч по реч, па стихови и строфе, а онда и целе песме и пар циклуса – да би у неко доба књига „Морско сидро“ остала потпуно празних страница; бела као лице Мрчојла званог Левак кад прочита у рукопису туђу добру песму и намах

пожели да је присвоји или украде који стих. Сви су примерци „Морског сидра“ избледели, није остала ни једна једина песма, осим у примерку који има писац ових редова расположен да повремено пусти на испашу понеки стих у ову причу ако, наравно, прилике буду захтевале. Можда од тога не буде ништа, али ако прича крене у правцу који најмање очекујемо, ко зна? Зато, нека све иде полако, својим редом, неће ваљда наопако.

Нећу заборавити да сам ову причу започео мудровањем о женама. Наставићу о женама, не берите бригу, али имам још понешто одовуд да кажем. Кад је Мрчојло звани Левак одлучио да промени име у Цимела звани Петко, то се поклопило са преласком у Велики Дувар, град са љутом традицијом и новим универзитетом где су почели из свих крајева Југе, као у Нови Јерусалим, пристизати момчине Краљевићи и виле Равијојле, сви орни да студирају и постану неко и нешто. Неки су и погрешили групу, али су како-тако завршили факултет, само да комшије у завичају не испирају уста њиховим неуспехом.

Но, да се вратимо на главни ток. У исто време у Велики Дувар је дошао и Милош Шубарички, најталентованији песник генерације поникле у књижевном клубу „Микиница“. Цимела звани Петко, иако прикривен под новим именом, и даље није подносио Милошеву славу и углед које је лепи млади поета уживао и код старијих колега и писаца. Ух, сметало му је што баш из његовог места у Велики Дувар долази бољи песник, не само бољи, већ часнији и велелепнији у сваком погледу.

Цимела звани Петко успео је уз име да промени и сопствени изглед. То је баш чудо. Неко би помислио да

га је улепшао потоњи угледни пластични хирург Димитрије Панфилов, али се то чудо није случило. Догодило се друго захваљујући „зонама сумрака“ и рецептурама које се не дају рационално објаснити. Где песнички мимоходи умешају прсте, свашта је могуће.

Раном зором, још за густог мрака, Цимела звани Петко наглас је с пуне обале Дунава читао песме из књиге „Откинута даљина“ Милоша Шубаричког. Толико им се дивио у својој мржњи да је сила таквог душевног стања грчила лице и мењала му контуре и облике. Више нос није био паприка-бабура, већ је постао шиљат као воловски уд, танке усне дечака у вечитом болу за одбеглим оцем постале су дебеле као црначке, а руке нису више биле краће од руку остале деце, већ су се продужиле до мере коју имају шимпанзе. Равне ноге са ожилком на десној, закривиле су се у правцу савијања брагзотине па је Цимела звани Петко постао кривоног и смешан у ходу. Навијао је тело уских рамена на леву страну и тако шљапао кроз живот у демодираним каубојским ципелама.

Цимела звани Петко знао је да није песник. Знао, знао, и те како! То ће га целог живота прогањати, то што су многи око њега поете, а он никако да напише праву песму, антологијску. О целој књизи да и не говоримо. Нико никад није запамтио наслов ни једне једине му песме. Тако несрећан, он је пожелео да постане газда другима, да се дури и галами, да наређује и мучи младе талентоване људе, бар то. Успео је у дневном листу да постане сарадник, трчкарало спремно на све. Помогао му је бивши вереник његове мајке, климактерични дописник из Варшаве, Прага и Будимпеште, који се хва-

лио плесовима са оперским певачицама на соцреалистичким баловима.

Врата му је, ето парадокса, отварала и прва књижица празних листова. Нека буде што бити не може, кад је главни уредник дневног листа „Вештак“ узео у руке и отворио то књишче, упитао је шта је то, откуд празне странице. Цимела звани Петко рекао је да он песме зна напамет и да их не жели ставити на папир, празна књига је само амајлијски медијум који га инспирише да другима, док држе примерак, наизуст говори стихове без грешке. Главни уредник је пожелео да чује стихове и Цимела звани Петко уњкаво је закрештао песме напамет са болним изразом лабрње која се све више и више подизала у вис да би у једном тренутку брада и чело били паралелни са тлом. Јао, главни уредник познат по слинавим очима, натопио је сузама радосницама крајеве свога сакоа бришући слепљене трепавице. Толико се одушевио да га је истог трена унапредио – од обичног извештача са терена поставио га је на место уредника културне рубрике.

Није знао главни уредник „Вештака“ да стихови што су га у дубини душе моћно ослинили беху песме Милоша Шубаричког, бруцоша књижевности који је станао у дому и хранио се у студентској мензи живећи од сиротињских примања. Милош није ни помишљао да се на посебан начин намеће у јавности. Носио је дар у себи као Божји белег истине и то му је било довољно. На првој години факултета – најбољи студент. А онда, изненада, небо је плакало, отишао са овога света, однела га врућица судбине. До данашњег дана не зна се како и откуд. Остала је блистава књига песама, „Отки-

нута даљина", коју нико нигде не помиње. Ово је прво значајније светло бачено на првенац чија је вредност много већа од домета провинцијског круга фаталне књижевне дружине „Микиница“.

Цимела звани Петко наставио је да говори Милошеве песме и тако гради каријеру. Сви су се дивили празној књизи „Морско сидро“ коју је као фетиш давао у руке онима пред којима би напамет говорио песме. Тај чин рађао је чуда и лечио напаћене људске душе, изазивао катарзично плакање и псалмичне лептире у стомаку обманутих слушалаца.

Има кад зло ради тобож у корист људи, кад дани доносе такозване успехе и дела, а уствари ништа од тога неће остати, само ће се намножити туђа мука и бол у епизодама коју негативна сила испуњава. Тако се одвија живот и тако мора бити да би се равнотежа испунила до краја, да би зло и добро измењали своје позиције на небу одакле силнице космоса испуњавају људе као микро-програме са унапред датим задацима и путањама. Одатле се шире велике параболе и значења човековог боравка на земљи.

Сад би неко помислио да ћу цитирати стихове из „Откинуте даљине“ Милоша Шубаричког и спустити их пред упорне читаоце низ силиконски дебеле усне Цимеле званог Петко. Или, пак, бар делићем назначити песмицу из мог примерка „Морског сидра“, где се како-тако може прочитати поетска плева. То би по неком развоју приче било и очекивано. Неко би без оклевања то учинио. Можда ћу и ја, али, не липши, магарче, до зелене траве. Имам обе књиге на радном столу. Имам привилегију што се, како рекох, само у мом примерку

„Морског сидра“ под лупом могу прочитати редови ишчезли у преосталим примерцима. Но, оставимо то за другу прилику – у овој причи, или у ко зна којој – има дана за мегдана. Не би требало заборавити иницијални зврк ове приче, круг са женама и о женама, центар из којег је започела ова кажа.

Цимела звани Петко није умео са женама. То се могло видети и у периоду његовог живота кад је дисао са именом Мрчојло звани Левак. Тобож је заводио жене одбијањем да их гледа, мрштио се и укосо померао метласту главу. Упорније цице, оне у којима још није био прорадио Архимедов закон преливања хормона, успевале су некако да му приђу. Био је зврндав и нешто другачији од обичних клипана, некаква туга смрачивала је његове уплашене зенице и правила кресту разлике у додиру женских аура с његовом. То је мамило девојачки кикот на растезање гуме у гаћицама, неке су цуркале као кајсије згњечене у шаци махера за печење ракије. Боље би било да нису, али такав је страдални пут жена.

Често жена све чини да се домогне своје пропасти. Управо предочена слика мушкарца вуче жену – па шта буде. Тако је Горданка Грађанка шчепала Цимелу званог Петко. Успела је чак да прошета с њим кроз центар с руком испод руке. Он се умилостивио и годило му тактички, однекуд, да се коначно са женским створом укаже у граду. Причало се свашта пре тога. Неки су у касним летњим шетњама виђали непознатог мушкараца како би га мунуо испод ребара и уводио у први хаустор одакле се чуло сипљиво цмиздрење.

Дуго је Цимела звани Петко мучио Горданку Грађанку, није хтео ни да загрли, ни пољуби, тек то – не, а о нечем интимнијем није било ни говора. Она – упорна, доста читала, говорила три језика, гледала филмове, учила шта су мушко и женско, извлачила закључке и савете, терала по своме верујући да ће тако пронаћи срећу. И, нашла јолпаза – па нека куса тако запржену чорбу!

Пролазили месеци, Горданка Грађанка све чинила да га смува, а он се не да и – готово. Никако неће у празну собу, на кревет с њом – нипошто. Она га угура у ћошак и притисне, он се измигољи. И тако много пута. Али, прича се да га је једном, ипак, успела да приведе „к познанију права“. Били су на рођендану код дебеле другарице музичарке која се заљубила у мршаваг пишића пореклом са планинских превоја. На тој прослави, Горданка Грађанка је успела црним вином да омами Цимелу званог Петко. Ушла је с њим у једну, а дебела с мршавим у другу собу. Горданка Грађанка је лажном песнику жестоко откопчала каиш. Он се, гле чуда, није опирао, и на месту где се налази Казановин балчак, разјапивши му шлиц, указао се једва видљив пасуљчић-пребранац, не већи од нокта малог прста. Ужаснута виђеним, вриснула је као дете кад угледа мишје очи, зграбила торбицу и стрчала попут олује низ степенице. Чуле су се оштро у трку штикле с улице.

Цимела звани Петко, не знајући до краја шта га је снашло, а слушајући из суседне собе радосно дахтање Дебеле и померање намештаја у еротском стампеду Мршаваг, закопчао шлиц и лелујаво као, недајбоже, Дантеова Беатриче, напустио стан у којем се коначно био

суочио са живом женском жељом, али и са самим собом њуферашем-фолирантом са неизлеченим траумама из детињства. То већина његових сарадника по сили прилика није узимала у обзир па су упадали у клопке његовог ћеретавог мудровања које неки нови клинци називају просеравањем.

Горданка Грађанка завршила је у болесничком кревету. Изнад препаднуте начитане кћерке која никад ником није рекла шта је видела, недељама је копнила наднесена сиротица самохрана мајка. Годинама је Гоца сањала како једе пасуљ-пребранац из свињског корита, а с леђа је напада нераст из Стриборове шуме.

Ето, има жена које мисле да све знају, да су научиле правила живота из књига са постављеним питањима и намах стеченим одговорима на теме љубави и секса. Јаднице романтичарке загубе се у џунгли урбаних метро-познанстава и потребна им је небеска срећа да нађу правога мужјака. Горданка Грађанка је након десет година наишла на свог делију, андрогински полутак из суседне улице, чађавог вулканизера који ју је редовно притезао уз кухињски сто одакле се пушила тек скувана чорба од пасуља и печене свињске уши са шпанским мирођијама.

Баш у то време кад је Горданка Грађанка нашла своју срећицу, Цимела звани Петко одлучио је да поново промени име. То се поклопило са изменом гарнитуре власти у граду где је он већ допро до места управника велике уметничке куће. Сматрао је да уз нову власт треба и он нешто своје да промени иако нико ништа није тражио. На волшебан начин изменио је документе у име Социон звани Полтро.

Врло необично име, неко би помислио да не потиче из нашег живота. С обзиром да туђице увелико насељавају српски језик, и ово име се формирало и прилагодило под утицајем туђе језичке јапије. Неки су тумачили да је стигло из телевизијских срцепарајућих серија или таквог каквог медијског ситнежа. Само да кажем, ако то већ нисам рекао у ранијим својим књигама, у српском језику данас има око четири хиљаде турцизама. Тек да се зна. И да додам, у мађарском – осам стотина. То говори о вековима потлачености, о робијању под Турцима. Па ти сад види шта се с чим множи, а шта дели, и ко је колико на ђулету седео. Англицизми су данас тек колатерална штета изазвана касетним бомбама и тома-хавк-ракетама. Али о томе ћемо у једној новој причи чији ћемо засад само назив открити, „Три-четири моста дебела“.

Елем, наш јунак има већ двадесетак и више књига на страним језицима, са разним својим именима. Туђе песме је нуткао као своје. Углавном су то били стихови младих или посусталих поета, оних што су се без искуства латили поезије и чуда, страха и пораза. Неки су се избављали прелазећи на акварелну технику лопате при копању нових канализационих јазова, други, опет, нестајали из града, остављали факултете, женили се пре времена, пропили и дрогирани, неки и умрли од превеликих доза адреналинског скретања са животног пута. Једног су пронашли у барској луци забијеног главом у контејнер пун црвавих женских тампона и крваве вате. Многи се нису могли носити са фрустрираним зајевантом, са шизофреним магарцем што је на овоме свету провео године и године газећи нејач. А требало

је само да га маршну, кукавица би подвио реп и цмиздрећи побегао.

У економској кризи где се су се новчанице расцветавале у петнаест нула, преводиоци су за црквицу прихватили да ураде свашта, нису проверавали чије су понуђене песме. Тако се Социон звани Полтро, раније Цимела звани Петко и Мрчојло звани Левак, домогао готово свих континената. Чак му је и у Кореји изашла књига са једним од његових имена изнад наслова који се у Сеулу изговара „То Ни Ко Не Чи Та“.

Али, ко те пита, његов пријашин, неуништиви Бонвиван Влаисављевић опет је на власти у граду, њему ће многопревођени поета однети примерак корејског издања, овај се разуме у светске фељтоне и партијске билтене, био је амбасадор у Каиру, Лондону и Токију. Социон звани Полтро редовно је, пре рата, великом гзди носио извештаје с откуцаним именима пријатеља и непријатеља на поверљиви увид и дуго сећање. Знао је да се одувек ценило кетмановско сагињање до земље, недошколовани доушнички плаз по чмару моћника.

У таквој, никад увелој привилегији, Социон звани Полтро наново ће се у разговорима уз кафицу са Бонвиваном Влаисављевићем нервено скућити и обогатити, имаће довољно пара за таблете против анксиозних стања. Имао је неизлечив проблем кад у новинама види интервју са младим уметником за ког је сматрао да је уништен за сва времена. Данима није излазио из куће, домунђавао се с кућним глодарима на немуштом језику налик ћапћању на мајчиној сиси.

Прича се да је прошао рат и да ће се опет мењати власт. Не знам да ли је до краја истина и да ли је уопште

прошао тај злехуди рат, али знам да више нема повелике уметничке куће коју је водио Социон звани Полтро са свим арсеналом својих имена и прирепака кроз неколике деценије. Продао је уметничку кућу „Снови“ власнику казина за хиљаду евра под условом да коцкарница ради без јавно исписане адресе. Он жели да оснује тајно друштво које би се од ува до ува звало „Не дам ти своје крпице“. Социон звани Полтро воли са потиштеним особама да шета у сумрак и сеири над њиховим збланутим видовима несреће.

Не могу казати да су му жене дошле главе, није имао нагона за сукњама, нити је у њима видео затезну камату страсти у повеликој метражи свог менталног свитњака. Пре је био за осветнички прдеж отрачавања јаднице која је готово ослепела видевши му белкасту китицу међу ногама. Али, нису све такве, не предају се и не губе памет на први поглед у гаће. Једна је била нешто више од обичне жене или, да кажем, пакована из неколико личности што су се свакодневно сударале као ласерски зраци у потрази за божјом честицом. Писала је добре песме и губила своје Ја.

Пламенка из Потура лечила се од специфичне врсте шизофреније, није смела сама на улицу, а у продавници, држећи хлеб у наручју, бежала у магацин чим би зазвекцао кусур на пулту касе. Извлачили су је и газда и полиција, ко први стигне. Знало се да је носила испод кошуље најлон кесе за велику нужду која ју је нападала као осинак, кад најмање очекује. Нема места где није подметала најлонку под гузу; у парку, на пример, и потом гованце бацала у жбуње или у подруме кроз полупане мрачне прозоре зграда. Једном су јој ноћу ман-

гупи скривени иза жбуна, под брабоњкаву стражњицу, неприметно с леђа подметнули лопату и с раздозганим проливом побегли иза живице. С рукама на кикотним устима, посматрали су очајну Пламенку која је, не видевши ништа испод себе, крикнула и, навлачећи гаће у бегу, завршила на неуропсихијатрији. Но, с кесама се никад није раставила.

Једног понедељка, упутила се Пламенка до Цимеле званог Петко на проверу својих нових песама. Жарко је желела да објави стихове, један јој је лекар рекао да би је то чак излечило. Цимела звани Петко намргођено је прелиставао буљук песама и, са стране на страну, све више се осмехивао и бечио, а онда кеславо узвикнуо: Ти си генијална лујка и зато ћу ти песме објавити у наредном културном додатку! Ужарен од вируса прочитаних стихова, не обраћајући више пажњу на Пламенку, стрчао је спрат ниже. Није могао да издржи, морао се похвалити грболиким полтронима да има нове песме. И док су они између ногу држали попут светог штива примерак „Морског сидра“ празних страница, ђавољим чудом Цимела звани Петко већ им је напамет говорио Пламенкине песме као своје.

На спрату изнад, Пламенку је спопао бурни стомачни ковитлац. Сама у редакцији, извукла је испод кошуље кесу-најлонку и истресла оркански товар. У ћошку, срећом, беше полупразна канта за смеће. Сишла је и прошла поред затворених врата чувши како Цимела звани Петко говори њене песме. Наставила је низ стенице остављајући иза себе тек формиране нити стомачних воњева, пресрећна што ће јој се песме појавити у културном додатку. Излечиће се потпуно, веровала

је док је прелазила улицу при црвеном светлу на искрзаном семафору.

А шта је било са пуном кесом у канти за смеће? То нико не би поверовао. Зато не вреди убеђивати недужан читалачки свет у такво чудесо. Бар не у овој причи. Била би то дигресија коју би мало ко разумео и поднео. Било и не поновило се. То ће остати за нову причу која ће се једном звати „Песмине кесе психа“.

Месецима је Пламенка чекала да види објављене песме, али, авај, никако да се појаве. Већ је у Гватемали изашла нова књига песама Цимеле званог Петко. Вест објавила локална телевизија на челу са риђокосом спикерком која је била члан главног одбора владајуће партије. Видевши да нема друге, Пламенка кренула да се Цимели званог Петко приближава као жена, да га заводи и зачикава. Једном га је у редакцији причврљила уза зид као мокру крпу којом се брише траг муве, али се он попут сенке извлачио и кривоног бежао из ћошка у ћошак, утекао низ степенице до својих полтрончића који су га називали највећим европским уметником.

Ипак је Пламенка наредних дана ухватила у кутку код радног стола Цимелу званог Петко. Улетела је у редакцију као муња и надљудском снагом притисла га уз велики чивилук пун зимске одеће забивши му колена са високом чизмом између ногу. Са мефистовског лица, које се зачас преиначило у маску дечјег грча док седећи на пинк-ноши каки клупко белих глиста, из разјапљених уста Цимеле званог Петко палацнуо је модри јаук за оцем и мајком. Чула се херцеговачка нарикача испод храста китњака и цела редакција се завртела обома око главе. Тешка животна траума попут вашарске змијурине

извлачила се из његовог тела у брзометним изменама маски на дрхтурећој лобањи. Запрепаштена и уплашена до сржи костију, рвући се на поду с лажном немани поезије која је сваке секунде мењала своје лице, једва се искобељала из смртног загрљаја. Одмагливши низ степенице, тукући шакама по грудима, Пламенка је викала колико је грло носи: Антихрист, Антихрист, људиии!

Многопревођени поета ридао је на уредничкој столици и повремено подизао ка пустим вратима уплакране очи које су одашиљале слику велике животне катарзе. Из унутарњег џепа, извадио је заставицу Вијетнама где је наредних дана требало да се појави нови превод „Морског сидра“. Брисао је заставицом лице док су му низ прса липтале сузе и, вијугаво кружећи око пупка, спајале са топлим млазом из гроктавог малог жира међу размакнутим ногама мокрих ногавица.

Психолози би рекли да је овај човечуљак са многим именима компензовао сексуалну немоћ за доминацију над руковетима туђих стихова и судбина. Своју чемерну патњу наплатио је претворбама бића у небиће, рекли би филозофи који му беху фатаморгана. И после силних превода на светске језике, све би овај антијунак дао да се фатална прва књига, „Откинута даљина“, ономад појавила под његовим именом па ма оно било и очево. О, како би овде легли стихови Милоша Шубаричког!

Мачке ми цркавају једна за другом, отроване. Од пет, остала само једна. Вуку се по ћошковима комшијских кућа, залазе у дворишта и шупе, у ћумезе и подруме. Шуњају се и гребу где год стигну. На кров скачу са оближњег дрвета, два-три метра лете кроз зрак – само да би се докопале старог тавана. Хм, мачке – ко их не зна, скупо би их платио.

Велим вам, само једна остала, мачка што у стопу прати моје родитеље и мене, скаче нам на рамена, на леђа и прса. Као да хоће нешто да нам каже. Сигурно је била уз своје мртве посестрима, видела их скривене у тами уличних рукаваца, у жбуњу, у живицама, у јендецима далеко од насеља. Мачке осете кад ће да умру, тад се повуку у мрачне и скровите пределе, дуго их нико не пронађе.

Мој нови мачор посебна је прича. Тај никад неће умрети, мислио сам. Већ је неколико пута угинуо. Како то, питаће се многи. Па лако, мачка има девет живота. Осим тога, једно је угинути, а друго умрети. То би тражило шири елаборат, није за ову прилику.

Клипан је прво страдао од метка комшије који није подносио да у његово двориште уђе туђи кућни мезимац. После излишне расправе с комшијом, умало да упуца и мене, сахранили смо мачора као каквог поштова-

ног грађанина. А онда се напрасно појавио у кући, без ожилка метка, очи му сијале двапут јаче.

Други пут га је растргао пас. Мачор је у трку успео да се попне уз бандеру испред мокрог даха булдога, али је, чудом, одозго пао тик пре пасју њушку. Сутрадан, мачор се појавио на вратима мјаучући измењеним гласом који је личио на успорену пиштаљку фудбалског судије.

И, трећи пут, мачор је страдао упавши у рупу гашеног креча. Извадили смо му само голе кости. Међутим, сутрадан се појавио здрав и чио, из длака су му севале ситне муње, толико је био наелектрисан. Крстили смо се и сетили Николе Тесле и његовог мачка. Струјно коло чудеса.

А онда је, чујте и ово, мој студентски колега написао песму „Мачка је смождена“. Били су то дани робовања у редакцији часописа „Вођа“. Неки кажу да је часопис добио назив по делу Фридриха Ничеа „Воља за моћ“, а други, опет, да се звао другачије и да му је, из нејасних разлога, једно слово било промењено: „ћ“ у „љ“ – „Воља“. Но, свеједно, „Воља“ или „Вођа“, дође ми некако исто, а како и не би кад је глодур (читај: уредник) био тиранин. Не зато што га је к томе погонила каква идеолошка матрица или наредба (мада и тога беше), већ што је паћеник био шизофреник са наплавинама тешке параноје. То нисам одмах узео у обзир. Прогонио је младе писце, уцењивао, оговарао, упадао им у снове, крао стихове и представљао у књигама као своје.

Чувени писац из лектире, Дитко, каже да се часопис звао „Вода“, као – вода кружи у природи, велики симбол за језик и литературу, све се обнавља и траје, вода избија где и не очекујеш. Тада је, вели, глодур био импо-

тентни зналац квазифилозофских открића помешаних са видовњачким опсенама из репертоара збабаних скојевки са румунске границе. Глодурчић је волео да шета центром града огрнут крпицама сенки воњавих послушника и фрктаваца.

Најстарији међу писцима, Пламуш, вели да памти кад се часопис звао „Зоља”. Било је то време прецизних одстрела, глодур се бавио прављењем спискова подобних и неподобних колега. Као врховни аргумент оданости биле су му две песме и есеј-телеграм посвећени смрти вечитог председника, великог државника без дела.

Ко би га знао о чему је реч? Има оних који кажу да је у питању прво, а не треће слово назива часописа – да су се на првом слову догађале невероватне пермутације и промене. Нормалан човек не био могао појмити шта се све збивало у тој редакцији, дабоме.

Оно што се прича од ува до ува јесте да је аутор песме „Мачка је смождена” био глодуров полтрон над полтронима. Е, у ту песму је ушао мој мачор и никад се више није појавио. Залуд сам као аргумент призивао још шест мачорових преосталих живота. Једноставно, нико ме није чуо, пламен из очију мог мачора претворио се у пепео.

У песми „Мачка је смождена” била је слика вратара-бродара са штитом и мачем на улазу у небо, а поред њега на трношцу мачка која грешне душе баца у понор пакла. Чим је мој студентски колега дао глодуру песму на увид, овај се одушевио том сликом и, мада је имала недовршену визију, немилосно је присвојио и истог часа потписао својим именом. Мој колега, ево и име да му кажем, Сигра Други, није се противио (туња-

ви циник), већ је одмах наглас додао, да сви сужњи у редакцији чују, да је глодур највећи писац свих времена. Глодур га је смеховито дрмнуо стиснутом шаком у раме и рекао: Пиши нову песму!

Напустивши редакцију с мучнином у стомаку, Сигра Други је кренуо пешке до изнајмљеног стана, ногу уз ногу, да прибере и распетља своје моралне кончиће: шта му се то догађа да не може да се одупре нечастивим поступцима глодура? Зашто се мења у његовој близини и није онај што јутрима освиће ведар и умива се с песмом на уснама над сиротињским лавором?

На раскрсници близу моје куће, Сигра Други угледао је чудан призор. На врху семафора мачор намигује час једним час другим оком. Нестало струје у граду па мој паметни мачор скочио на семафор да помогне колико-толико. Пешаци на прелазу пред „зебрама” уважавају мачорову помоћ, возачи аутомобила такође. Гледа Сигра Други, не верује. Мачор намигује, разрогачено штреца левим па десним оком, главу окреће овамо-онамо, усправи се на врху семафора, личи на чувеног лондонског саобраћајца „Бобија”, сав у белини крзна, горњим шапама усмерава саобраћај, доње као балетан помера лево-десно, пешаци – под конач. Ту се задесио и фоторепортер дневног листа „Гнев”, одушевљено скакуће око мачка-полицајца, шкљоца да овековечи невероватан призор.

У великој брзини из побочне широке улице залетео се турски камион. Не кочећи, нагло се окренуо удесно и ударио семафор. Попут шејтана, мачор је пао на асфалт „на све четири”, али под задње точкове камиона. Засветлуцало шест преосталих живота и згасну све.

Мачка је смождена, викну аутор истоимене песме и притрча спресованом мачору. Запуван од призора, извади нотес, и попут каквог репортера с лица места, записа шта је све видео у Роршаховој мрљи од остатака прегаженог мачора. Тако се окрњена визија из прве песме развила у нову до краја и настала коначна верзија – „Мачка је смождена”. Ту се напослетку удомио мој мачор.

Песма је објављена у часопису с оним конвертитским првим или трећим словом у називу. Четврта погибија мога мачора, беше, дакле, кобна. Уверен сам да би се он већ сутрадан појавио у дворишту; било му је остало, рекох ли, још пет живота. Међутим, мачор је имао несрећу да уђе у песму која је већ имала своју жртвовану претходницу. То ти је као дупло крштење, не ваља. Одатле се жива душа не извлачи лако.

Шта је било с глодуоровом варијантом песме? Он је променио наслов, камуфлирао неке стихове и слике, и направио салијеријевску сплачину коју је објавио у часопису утицајног колеге. Затим је песму гурнуо преко једног трговца књигама у антологију љубавне поезије коју је саставила његова жена. Песму нико никад није прочитао, а ако је којим случајем и започео, жгаравица би ударила у суво грло већ после првог-другог стиха. Залуд што уместо речи мачка, у наслову стоји маца. Песма није пролазила чак ни за Осми март.

А мој студентски колега одустао од поезије, основао Удружење власника изгнутих мачака. Можете га видети поред Дунава увече како с десетинама мачака обилази клупе на обали. Кад ме примети, замакне с чопором у први шумарак или се стушти низ песковиту обалу до воде. Није ми се само једном учинило да у чопору највише светли мој мачор.

Низ пуну улицу, испод крошања на које је тек пала густа смола ноћи, габељајући с великим цегером у десној руци, промицала је уз обалу реке задихана силуета мушке фигуре. Нешто је мрмљала себи у слину што се церекала змијским репом из лондравог носа.

На обали Дунава има неколико нових зграда; нису то оне велике – преко двадесет спратова. Ова ка којој хита чудни пирлитан има свега три спрата и – лифт. Дошавши на улазна врата зграде, наш јунак се окренуо око себе и, цупајући с ноге на ногу, чекао да неко уђе или изађе. Хтео је да изненади домаћина-колегу.

И док се јато крештавих птица ломатало изнад нестрпљиве главе, из зграде је изашла постарија жена са штенетом налик на патуљка из бајке с именом Снежане. Керче обучено као дете, с капицом и краватом на дугине шаре. Шапице у црвеним ципелицама, а преко леђа зеленкасти огртач скопчан пуцетима на надувеном трбушчићу.

Скоро уплашен појавом чудне животињице, кракоња је тек брборехи нејасне речи шмугнуо поред збуњене даме и псића и, не обазирјући се на лифт с десна, устрчао на трећи спрат, стао пред циљана врата, ставио цегер уз праг и зазвонио. Чувши да домаћин прилази, сачекао је да отвори, а онда се нагло, у стотом делу

секунде, окренуо и стуштио низ степенице. Тек толико да му домаћин препозна лице док је блентаво замицало. Домаћин викну за њим, али је незвани гост бриснуо напоље и већ су се зачула доња врата – шкљоц!

Домаћин је стајао, затечен. Савио се и узео цегер прекривен свиленом златастом марамом испод које се налазио рајски врт нара, поморанци, кокоса, банана, јабука и крушака, једна усађена флаша вискија, три чоколаде за децу. Своје место нашли су и месни специјалитети, конзерве скуше и лососа. А са стране увучена коверта роза боје у којој је на зеленкастој салвети руком исписано: Вољени пријатељу, за тебе бих дао и свој живот!

Домаћин зна ко је тај незнанац? Познаје га још из дана када је овај, далеко од завичајног оброка, у студентској мензи гладан бирао између куване шаргарепе и поховане пилеће кожуре. Домаћин је мештанин и није залазио у мензу, имао је непотрошене скојевске привилегије из угледне породице па је рано стао на чело Омладинског центра за јавне анимације. Упознао је нашег јунака на једном од партијских састанака. Ту би јунак изуо ципеле и чарапе, и ознојених стопала испод стола вавољио прстима док је излагао громогласне утопије.

Наш главни лик израна је ушао у политику, боље рећи, постао ситни апартчик, послушко локалне власти. Жбир Крадлов! Уписао студије литературе, показивао преписивачки дар, изигравао у „Књижевном нотесу“ критичара с дуплим именом, Бирас Бирас, и сањао да постане – песник. Знао је да нема дара: дивио се песничким талентима као античким боговима и завидео до бледила на унезверном лицу. Бити песник, јао, јао, само да му се оствари тај сан!

Још само да му се отвори душа па да напише праву књигу. Написао је неколико, кажу, али без икаквог одјека. А онда је, да би забашурио ствар, правлио књиге тзв. изабраних песама с којима је одавно премашио број самосталних песничких збирки. У најновијој, попут књиге матичара дебелој збирци изабране поезије, у биографији, уз годину рођења, нема исписаног родног места. Poeta minor крије тај податак као климактерична жена године. Дневнополитички тренутак је такав да Жбиру не годи да у књигу упише место рођења. Кад се промени власт, направиће он нову купусару и уписати родни градић.

Ниједна књига, чујте, није његова? Како? Па тако, јер он не зна шта је песничко надахнуће. Зна теоријски да је то *lucida intervalla*, некакав светли тренутак, али лично никад то није доживео. Као превејани апартчик, нашао је начин да се домогне немогућег. Смислио је да испија надахнуће из других. Шта испија – лоче, кад вам кажем. Ето, цео град зна да Жбир лоче таленат локалног песника Ленка Жовића. Позове га у свој дом на ручак или вечеру, илити, пак, оду у шетњу крај велике реке дубоко у ноћ. Ту напаћено Жбирче слуша и кипи, усијава ауру и бележи све што Ленко прича. У последње време укључује мобилну справицу и снима све од А до Ш. А Ленко, богме, не затвара уста, сипа ли сипа. (Ђео Богза, зашто уста не затвараш?)

У Ленковим водопадима речи пенушају се слике градова у ветру, мишице у долини без иког, жене с распутеним косама и дојкама, очеви и браћа у молитвама с гајдама, изласци и уласци у сенку, сестре у тавним забитима на трношцима, ризничари и надничари суза,

сањане празнине и штошта-којешта. Све то Жбирислав убацује у своје књиге и тапше Ленка, обећава да ће га уврстити у златне антологије и школске програме. Од тога, наравно, ништа, али Ленко је вечно насмејани добротвор своме сабрату, даје да му овај музе душу. Загрљени понављају Његошев стих: „Мени ништа није непознато, што год дође ја сам му наредан.“

Све што је Жбир радио било је засољено дневном политиком, а свој партијски ангажман гледао је у свакој прилици да зашећери што бољим запослењем. Није био лидер, далеко од тога, нема харизму за такву величину, он се задовољавао жбировањем. Никад се није женио мада се прича свашта. Остварио му се сан да ради у државном апарату, ту је воњала запишана ноша разних привилегија.

Волео је да засени упуване слушаоце на предвечерњим састанцима у месним заједницама. Наиме, у његовој партији, тада јединој у земљи, беше тушта и тма свакојаког света, премазаних лијанера са крвавим ножицама до колена, урбаних пацовчића навек под гузоњама у тоалетима на новим насељима и лиманима. Била се зарозала та партија од саме себе, од идеолошке прелести и сопствене лажи. Требало је пронаћи нове снаге, нове људе који би донели дашак свежине. Жбир је себе годинама сматрао подмлатком невеселе партије.

Неко би помислио да је Жбир идеалан за подмладак партије. Кад га гледаш – јесте, збуњен као клипан с ливаде, чачка нос и ретку браду, очи – лево-десно, осипа га немир у контакту са свима. Гледа свог посла, не види саговорника, мушичаво буљи кроза њ, планира у секунди како да га превесла, видиш – тај ће да здипи бра-

боњак с гаћа рођеном оцу и препрода га стрицу као не знам чији.

На састанцима у врху партије, где је имао улогу нешто већу од записничара, одушевљавао је газде цитирајући истовремено Кардеља и Маркса. Налазио наводне сличности у делу ове двојице, а што су као идеолошки механизам поређења волели да чују владајући стомаци града и покрајине. Писао говори главешинама града на церемонијама важних годишњица. Кад би се поводом неког ексцеса у култури већ увелико истресла јавна мишљења, он би се појављивао као писац саопштења, скривен испод потписа градске комисије.

А кад је ономад супруга вечног председника основала своју партију и почела да подлокава мужа и државу, он је ушао у њену странку. Моћна супруга нагло је прописала, и то богме дебеле томове, и како је која књига излазила, Жбиримир је стизао да се одано подметне и на промоцијама панегирички говори о дами, о величини њеног имена и дела без краја и границе. О томе је писала опозициона штампа, један седи новинар, бивши поета, стално је помињао Жбира као пример улизивачког цмиздрења.

На пример, изашла госпођина књига у преводу на есперанто; промоција у Заплањском Крижју, малом месту одакле је потекла Жбирова колегиница по партијској линији, кривонога Зевка (она је превела књигу и написала поговор). Ту се Жбир волео наћи, ту где је све сигурно, где се страначки истомишљеници тапшу по раменима као да ће им партија владати стотину година, обневидели и устрашени у исти мах. Ту би им он, као случајно, тутнуо у руке своју нову књигуљу изабраних

песама. И председникова супруга имала је част да добије посвету с издуженим словима у потпису што скачу увис као играчи с подигнутим рукама у црногорском ору.

Жбир се знао напрасно појавити у скупоценом одељу и издрпаном шеширу. Тај контраст сматрао је својом животном поетиком. Но, ни то није био његов стил, ништа није било његово, већ копија и угледање на колегу песника који се понашао опуштено певајући староградске песме уз тамбураше на салашима. Жбир је носио згужван црни шешир на устрашеној глави да би својим неупућеним меценама и спонзорима показао гараж тобож напаћене душе, као – нагорео човек од боемског надахнућа. Тиме би гануо њихове патетичне успомене и адолесцентске покушаје да постану писци, и немилосно им дрешио кесе – на киле.

Жбики је наводно држао до читања лирике „немачке браће“, како је волео да каже за германске романтичаре чије је поетичке матрице дословно преузимао и калемиио са усвојеним стиховима Ленка Жовића. Жбир није знао немачки па се и није лаћао оригиналних песама Хелдерлина чији је механички утицај потаманио читаве хорде стихоклепаца у граду где се Крадлов ломатао и додворавао дневнополитичким зверима. А требало је да зна (можда је и знао, али немоћан остао) да поезија свија гнездо у матерњем језику и да угледање на препеве или преводе с других тек је сенка оригинала. Од страних песника у преводу не може се докучити звучни одјек речи у значењу, добацивао је Жбиру у пролазу крај Дунавског парка куштрави друг са студија, песник

чије песме студенти већ увелико изучавају као пример јединства форме и садржаја.

Елем, Жбиру је мало било да остане партијски апаратчик, знао је да рад у органима државне безбедности доноси више снаге и привилегија. Преко земљака чији је потпис личио не огреботину петлове канџе на прашњавом ђубришту, докопао се ушушкане позиције у полицији, у одељењу за прислушкивање јавних личности. Пролазиле године, притиснуо посао, а Жбир никако да напише један једини стих. Не стиже да виђа ни Ленка Жовића, има преча посла, коме је сад до поезије.

Данас је Жбир радио до шест сати поподне. Управо је постао шеф канцеларије која тајно прибира информације о писцима, уметницима и црквеним људима. Сад је главни за тај посао, фркће и удесно помера мала риблиа уста спреман да служи као пас. На све спреман само да очува стечено преимућство. Али, истрзани и немирни снови, таблете за умирење распада нервног система, доушнички блатњав посао – све то Жбиру није дало прилику да освоји потребан мир.

Сретнеш га на улици, а он те бледо гледа, блене и, без иаквог коментара, окрене се и здими у супротном правцу; видиш га враћа се с буреком и јогуртом, набада и жваће, захвати и масни папир, па залије мљацкавим гутљајем. Прође поред тебе као да си провидан. Није ти ни честитао на награди „Скендер Куленовић“; све зна о њој, све прати у орвеловској канцеларији у чијем великом ормару, у левом крилу, гле, налази се туце великих цегера.

Данас је у раним јутарњим сатима отфикарио главу свом колеги правнику од ког је научио трикове у при-

преми и вођењу седница, штосеве са изненадним подметачинама у дневној тачки – под разно, као и многе видове обмањивања саговорника с црвенилом на образима, те савијања кичме и клањања пред ауторитетима. Пуно је дриблерских цака научио, томе додао своју монтањарску лукавост и постао већи махер од свог учитеља. А учитељ добричина, симпатични конвертит, дечачки наиван или се то свима чини. У дубини – послушни курир без свог става о важним стварима. Увек је било важно залепити се уз мишљење каквог кумашина на власти; све би ишло као подмазано до недајбоже каквог великог митинга што слути на револуцију.

Зар баш њега уназади Жбир? Да, данас је Жбир учињено да му колега буде смењен са места главног човека у бироу за шапутава откуцавања познатих фаца. Срушио га је са позиције шефа свих досијеа јавних личности у граду. Долази на његову фотелу, имаће већу плату, а колега – пребачен у приземље, на шалтер као обичан службеник за издавање фотокопираних папира руљи без среће. Слагао је Жбир генералном шерифу да његов учитељ обавештава познате ликове о подацима у досијеима. А то је неопростиво: буди задовољан ако ти глава остане на раменима.

Али, дан има своје фазе. Завршетак радног времена за Жбира значи да је тренутак да пресвуче кошуљу карактера. Он више није онај из канцеларије, већ обични грађанин с душом на изласку из опасне зграде државне безбедности, неостварени песник са згужваном шеширчином на глави ишараној борама.

Пред вече, можемо га видети у тренерци како трчкара уз обалу или такав одлази на шах у оближњу со-

колану где је унајмио дугокосог шахисту који га, звечећи вештачком вилицом, учи најбољим завршницама. Кад је у лаганој шетњи, уме и да се снужди у пролазу, тобож убрижи и сузу покаже за све што је току дана у затегнутом оделу и кравати злорадио. Јецјајући сопштава да ће све своје књиге спалити.

Гласом Берије, Жбир је рекао главном Џугашвилију да је изјава о колеги с посла пред богом и народом истинита. Личило је да до гроба неће разменити реч с лиферованим другом. Али већ с првим мраком, видесмо, Жбир је накуповао данајске поклоне и допељао до стана свога пријашина.

Нека пун цегер говори о милости и покајању. Дошло време нових верника свезаних с политиком. Тако се пере душа и купује опрост неба. Пун цегер на вратима колеге осигураће космичку равнотежу дела и недеља. Даће право Жбиру да настави да брља и, већ колико сутра, опатрне нову жртву иза леђа. И њој ће, ако процени, напрасно донети цегер пун дарова и побећи. Или ће жртву, сретне ли је на улици, задихано поздравити и пожалити се на висок шећер у крви.

Тако живи и брлоче на овоме свету Жбир Крадлов.

Има дана када ветар дуне преко сваке мере па се човек усплахири, погледа у тамне облаке што се коме-шају попут утробе мора и помисли да ће се и сама земља затрести. Један такав дан посетио је Рајков живот док је журио по врућ бурек на крају улице. Рајко ради као професор на природно-математичком факултету.

Неуредан, мало је казати – рашчупан, прљав, одвезаних ципела, раздрљене крзаве кошуљице и старог неиспегланог сакоа. Згужване панталоне млате око кратких и мршавих ногу. Свет се чуди како је уопште могуће да такав човек предаје студентима који су, ето, навикли па га пореде и с Ајнштајном. То су оне прилике када људи помисле да је геније у њиховој близини, кад га по изгледу и неуобичајеном понашању пореде са великанима.

Кад су га први пут видели, студенти су праснули у смех, али, како је време пролазило, уважавали га као најумнијег предавача што уз формуле и једначине предочава живот у анегдотама, шали се на сопствени рачун, помаже затеченом студенту да одговори на тешка питања. Рајко је држао до тога шта студенти мисле о њему. Волео их је и живео за њих. Они су му, уствари, били породица, никог није имао.

Рајко је однекуд из средишње Босне, из краја где шаргија и саз вековима цепају душу на три половине. Рано се одметнуо у школе и успео чак да докторира у области физике. Предавао је и у свету, али се вратио у град на Дунаву где је био почео студије. Имао је своје разлоге. Ту му је студентска менза остала незаборавним периодом живота. Али, сад није имало смисла да се у њој појављује, мада су га понекад виђали маскираног како кришом узима куване мркву и грашак.

Рајко станује у гаражи факултета, међу аутомобилима, у некој врсти оставе, у мраку, ту где су метле и алат једини саговорници. Ту је сместио ћебе на ћебе, јастук и нешто дроњавог веша. Хрпа књига личи пре на тек исцепану гомилу дрва, сва је набацана и испретурана, али Рајко тачно зна где се који наслов налази.

Декан факултета је покушавао да га исели из хладне гараже, чак су му обезбедили и стан у близини студентског града. Звали су и полицију да га на силу преподоби, да га убаци под нови кров. Али, Рајко је инсистирао да тај тамо стан доделе породици из Маглаја, његовим бившим комшијама, фамилији из детињства што је живела на суседном имању са којег су протерани баражном паљбом новог грађанског рата. Петогодишњи дечак из те породице постао је сед за једну ноћ кад је видео како му рођени отац пада са коња у трку, покошен мецима из сокачког жбуња.

Дан је, дакле, почео лаганим ветром, могло би се казати поветарцем. Као дечјом руком, миловао је Рајкову запустелу косу док је излазио неиспаван из гараже по доручак. Онда је ветар ојачао, почео да увија као сламке гране околног дрвећа. Крошње су личиле

на усукане сукње на једноногим лепотицама, које ће сваког тренутка одлетети у простор ка реци. Није се завршило на томе, ветар је невиђеном силом дотерао тмасте облачине из којих је љуљнуо густ пљусак са ледом, а олуја скидала црепове и ломила дрвеће, једно ишчупала и отерала низ булевар до испод моста. Подигла је и Рајка, убацила га као ивер у крошњу највећег стабла што се отимало ударима ветруштине. Личило је да ће смак света. Рајкан се прикештио у рашље големог дрвета, ухватио се за дебло као дете за мајчину ногу.

Наједном, све се смирило, облаци нестали, сунце обасјало град. Силазећи са стабла, Рајко је псовао олују и пипао тело. Ионако неуредан, сад му је и капут био исцепан на леђима, једна ципела спала – и то са чарапом, трипут је изгледао лошије него уобичајено. Имао је оживке на лицу, на надланици скоро бразготину. О чворуги на темену да и не говорим.

Продужио је до буреџнице – и имао шта да види. Полупана врата и прозори – парампарчад стакла, бурека, пите, кифле и колачи у некаквој корпи од пружа на поду, свуд околу разбацане виљушке и ножеви, салвете и кесе, полупани тањира и чаше на улици. Газда и две раднице проклињу невреме, псују и рендају све по списку, галаме на Рајка – не раде с муштеријама док не среде русвај. Али, Рајко навалио да узме бурека, хоће и готово, гладан је, умреће ако ништа не поједе.

Радница, плавушанка танких ногу и великих сиса што личе на напупело тесто за свадбени ручак, бесно му даде кифлу, онако без папира, без кесе. Бурека је масан, мисли она, није за голи длан – кифла је сува па може.

Рајко неће кифлу, наваљује да зграби бурека, кидише на корпу и рукама захвата по њој, преврће, избацује, тражи бурека са сиром. Нађе један, одмах га зграби, удену папирну новчаницу у женска прса и, не чекајући курсур, зажди на предавање. А студената – ни пола сале. Препричавају где се ко задесио у време олује. Увек је пуно кад Рајко беседи и црта по табли, кад руке упрља не кредом таре о бедра.

Професор је говорио о нано-технологији, новом чуду човечанства. То је студенте занимало, гутали су сваку реч. Рајкан је вадио из џепа делиће бурека и мљацкао причајући све интригантније и заносније. Још пола бурека у џепу; могло би се претпоставити да ће толико предавање да траје. Али то није мера за Рајка, како би неискуснији посматрач помислио. Предавачу је на махове слађа реч коју изговара, сав је у еросу приче, заборава на бурека мада му је масна рука и даље у џепу.

Студенти су већ били навикли на чуда с Рајком, свикли на човечуљка просјачког изгледа, увек гладног и ритавог, бледуњавог и попараног. Нестајао им је из вида док је причао невероватне ствари и кројио визије каквих нема ни у најфантастичнијим филмовима. А то да ли једе бурека или не, није било важно, то нико није примећивао. Предавање на ма коју тему потпуно би их хипнотисало, одводило у неки паралелни свет, у слатку нирвану непостојања. Затворених очију, отворених уста, обневидели као у сну, слушали су мелодију Рајкових речи, насељавали простор његових прича и – лебдели. Студенти си личили на задовољну сисанчад коју мајка доји, на бебе што уживају у звуку ћапћања на топлим сисама.

Не би ова скаска имала смисла да професор Рајко није одлучио да се жени. О томе се с неверицом шушкало међу студентима. Неко би помислио да се Рајко никад неће ожени, да управо такав какав је личи на школски пример нежење-научника. Али, не лези ђаволе, Рајкан је и мушко, није тај заборавио своју полну припадност, није се одрекао интимних наслада којих, истина, није имао много или се, пак, није знало за њих. Неки би помислили да је хомосексуалац – није. Ко је његова изабраница?

Можда би неупућен човек помислио да је Рајко одабрао неку студенткињу. Има, хвала Богу, лепих и паметних, чудно одевених, кокетних покрета и намири-саних. Ух, какви су ти цуреци што хитају као пунокрвне жене! Неке га обожавају, неке у њему виде јуродивог стрица или оца, друге, пак, сматрају да је чаробан – као из какве бајке патуљак; шта патуљак, ма див, Голијат еглена, џиновски Демостен што заносно прича скривајући пасуљ у устима. Неке студенткиње би га радо за руку извеле у шетњу крај Дунава. Нећу поменути оне ретке што се гнушају и њега и његових предавања. Но, важно је казати, неће Рајко своје студенткиње ни за флерт, поготово не за женидбу, о томе нема ни говора. То су његова деца.

Ипак, веровали или не, ожениће се једном бившом студенткињом – али оном која је с њим студирала. Оном из банатског краја, тик уз румунску границу, научницом у кикама на машину, сад је и члан једне светске академије хемијских наука. Е, та Јулија удала се одмах после факултета за њиховог професора Рудолфа који је обожавао студенткиње. Знао је да намигне на часу, то сви

примете, али не осуђују, Рудолф то чини некако спонтано, и забављачки, као и да није трепнуо с намером да се удвара. Сматрало се да су то симпатични гегови климактеричног Рудолфа-профе и да нема опасности по бруцошкиње. Међутим, Руки, тако су га звали, одлучио да се ожени тада млађушном Јулијом, јер лепше од ње не беше. Најуреднија девојка, испеглана и мирисна, у пастелним бојама хаљина и капутића, сукања и кратких панталона, као да је с почетка двадесетог века, дисциплинована попут младог војника. А ноге – као у злату ливене, да паднеш на гузу кад их видиш како се заносно преплићу док прелазе улицу на зелено светло.

И Рајко је био заљубљен у њу – смртно. Знала је то и Јулија, али није марила, мушкарци је нису пуно занимали, наука јој је све. То је онај тип жене што машта о формулама и решењима математичких једначина са неколико непознатих. Можеш и цвет да јој поклониш, она ће бројати латице и помножити их с бројем трнова на гранчици. Таква је рођена, али за око лепа да лепша не може бити. И то је мајка родила. Није од оних кривоносних научница што би за чланство у академији продале очево имање.

Млада је Јулија почела да одлази у Рудолфов кабинет и, наивна, упала у мушке канџе којима није знала законе. Стари лисац ју је обрлатио и привикао на своје додире и пољупце уз чоколаду. Тајно су одлазили у хотеле, и овде, али и у друге градове, далеко и предалеко, тамо где су се одржавали симпозијуми и Рудолfoва допунска предавања. Јулија је с њим обиграла пола света. Није било друге, удала се и – родила му троје деце, једно другом до увета.

Као што се дало претпоставити, Рудолф није био човек кућног прага, варао је Јулију, свака нова генерација студенткиња доносила му је нову симпатију, није могао одолети. Како је Јулија остајала трудном, Рудолф је то користио – и неку од студенткиња водио на путовања. Понашао се као да није ожењен и да нема децу. То су приметили многи, није се могло сакрити од урокљивог света. И Јулија је то видела, патила мењајући деци мокре пелене. Али, шта да ради, мајчински инстинкти су јој завезали љутњу на мужа. Научни послови спасавали су Јулију од развода, обнављали јој снагу, живела је за децу и предавања на факултету.

Али, ништа није за сва времена, па тако ни тај брак. Једног јутра, гледајући своје тугаљиво лице у огледалу, Јулија је одлучила да развргне заједницу с Рудолфом. Рђав је и неподношљив, више није могла трпети вести о небројеним швалерским излетима. И док је Рудолф још спавао у соби одвојеној од њене, Јулија је, пуштајући воду у кућном тоалету, добила снагу да тако буде и никако друкчије. Покупила децу и побегла мајци на салаш. Бака с акцентом који вуче на старе мађарске песме, умела је с несташном децом, с паткама и гускама. Салаш је салаш, ту лета и зиме личе на сликовнице.

Јулија је имала нови ритам живота. Рудолф постао љубоморан на сваки њен корак. Распитивао се код студената где је и шта ради, да ли се спанђала с неким. Јулија је предавала органску хемију на Рајковом факултету. И даље уредна у складно скројеној одећи и новој обући, напирлитана као дама из највиших редова. Она и не зна да се Рајко управо због ње тако запустио, спао

на дроњке и клошарски изглед, само што није претурао смеће по контејнерима.

Све у свему, да скратим, Рајко и Јулија су се спанђали. Он је напослетку дочекао да му се оствари какав-такав сан, а она да колико-толико залечи брачне подеротине. Нису Рајку сметала ни њена деца, ни то што Јулија више није као некад згодна, што га и даље судбински не воли – важно је било да је у његовој близини.

И она је нешто ново научила. Родити троје деце па се развести, а не постати мудријом, где то има? Паметна жена на куб. Хтела је да измени штошта. За инат Рудолфу, ушла је с Рајком у причу. А Рајко и она, опет, дриблани су једно друго на посве необичан начин. Није то дриблање као код осталог света – нема ту финих зазубица, да све буде слађушно и духовито, да се насмеју или загрле после љубичастих свађица. Не, друга је то мустра љубавног мувања.

Рајко закуца на врата Јулијиног кабинета, а она отвори и каже да сад има посла, да не може да разговара, нека дође сутра. А не мисли баш тако – нека врста научне тактике у започињању љубавне везе. Он – сутра на врата, она исто. Тек пети или шести пут примила би га у кабинет. Рајко би прво ћутао стојећи, као да је разбио теглу џема, а онда нагло клекнуо и љубио њену обућу и ноге. У искушењу да га млатне ногом у лабрњу, Јулија се гордила, пуштала га да лицка и цмоли. Док је миловао њене чизме, Јулија је исправљала студентске контролне радове.

Покуњен као дете у морнарским кратким панталонама кад добије шибу преко гузе због парадајзом укаљаних уста, Рајко је размишљао шта да учини и придо-

бије Јулију за сва времена. Дуго га не би било код Јулије, данима. Тад би се она, како то већ бива, успалила, скокнула до његовог кабинета на чијим вратима није било имена. Он би поступио исто, није пуштао унутра, само би иза затворене браве прозукло викнуо да сад не може никог да прими, ради неодложне ствари.

Јулија навраћала сутрадан, и опет – сутрадан. Умео је Рајко да затегне ствар до краја, да јој се свети као какав намћораст тип. Ћутао док би лупала штиклом у врата. Кад би напокон ушла у његов кабинет, очекивало би се да ће му, као пандан свему, лизати ципеле или рукав, било шта. Али, ко да љуби тако прљаву обућу и одећу. Села би у ћошак на некакву криву столицу без наслона и упитала: Ко си ти?

Рајко би оставио папире, отварао се као дечак, причао како је био заљубљен у једну колегиницу, хтео да скочи с моста, а она, авај, удала се за другог. Причао је то већ некоји пут. Јулија би се чудила што је не гледа у очи. А он прича ли прича, прави се као да је и сâм неко други. Настављао би причу Рајко да је та тамо нека родила троје деце, да се напокон развела и да је отишла ко зна где. Ех, кад би знао где је? Смешкајући се, Јулија би напустила кабинет.

И тако из месеца у месец, све док Јулија није љутито упитала: Хоћеш ли ти да се жениш мноме или нећеш? Хоћу, рекао је уплашен. Јулија више није улазила у његов кабинет. Ни он није залазио код ње. Чекали су ни сами не знају шта. Као да се све догађало другима.

Ветрови су наново дизали кровове и ломатали крошње. Живот габелџао својим урвинама. Годишња доба доносила природне мѐне, а њих двоје лудо заошијавали

однос. Рајко никако да повуче конкретан потез, а ни она, боме, обоје се увукли у своје каприце. А старе ли старе, очни капци, уз слепоочнице, падају све ниже и ниже. Студенти приметили да ни предавања нису као раније, постала тмула и збрзана, без надахнуте боје и звука.

Протицали су, кажем, дани и недеље, месеци зујали као бумбари, година за годином хватала се попут паучине на лицима главних јунака. У том свему, бивши Јулијин муж умре. Она с децом – на сахрану, ту био и Рајко. Нашминканих вилица затекле се и силне Рудолфове љубавнице. Неке с марамицом на носу плакале, друге се чудом чудиле колико ли је то покојник радодајки имао. На сахрани не би свештеника, само „лимена глазба“ и говор допола. Дуну ветар и растури скуп, на брзину укупаше некрштеног Рудолфа.

Јулија и Рајко – нераздовојни, кроз нови живот. Сусрећу их на обали поред железничке станице, у посластичарници, на пијаци, у позоришту, где све не – срећан пар. Рајко обучен у чисту и нову одећу, цаклећи сређених ципела, очешљан и намирисан, свако дугме на своме месту. Човек за пример. А Јулија, запуштена и неиспавана, прљаве обуће са равним и ижуљаним петама, смандрљаних чарапа на збаганим зглобовима што прикривају да је некад била лепа.

За њима се окрећу бивши студенти и смеју, неки добацују. Понеко се осмели па их цимне и повуче за одећу. Не маре Рајко и Јулија. На махове делују као странци једно другом, али се не одвајају. Чудо у граду јаким ветрова и киша. Обрт какав се и у књигама ретко нађе.

Еј, животе, стара причо!

У препуној сали на другом спрату познате књижаре у престоници, чудна водитељка је изненада прекинула Огњенов говор о Виолетиној књизи. Рекла му да не препричава роман, јер публика неће купити књигу. Веома искусан у јавним промоцијама ове врсте, као да ништа није било, Огњен се мало брецнуо и наставио да говори о љубавном роману у којем је главна јунакиња имала фаталне везе са двојицом свештеника различитих конфесија.

Међутим, водитељка, која се такође бави некаквим писањем, а уз то је и такозвани менаџер издавачке куће, опет је добацила иза Огњенових леђа да скрати, јер је сала препуна и људи не могу да стоје. Сад већ озбиљније такнут, а да не би личило на гордо оправдавање, Огњен је рекао да мора укратко да предочи два основна правца фабуле и да без тога публици неће бити јасно о чему је у књизи реч. Потом ће извести закључак о уметничком дометима књиге, о стилско-језичкој еквилибристици и, наравно, о јединствености теме.

С десне стране сале где је публика заиста и стајала, један тмули женски старији глас је подржавао водитељкина добацивања и тражио да критичар не објашњава садржај – да скрати. У врашки дуплираној ситуацији, Огњену се свашта мотало у глави док је приводио крају

слово о Виолетиној књиги *Немоћ њрељубе*. Помишљао је како није требало да се одазове и дође на промоцију. Али наставио је да прича повезано, као да га нико не омета.

Кад је ономад Виолета позвала Огњена да говори о њеној књизи, он је рекао да тог датума не може, јер гостује у Бањалуци. А онда је у доколици прочитао роман и видео да је заиста добар, ретко узбудљив и култивисано написан. У међувремену су домаћини из Бањалуке променили термин, и Огњен се одмах јавио Виолети да би ипак могао да говори о њеном роману који му се истински допао. Виолета се обрадовала као дете, јер јој је било стало да Огњен говори. Он је познати писац који по потреби наступа и као критичар, објавио је и пар књига есеја. О Виолетиним књигама досад су говорили углавном аматери, тек понеки професионални писац. Виолета је необична жена, даровита и пуна живота. Уз то, веома лепа, чак несвакидашње. Иако има преко педесет година, у њој су бридели трагови невиђене женске чулности. Чак ни шминка коју употребљава у великим количинама није сакрила природне трагове божанског рукописа лепоте на лицу.

Микрофон је био постављен с десна испред стола. Огњен воли да говори стојећи. И док је приводио крају своју реч о роману, водитељка је, уз подршку мемљивог гласа из публике, трећи пут тражила да излагање буде прекинуто. Сад већ изнервиран, а да се то и даље није видело голим оком, рекао је да ће роман бити купован вечерас управо зато што он говори тако како говори.

Чувши громогласан аплауз после Огњеновог наступа, водитељка је наглашено почела да му се извињава.

То је било толико нападно да никако није било у сагласју са њеним претходним понашањем. Вратио се до стола, сео поред двоје глумаца и ауторке, који су немо проматрали шта се збива. Ово му се никад није догодило, то да га модераторка програма убрзава и прекида, да га, у ствари, понижава. А данима га је, после његовог договора са Виолетом, звала љубазно да љубазније не може бити, представљала се као способна менаџерка, чак је у својим мејловима показивала зрнце женске кокетности која прихвата комплименте и чека да се мушкарац почне директно удварати.

Позната глумица је трачком искусног ока дала подршку Огњену у трену кад му је Виолета за столом пружише руку осећајући се и сама пометено. Огњен је седео као камен, непомично посматрао публику која је већ била зажарена необичним и наглим обртом на самом почетку промоције. Наиме, пре Огњена, кратке фрагменте су прочитали глумци, управо оне делове на које се Огњен својом речју наставио. Али, водитељка је, из неких само њој знаних разлога, хтела да промоција прође што пре, чак неуобичајено брзо. Било је то невероватно с обзиром да је пристигло много света који зна како теку књижевне вечери, и да је логично да се чак приметне и разговор са тако бројном публиком, да промоција тече док год је пријатно и живо. Тим пре што је ауторка цео сат на улазу у књижару потписивала примерке књиге.

Промоција је трајала много краће него уобичајено. И то уз некакво озвучење са три микрофона, као на концерту. Музичко искуство водитељке, негде је то пре почетка Огњен начукнуо, навело ју је да инсталира

звучник као да је програм на отвореном простору. Кажу да је била рок-певачица, немирна девојка из предграђа, сад јој је већ четрдесетак година. Види се да није баш највичнија програмима где гола реч царује. То се могло закључити и по пољупцу са типом који је пре програма, са још једним млађим човеком, донео техничку силесију за озвучење. Пољубили су се као клинци пред бином на којој ће наступити „Бијело дугме“.

Са улице је све време допирала некаква брза и прегласна музика. У том погледу, озвучење у књижари је добро дошло. Био је такозвани „Дан заљубљених“ па је сваки мешетар у граду гледао да направи некакву музичку тезгу и, уз продају празничних адиђара и сваковрсних сваштарија, заради новац. Глумица је Огњену касније рекла да јој је сметала прегласна музика извана, али је сталожено, као стари вук сцене, прочитала свој део.

„Дан заљубљених“ – а из медија грувају вести о Косову, о насилној независности, о трагедији античких размера. Наша влада оштро реаговала на америчке и европске насртаје, прискочио у помоћ и Путин да брани Србију, оштро и јетко, као никад досад, све бриди од политички наелектрисаног планетарног догађаја. Баш се нашао дан за збрку у главама и душама напаћених људи. И, сад још, молим ја тебе лепо, тамо негде, у некаквој књижари, промоција књиге *Немоћ њрељубе*.

Огњен се није послужио понуђеним сендвичима и пићем на коктелу који је, такође, у теткинској јурњави приредила модераторка. То су они коктели за које чује публика па дође у повећаном броју да халапљиво чалабрцне и попије нешто. Има ту и прегладнелих баба и стараца, и синдикалних добровољаца и луталица. Било

је неколико тацни по Огњеновој процени: средњошколски тип закуске, као да је нечији рођендан у реду, и све су часком испражњене. Тако се и публика разилазила. Глумица је журила, љубазно је пребацила још коју реч с Огњеном ништа не коментаришући, јер јој је, очигледно, било и самој непријатно да се тако нешто непримерено могло догодити. Њено огромно искуство налагало је напросто да прећути инцидент и пожуре на пробу у позоришту на тргу.

Виолета је била заузета потписивањем преосталих књига, а Огњен кружио с рукама у џеповима по све празнијој сали. Водитељка му је пришла и тоном узбуђене бизнисменке поновила да је у сали било топло па је морала да пожуреје његово слово, те да није добро да у таквим и сличним околностима промоција дуго траје. Он јој је рекао да уопште није топло у књижари, да је промоција могла да потраје најмање још пола сата без икаквих проблема, напротив. Она упорно настављала да је тако морало да буде и – тачка. Нагло је отрчала до заруменеле групице која је довршавала школске сендвиче и преостало пиће. Ту је мало кокетирала на једној пети шиљећи своје лице у некакву гримасу тобож успешне жене. Као да ју је, уза све, преплавио вулкански хормонални талас. И, као да је неког чекала? Истина, на промоцију, без објашњења, иако је најављен, није дошао оперски певач, а није било ни појца изворних песама, тако је водитељка била замислила програм. Књижевно вече је, дакле, могло да траје и те како дуго, бар за минутажу наступа ове двојице.

Огњену су пришле две млађе девојке и честитале, нагласиле да је јако добро што се дотакао и садржаја,

јер критичари обично уопштавају и теоретишу, филозофирају, рекла је једна, па публика не зна о чему је у књизи реч. Један старији господин, такође, чврсто му је стегнуо руку, а дама са златним чешљем у плавој пунђи рекла да је одушевљена, јер је од Огњена чула реченицу о земаљској љубави као анђелу и демону. Било му је драго да су и други разумели сврховитост његовог слова о књизи. Одлучио је да тихо нестане, једноставно, да оде и не јави се ником.

Лагано је сишао низ степенице и кренуо ка излазу. Пришла му је тамнопута лепа жена и рекла да чита његове есеје у „Културном додатку“ и да је због њега дошла на промоцију. О, и то га је озарило! Питао ју је за име, па уз још коју пријатну реч, растали се у осмеху који је могао потрајати још за који сплет реченица. Тако оснажен, кренуо је ка станици. До Новог Сада ће размишљати о необичној промоцији, о обрту. Сам себи је био другачији, ово му се никад није догодило. Сви га сматрају одличним беседником.

У силаску низ Зелени венац, зазвонио му је мобилни телефон. На малом екрану је видео Виолетино име. Није хтео да се јави, једноставно, осећао се нелагодно и годило му је да буде далеко. Телефон је упорно звонио и звонио. Сео је у први аутобус, није било гужве и угодно се наместио у столицу. Као ретко кад, одговарала му је брига на челу, упитаност како се све то догодило, и зашто је уопште долазио на промоцију. Преметао је у глави све нијансе свежег догађаја којем, уствари, још није крај. У том је опет зазвонио телефон. Јавио се иако је видео да је Виолета. Некако, сад му је било лакше да је чује, бус је већ увелико јурио аутопутем. Она је узбу-

Ђено питала где је, молила да се врати, да жели са својим Драганом да га води на вечеру, да јој је јако жао што се то догодило, да није могла ништа учинити, да се нипошто не љути на њу. Одговорио је да нема проблема, и да ће о свему радо попричати кад се слегну дани.

Виолета му је објаснила да је водитељка журила, јер јој управо вечерас из Немачке долазио момак. Какве то везе има са јавним догађајем, као ошурен упитао је Огњен, сад потпуно уверен да је имао посла са аматерком, особом која воли да се зове модератор, а да не уме да артикулише ни основне видове протокола. Није добио ни путни трошак, ни дневницу, ни хонорар, ништа... У реду, не мора ништа од тога да буде, њему се заиста допала Виолетина књига и има прилика кад прихвати да наступи и без динара, није увек битан новац. Али овај догађај је превршио сваку меру. Све то рекао је Виолети док га је полуплачним гласом преклињала да се врати и да целу незгоду избришу ћаскањем на лепој вечери и пићу. Не, не могу, сад сам већ на пола пута, понављао је Огњен и све више растуживао Виолету. Завршили су разговор уз обећања да ће се ускоро, што пре, видети и све изгладити.

У екрану телефончића видео је знак да му се јавља и модераторка док је разговарао са Виолетом. У том је опет zazвонио телефон. Јавио се Виолетин Драган ког је Огњен једва приметио, мада му је после промоције пришао и тај човек, али није било најјасније да ли је он са Виолетом у икаквој вези. Човек бистрог лица и снажне вибрације. Он је такође молио, чак, и кумио да се Огњен врати, он ће, ево, доћи аутом где год да се Огњен налази. Али, Огњен је био упоран, у њему се разлила

потреба да буде сâм и да натенане размишља о свему. На све молбе, Огњен је уљудно узвраћао да ће бити нека нова прилика и слично, једноставно, није га било могуће наговорити. Знао је Огњен да можда и греша, баш би му годила скадарлијска вечера и вино, али...

Аутобус је једва избегао судар. У сусрет му је ишао тешки камион. Као да је возач био пијан или луд, онај у камиону или овај, није могао да разлучи. А онда, још један за длаку судар; црни аутомобил је претицао аутобус и улетео у „маказе“ са комбијем из супротног правца. Огњен је помислио да је то можда казна што се није вратио на вечеру или је, пак, све надовезано, зло привлачи зло, такав вакат – судар анђеоског и демонског у „Дану заљубљених“. Чуо је на кривини бесни коментар шофера са накривљеном капом на глави.

Како-тако, бус је већ пристизао у Нови Сад кад је опет звркнуо Огњенов телефон. Јавља се Виолета са коментаром да ју је управо позвала новинарка државне телевизија која је била на промоцији, и рекла да је Огњен био откровење, да жели с њим да прави посебну емисију на тему „Земаљска љубав – анђео или демон“. То је она љупка плавушица што је стајала крај камере с леве стране, истакла је Виолета, гађајући Огњена у слабу тачку, јер је знала да он и те како препознаје лепе жене. Поновила је да ће она и Драган доћи у Нови Сад да га часте. Биће прилике, чућемо се, ја ћу вам се јавити, изговарао је већ уморан при изласку из аутобуса који је управо стигао у ветровиту панонску ноћ.

У намери да пишем нови роман, паде ми на памет један са насловом „Тунел”, који сам пронашао на тавану комшије Кнежевића. Намерно не помињем име писца, јер комшија ми је важнији. На неки начин, сматрао сам да је он, Миле Кнежевић, аутор тог романа. Сачуван, али, видело се, прочитан, и некако, мени дечаку, роман без утицаја на стварност, лично ми је на некако заборављено штиво. Тек сам прочитао неколико реченица и оставио га у страну, у сандук са уредно сложеним старим годиштима „Илустроване Политике”.

Обично се може чути да су литерарни увиди дубљи од историјских. Да, али, историја има своје пасторче, дневну политику која ради за њу. Где је ту место литературе, питам се после неколико деценија, присећајући се како сам претраживао оставе, сандуке и таван мога комшије, сањао да је овај свет најлепши од свих.

Комшија Миле живео је са супругом Ђујом и већ остарелом кћерком Јованком која им је била при руци, никад се није удавала. Ту преко пута улице, наслоњени на мали сокак што води у Вукаљевиће, Кнежевићи су имали најлепше двориште, пространу кућу, велику радионицу са шупом, кућицу-оставу, високу шталу, штагаљ за сено и сламу, те повелики брлог за свиње. Беше и један омањи воћњак, поред којег је пролазила живица

сокака, а дуж ње па удесно ливада иза штале до шумарка одакле се јутрима златио птичји пој.

Ђуја беше строга и незгодна старија жена, умела је и волела да приговори. Ако би деца у сокаку приметили игру без краја, куглање, на пример, она би на њихову вриску преко живице просула из каквог ћупа мокраћу.

Миле, пак, био је потих и вредан старац, занатлија, учио још у време Аустроугарске. Али, начитан човек. Сваки дан, син Јово доносио му је из града „Политику”, а Миле ју је читао са великог дрвеног носача у облику уског рама за прозор.

Имали су пуно деце, сви веома школовани, расули се по свету. Кћерка Смиља, на пример, удала се у Загребу за господина Ротшилда. Путовали су у афричке земље и где све не. Донели су једном дијапозитиве које смо, ми деца, у мраку с њима гледали у кући Кнежевића. Беху то фотографије у боји, без музике и попутног гласа. Машта је доливала чуда на црначке призоре.

Кад сам отишао да студирам, и кад су ми почеле излазити књиге, Јованка је јављала мојој мајци кад би на Радио Новом Саду или Радио Београду чула понеку вест о мени. Претрчавала је улицу и викала мојој мајци да упали радио. Јованка је мени дечаку дозвољавала да берем зреле вишње и једем колико хоћу. Ђуја је била строжија, али и она би се понекад смиловала, но само мени, не осталој деци. Ценила је моју мајку која им је у много чему помагала.

Миле је имао једну укочену ногу. Повредио се приликом прављења пруге Приједор – Сански Мост. Аустроугарски инжењери су волели да га узимају за сарадника, умео је са велике даљине да процени и правилно

постави показивач за усмеравање линије шина. Већ посве стар, говорио је: Ех, кад сам ја био пун снаге у својој педесетој!

Унук Владо студирао је „стројарство“ у Загребу преко десет година. Ма и више. Никад није завршио, не зато што је био слаб студент, већ што је у њему чукао сликар који је чекао време да се испољи, да збаци негве машинства и улети у пољану уметности. Волео је шах, играо позиционо, као Карпов, или пре њега, Ботвиник. Кад бисмо приметили шаховски бој под жалосном врбом у мом дворишту, он се уозбиљавао и дуго надносио над таблом, а онда повлачио један од најдосаднијих потеза. Нимало није било атракције у његовој игри, никад није жртвовао скакача за топа или понудио пешака џаба. Имао је „мртав“ стил, али побеђивао све одреда. Нарочито је сатирао брзоплете романтичаре, оне што би да победе већ у отварању. Такви нису долазили ни до средишњице, већ би им Владо позобоа фигуре.

Израна сам писао песме. Владимир је волео да чује моје строфе. „Девето колено Наполеона,/ постаће духовни вођа“. Ова два стиха су заносила Владимира, дуго их је анализирао, баш као што игра шах. Цедио њихово значење и записивао у свој нотес. Био је познат по томе што све бележи, све што чује од других, и из јавних догађаја, и из посве случајних, приватних и наоко безначајних сусрета. Читаво брдо исписаних малих папира и нотеса имао је у кући, чувао и знао тачно где се шта налази.

Кад размишљам о животу, ове слике ми одмах падну на памет. Детињство је шаренада лепоте, извор свих креација, нада у вечност. Породица Кнежевић је била

и остала примером изванредне куће у мом крају. Разликовали су се од свих. Дашак интелектуалног куљао је већ у облику капије и катанца на улазу у њихово двориште.

Сетим се и риболовачког штапа од бамбуса који сам пронашао на тавану Кнежевића. Био сам једини дечак у крају са таквим штапом. Али, пазите, није било лако добити тај штап, то је могло да се деси само мени, јер је једино моја породица с њима контактирала. Остале су се склањале, нису имале заједнички језик око многих ствари. Поготово, ако њихова деца нису била прирасла за срце баби Ђуји. То је било пресудно, она одлучује ко ће у њихову кућу, а ко – не. Безобразна деца никако. Прикривао сам своје несташлуке пред њима па и нису знали да баш нисам светац. Чули су да сам одличан ђак, и то их је одређивало према мени, то беше важно за отворене капије. Али не увек, и тад се морало с мајком договарати шта и како, и – она би кренула у извидницу. На пример, кад сам пошао на ђачку екскурзију на Плитвичка језера. Желео сам да понесем њихов доглед, велик и очуван. Мало коме би то Кнежевићи дали, али ја сам добио. Био сам се изгубио у шумама Плитвица са догледом о рамену. Страх ме био узео под своје. Некакав терет тишине слио се кроз крошње на мене крхкога и невиног. Само су повремене тичји цвркути давали наду да све није изгубљено. Срећом, не набасах на медведа, избих из шуметине на водопад и угледах ђаке из разреда.

Ни ова прича не би имала смисла да није скувана у детињству. Све више мислим да уопште нећу више писати приче уколико нису директно скопчане са најра-

нијим данима мога живота. Само оно што је у мојим очима било чисто и неокрњено, што није падало под знаке преиспитивања, само то може да уђе у моју прозу. А тек у поезију, ту тек нема шале.

Кад сам се као апсолвент књижевности нашао у годишњој рубрици „То је била њихова година“ у листу „Политика“, 1979. године, Смиља је из Загреба назвала и питала моју мајку да ли сам то ја. Затим је с дивљењем говорила о том чину, о избору међу најбољим младим уметницима у бившој Југославији. Тражила је једну од прве две моје књиге, мајка послала, а Смиља, дошавши у Приједор за викенд, надуго и нашироко – о свему.

Ма ни ово не би имало смисла да свитања у Поткозарју не беху пуна особених мириса и светлости. Из Бецнеровог гаја вревали су црвкути чудесних птица. Лепршјата врана са столетних грана чуло би пола предграђа. Ти дарови јутра отварали су у мени песника, долажење на овај свет сваког дана. У дворишту мали бунар, очева радионица са надстрешницом под којом прави каце. А тек на улазу у башту, јабука чији плодови имају укус какав никад више на нађох ни на светским пијацима. Глогова живица на дунуму земљице, ошишана и уредна, отац је о томе водио рачуна. Ја му нисам помагао, нисам волео ишта физички да радим. То је било оправдавано мојим сталним читањем. Било је кад то не спасава, али, све у свему, да не беше књига, ни живота не би било.

Мину деценије и остану оживљци. А онда се буде ране и отварају успомене. Живи се у забораву, ту и тамо бане понека привилегијца, па и она отера сећање у рупу. Опет се трага, подиже и руши, налете снови, утом трагедије, па опет снови... То ти је живот, будућност које нема. Ево је у садашњости – вуче па вуче у неизвесно.

Јавио ми се у поноћ Сафет. У први мах нисам разумео ко ме тражи, глас је био потих, као у неком застоју, меланхоличан, као да се прибојава: Је си ли ти, Ненаде? Ја сам, ко је? Сафет Рамић? Ко? Рамић Сафет... Сетих се намах црнпурастог, увек сестрински насмејаног Сафета са Балтиних Бара, ишли смо заједно, до петог разреда, у основну школу у Гомјеници. О, Сафете, откуда ти у ово доба? Јављам се из Аустралије, све помишљам да ли ћеш ме хтјети чути, неке сам звао па неће са мном да причају. Како нећу попричати с тобом, ако Бога знаш, Сафете, драго ми је да те чујем, како си дошао до мог мобилног телефона. Нашао сам на Интернету, на твој сајту, има тамо све.

Тако Сафет, а ја се присећам и његове сестре од стрица, мршуљаве Мухареме, духовите девојчице у нижим разредима основне школе. Волела је као дечак да за-

чикава и прави немирне зврчке, да насмеје и боцне с вицкастом намером.

Пита ме Сафет имам ли коју фотографију из школских дана, њему су све нестале у избеглиштву. Кажем да имам, две, како да пошаљем? Рече ми своју електронску адресу, не његову већ целе породице, ја запамтим, и већ сутрадан, скениравши фотосе у комшијској радњи, пошаљем једну из петог основне, цео разред; и другу – само одликаши, нас десетак.

Сафет је био бистар и одличан ученик, и он је волео да се нашали, али некако стидљиво, не као Мухарема коју смо звали и Кебура; баш тако, с грешком, уместо – Кемура. И моју сестру Наду, млађу четири године, звао сам тада Кебура. То беше, онако, кућно чашћење надимком, допао ми се Мухаремин.

Сестра и ја играли смо се трговаца у соби: на столицама без наслона исечемо шниту хлеба на коцкице па пошећеримо, неке машћу и паприком премажемо, друге, опет, кајмаком, и продајемо једно другом, час сестра трговац, а ја купац, час ја трговац, а она купац. Као случајно, у пролазу, дођем из друге собе или извана, па питам пошто колач, она каже, ја умањим за пола, она не да тако ниско. Но, нагодимо се некако, све с озбиљним гримасама и укрупљеним гласовима, па плаћамо листићима из малог блока на којима стоји руком исписана висина динара или сличицама из чоколаде „Животињско царство“, буде и кусур. Уживимо се у те улоге и све коцкице хлеба поједемо.

Ако се не варам, реис-л-улема Селејман еф. Кемура био је на челу муслиманске заједнице у Босни од 1957. до 1975. године. Да, Сафет, Мухарема и ја ишли

смо у пети разред 1966. године, тако пише и на полеђини фотографије. Ево да представим одликаше, слева, стоје: Радмила Марјановић, Мира Добријевић, Мухарема Рамић, Радмила Војновић и Суада Сарајлић; чуче: Ненад Грујичић, Душан Топола, Раденко Стојић, Љубан Илинчић и Сафет Рамић. И наставница, здесна, стоји искоса, увек убрзана и ведра, Нусрета Идризовић.

Сафет ми се није јављао више од годину дана, не знам да ли је преузео електронску фото-пошиљку, свој телефон ми није оставио. С обзиром да је то његов породични мејл, можда је неко видео па избрисао, грешком или намерно, ко би га знао.

И, опет у поноћ – Сафет! Пита како сам, зашто му нисам послао фотографије. Кажем изненађено да јесам и да ме чудило што не јавља. Нису, нису дошле, немам

ниједну фотографију из дјетињства. Кажем му онда да отвори мој сајт и пронађе књигу Милоша Јевтића „Живи звуци Ненада Грујичића“, ту ће у збиру од стотинак фотографија, од детињства до најновијих, пронаћи и ову – с одликашима. Док смо разговарали, он је већ отварао сајт: Је ли то ова књига, „Живи звуци“? Да, рекао сам, погледај од средине књиге, ту су фотографије. Утом пуче телефонска веза. Но, беше ми драго да ће пронаћи фотографију у књизи и да уопште, ето, постоји могућност да је напoкoн види. О, чудо интернетско!

Сафет је први здесна на фотосу, већ рекох, чучи, у белој кошуљи дугих рукава, испружио руке преко оба колена, скоро до земље. У лицу озбиљан, удесно зачешљан. Мухарема, ено, трећа слева, стоји у светлијој вeсти, зеленкастој, сећам се, из које вири кошуљица беле крагне, навила главу мало улево, кратке косе што јој заклапа уши, с тек напупелим осмехом, мала Мона Лиза са Балтиних Бара.

Сафет ми се не јавља. А волео бих чути његов коментар фотографије након толико година. Чекам, имам, рекох, још једну, ону с целим разредом, која није у књизи, већ овако, при руци, скенирана, послаћу му на нови мејл, нека само каже.

Био сам у прилици да помогнем даровитом младом песнику Видану из Гламоча да му изађе прва књига. Једва живу главу, каже, спасао од погибије. Иако су се у Босни тукли једни с другима, и муслимани и Хрвати, са јединицама војним и паравојним, заједно су ишли против Срба, прича млађани песник забијајући прсте у млаз јаке црне косе с темена, коју мора повремено да кроти

кад навру овакве приче. С мајком и сестром избегао у Ливно, ту били кратко, отишли без ичега у Бањалуку. Отац и брат остали у војсци Републике Српске, јављали се и долазили, више брат него отац. А онда брат погинуо на Санском Мосту, а оцу нестао траг. Након пола године мајчиних суза, отац се појавио у Бањалуци, нашао их у избегличком насељу код Мањаче.

Отац у логору у Тузли мучен да призна нешто о чему није имао појма – да је наводно учествовао у нападу на травничку групу „зелених беретки“ на Шушњару код Санског Моста. А он зна само да је на Илиндан 1942. године на превару Павелић стрељао пет и по хиљада српских душа на Шушњару.

У логору Виданов отац гледао како се пате његови саплеменици у бесловесним иживљавањима муџахедина пристиглих одасвуд, највише их беше из Судана и Уједињених Арапских Емирата. Отац је мислио да никад више неће видети породицу. Али, приликом пребацивања дела заробљеника из Тузле у Травник, отац је искочио из камиона на кривини и, обасут рафалима, шмугнуо у шуму са тек мањим окрзотинама на рамену и десној ноzi. Сад црнци на бањолучкој пијаци, истовара камионе робе.

Видан је био у Гламочу после рата, не одмах, коју годину после. Није се могло отићи тако лако, тамо живи неки други свет, оно стâро расуло се и нестало диљем света, скрасио се Виданов град посвуда и којекуда. Видан је написао књигу о пустим успоменама, о уништеном детињству. Има песму о улици у којој више нема целих комшијских кућа, само крзави темељи, избушени зидови, нема ни високог јаблана са којег су чавке по-

летале за сватовима недељом. Никле неке друге куће на темељима срушених, дотеране и другачије, тек понека одраније с блажом одеротином. Избеглице населиле и Виданов кућни праг. Још није смогао снаге да уђе у своје двориште и поприча са новим укућанима. Кад прича о томе, прецизно одређује страну која га је унесрећила, али додаје да зна да сви људи нису исти и да у сваком народу поред финог света има кукоља и гада. Цитира Андрића и доказује да је у праву. При помену брата, затрепери му рупица на бради. Мајка неутешно плаче за гробом за који нико не зна где се налази.

Једном је Видан отишао у Сански Мост да се распита за братовљев гроб, ако буде имао с киме. Наишао је покрај хотела у центру, пре подне, око десет, ушао, а унутра много људи, као на рукометној утакмици, сјатили се испред повеликог екрана и прате суђење у Хагу. Нису га ни приметили, толико су се унели у судски процес. Видан није стигао да види ни коме се суди, ни о чему је реч. Велики мук присутних био је толико јак да су му гласови из телевизора пролазили из једног у друго уво не задржавајући своја значења. Прошетао је градом у којем је сусрео тек понеку старицу у димијама, у једанаест сати чуо се мујезинов глас са једне па онда са неколико џамија. Осетио је да и овај град има своју муку и бол, одустао да упита било шта. Не сазнавши ништа о братовљевом гробу, вратио се првим аутобусом у Бањалуку.

Виданова књига поезије је зрела, он све песме говори напамет. Имао је три наступа: у Сремским Карловцима, Новом Саду и Београду. Фантастично примљен код публике, млади песник какав се ретко јавља. Уско-

ро га ваљда очекује наступ у Бањалуци. Али, муку мучи да нађе установу која би га подржала, јер књига се појавила код издавача у Србији, а љубоморни бањолучки писци не дају лако приступ новом голуждравцу златних крила. О, зар и међу песницима има чегрсти као на ратишту?

Стигавши из далека на железничку станицу, с две велике торбе, махнуо сам једном од тројице мушкараца са двочкашким колицима да ми повезе терет до таксија удаљеног око двеста метара. Пришао је човек смугањеног изгледа, нечешљан, немирног лица, као да гледа кроз мене, ставио торбе на колица и одмах почео да прича: Убио сам најмање десеторицу у Вуковару, и сад би! Зашто, упитао сам трудећи се да не покажем велико изненађење. Зато што волим да убијам, наставио је мушкарац средње висине, фркћући на једну ноздрву која би му повукла руб уста увис. Такси је био удаљен још сто педесет метара. У наредних педесетак саопштио ми је отприлике толико речи које би се могле садржати у једној реченици: Убијо сам, не подносим објашњења, и мене су убијали.

Потрошили смо двадесетак нових корака: Није ти то решење да убијаш, зна ли ико да си убијао, кога имаш свога? Немам никога, мени су убили и оца и матер, три дана пре напада на Вуковар, ишли су родбини у посету, пресреле их усташе на раскрсници код шуме и побили у ауто. Страшно, али освета није решење, ти си побио неке друге људе који нису пуцали у твоје родитеље, покушавам да будем саветник за распуклу душу трошећи нове метре до таксија. Нема то везе, одмах је одгово-

рио, сви су они исти, кад би' ја тако гледао као што ми ти говориш, не би' имао сна, овако бар мирно спавам, настављао је своју језну исповест станични носач.

Остави ми своју адресу, желео бих да разговарам с тобом о свему овоме, ја сам новинар, понудио сам му своју визит-карту. Он је у ходу подигао неиспеглану летњу кошуљу са задњег џепа дроњавих панталона и извадио, где чуда, своју визит-карту у бојама државне заставе, нову новцијату, на којој је поред кокарде писало: Четнички војвода – смрт усташама!

Како се зовеш, питао сам пригледајући визит-карту и дајући му новчаницу за услугу. Тако како пише, ја сам из Добре Воде код Вуковара, нећу да живим тамо, и овде ми је вода до грла, рекао је и окренуо колица са нахереним гвозденим точкићима, једног нема. Одлазио је човек спорог корака, клопарајући колицима, млад а тако стар. Опет ће неком испричати што и мени. Или можда бира коме прича? Да ли га људи слушају, како му узвраћају, хоће ли га полиција ухапсити, како није досад?

Ушао сам у такси и погледао визит-карту. На другој страни било исписано графитном оловком: Не тражи ме, није ми до живота, могу да те убијем... Окренуо сам се, такси кренуо, носач је нестао у станичној гужви. Боже, какве ли судбине, то је опасан човек! О, ратна похаро, превртао сам несрећну визит-карту у ознојеним прстима!

Данас сам чуо причу младе песникиње Лауре која је написала роман о страдању у Вуковару. Као деветогодишња девојчица, с братом и мајком затекла се на мору

кад се ратни пожар 1991. године зањихао Вуковаром. Није било друге, с мора – директно код родбине у Загреб. Међутим, „код тетке на стан ма не сваки дан“. Ни три месеца, морали су одатле, хрупила некаква чудна нетрпељивост, нису имали ни посла ни пара, а сваки дан родбинска храна, почело пригледање у тањир. Отишли скоро без поздрава, упали у неки напуштен стан иза стадиона „Динама“, мајка одмах позвала полицију да све буде чисто. Већ сутрадан полиција дошла, направила запис, изгледало да ће све бити у реду. Нису прошле ни две недеље, истераше их на улицу.

Неколико ноћења на железничкој станици и у парку, од немила до недрага, а онда преко неког избегличког конкурса једва добили смештај у Кумровцу, ни мање ни више у хотелу где су се у Титово време одржавале конференције младих комуниста. У собици од десет квадрата (као да су добили лутријску премију), сместили су се на три кревета на спрат. Одатле убрзо у школу с Кајкавцима чији говор она и брат с почетка уопште нису разумели. Иако сви Хрвати, мештани нису подносили Вуковарце, мало су имали разумевања за њихову несрећу. Разлике у нијансама говора и начина живота, у ратној бежанији, ето, без обзира на исто порекло и вероисповест, унеле су чегрст и неразумевање у Кумровцу. Нађоши нису прихватили дођоше, као свугде уосталом, нису помишљали да би се и сами могли наћи у истој ситуацији, а ни на памет им није падало да су ти њихови несрећни Вуковарци имали пун комфор и леп живот у завичају. Као да су тиква без корена, пали с црног неба, космичко камење без душе и срца.

У једној телевизијској емисији, Лаура објашњава да не жели у роману да повреди Кајжавце, већ да на универзалан начин покаже како је човек човеку вук ма где се задесио. Није ту реч о Кајжавцима, истиче Лаура док водитељ убада места која распаљују адреналин гледалишта. У Кумровцу се није добро осећала, у школи и другде деца су је избегавала, нека и дрско задиркивала па и тукла. За угледање и лепо понашање није помагао ни споменик Јосипу Брозу, синчини братства и јединства, великом човеку без дела, светском лафу рођеном баш у Кумровцу.

Лаурин отац је остао у Вуковару. Једном се с краја опсаде града чудом јавио телефоном преко хотелске рецепције и рекао да се ствари смирују, и да ће им се убрзо придружити. Међутим, отац се више никад није јавио. На безброј начина су покушавали да дођу до вести о њему, да чују било шта; залуд, ниоткуда ни речи наде, ничега. Лаура каже да нема конкретан податак да су га четници убили, али да је из Београда, поводом суђења за стратиште „Овчара“, из случајног сусрета чула да је њен отац страдао као један од „десет ручно обрађених“. То би значило да је умро у најгорим мукама, да су се четници, рекла је с болом усеченим између обрва, над њим иживљавали.

Лаура је већ мајка, има двоје деце, мужа такође писца. Даровита је, пише све жанрове. Избегличко страдање створило је од ње песникињу, трауме су нашле своје повлаштено место у књижевности; сад Лаура може да испили уметничко злато у матерњем језику. У таленту за писање, попут вулкана, указао се материјал за обликовање и песама и прича, излила се врела лава живота.

Мајка ми је причала да је видела камион пун комшија како ћутимице, збијени једно до другог, у отвореној приколици, промичу од Ћеле ка Приједору. Мајка је стајала на дворишним вратницама кад јој је, са камиона у пролазу, високо уздигнутом руком махнула Бесима, њена пријатељица, одувек ведро и прелепа црнка у златним ланчићима, минђушама и прстењу. Накит је набављала у Турској и причала о путовањима на Босфор. Волела да пријатељује нарочито с мојом мајком и комшиницом Радом која је становала на средокраћи између наше и Бесимине куће. Рада имала мужа који се стално смејао, као луд на брашно. Мајка им је обема често гледала у шољу, пиле су црну кафу по неколико пута на дан. Свашта се видело у филџанима: изненадна путовања, љубавне сплетке, новац из далека, болест у родбини... По женском кикотавом или, пак, ћутљивом вајкању могло се наслути о чему се прича и машта.

Тужно Бесимино лице није слутило на добро. Она је имала мужа Бакира, пјандуру добре душе. Мајка га није видела у камиону поред Бесиме. Кад се напије, Бакир вуче укосе бицикл из правца фабрике целулозе и папира као какво мртво магаре. Тамо је радио на утоваривачу. А одмах на излазу из фабрике, налази се кафана коју држи Сврдлар, надурени зеленаш, безосећајни преварант, човек без лепе речи о другима. Као гастарбајтер у Немачкој, још у време Југе, с групом завичајних мамлаза, напао је мога оца у мраку улице, забио му шрафцигер у уста и избечено сиктао да ће га убити. Отац је крвави мантил на лето донео у Приједор, спреман за суђење којег никад није било.

Сврдларева кафанчуга је опељешила гладни пролетеријат, а многа жена-кућаница чекајући пијанца с платом остала избубаних ребара. Бакир је с магарећим бициклом често навраћао код кикотуше Тамаре: баци бицикл у двориште поред пумпе иза кућне думе и уљегне у дом згодне Галијанке. Тако смо звали неколико комшијских кућа – Галијани. Читао сам необичну књигу Јосифа Гродског (не Бродског) о досељењу Украјинаца (Русина из Галиције) у Босну, о њиховом тешком животу после великих обећања и авантуре колонизације Босне, о одвраћању да даље досељавају у те крајеве.

Тешко је рећи какав се курцшлус догодио између Бесиме и Бакира, али га она, лепотица, никад није тражила код Тамаре иако је све чула и знала. Тамари не би казала ни добар дан, а овој је било свеједно, гледала је себе и своју забаву. Осим тога, Тамара се одметнула и од своје породице по оцу који је био вођа неке новокомпоноване секте. Цела грана породице по оцу ушла је у ту секту која не признаје иконе и фреске. То насмејану Тамару није интересовало, била је јерес за родитеље, неки причају да су је се и одрекли.

Бесима – увек уредна и намирисана, нагиздана као пауница, ма виша лоза лепоте – шта да причам. А Бакир, бараба и бекрија, знојав и неокупан, како ли га је у кући уопште држала. Имали су и децу, одлични ђаци, будући мајстори и инжењери. Тако то бива у животу, кад се загаси љубавна сила између двоје, па једно, обично мушко, отпадне као суво блато са ципела, и не преостаје му ништа до да се пропије, а понекад богами и – убије. Није Бакир ништа могао Тамари, она је расна ждребица која са себе збаци сваког пастува, али

је некакву утеху налазио у разговору, разумела га пијаног, поготово кад би навратио пуног новчаника.

Из камиона у покрету мајци је махнуо и комшија Мехмед, добар човек, радник у три смене у руднику Љубија, снашло га зло као и многе у том крају. Он је завршио у радном логору, шта ли је већ, не беше пријатно, напротив, а неки, срећом, били пребачени до средишње Босне, до својих саплеменика. Бесима је наводно стигла до Травника, а одатле у Турску. Причао ми стриц да су Мехмедови у Другом светском рату били на страни такозване Независне државе Хрватске, у ханџар јединици против козарских партизана. Присилно водили нејач у логоре Градина и Јасеновац. Судбински бумеранг, летећи у круг неколико деценија, скренуо с мирнодопске путање и долетео Мехмеду на чело. Махнуо је мојој мајци, а она у тој секунди видела сузе на његовом образу, ни њено није остало суво. Јаој, Боже, овога или онога имена, све се у теби понавља, може ли један људски век без рата у караказану балканском?

Чуо сам јуче Гојкову причу. Имао је осам година кад су га с Козаре одвели у Јасеновац. У збегу, сећа се он, мајка је чврсто у наручју држала шестомесечну кћеркицу. Усташе су Гојкову сестру силом ишчупале са мајчиних прса, а јака жена као лавица дохватила једног по једног, сву четворицу побацала по земљи. Усташки чопор се около грохотом смејао, а онда су сви насрнули на јадну жену, оборили и одсекли сису којом је до малочас дојила девојчицу. Зверски су је заклали, а детенце бацили у вис и дочекали на врхове ножева.

Гојко је све гледао из заробљене групе што је стајала под крошњама козарских јела и борова. Неко му је иза леђа ставио шаке на уста да се не огласи, усташе би га убиле као пиле. Сви су Гојкови на Козари страдали, десеторо најмилијих, осим оца партизана који је спасавао главу у густим шумама и пећинама.

Гојко је завршио у логору Градина. У паклу на земљи напале су га све болести овога света: дифтерија, дизентерија, упала поребрице и плућа, рахитис, шуга, лишављеви, глисте, ваши... Сигурно би умро да није наишла Дијана Будисављевић (Обексер), племенита аустријска грађанка, удата за српског лекара у Загребу. Она је уз помоћ Црвеног крста, и круга оданих сарадника, из логора извела дванаест хиљада српске деце! Јаој, о томе се није причало после Другог светског рата. У Титовој Југославији није смело свашта да се зна.

Хуманост светских размера пала је у заборав. Комунистичка партија Југославије себи је хтела приписати подухват Дијане Будисављевић. Макар и ћутањем о томе. Новој власти није било јасно како је Дијанин муж, Србин, чувени хирург, могао све време опстати у Загребу без колаборације с усташама. Две године после рата, сва Дијанина документација везана за 12000 деце, по наређењу загребачке ОЗНЕ, конфискована је и затурена. То за Дијану беше смак света, вратила се у родни Инсбрук и све време ћутала: „Урадила сам шта сам могла.“ Умрла је тридесет година потом.

А цео свет је знао за Шиндлерову листу, за Оскара Шиндлера који је сачувао 1200 Јевреја, па за Ирону Сендлер која је спасила 2500 јеврејских малишана из варшавског гета. Велико, али где је у свему томе Дијана Бу-

дисављевић. Несумњиво, њен подухват је највећи те врсте у Другом светском рату, али, по чудном плану из сенке, нико није помињао 12000 спасене српске деце пореклом са Козаре, Кордуна, Баније, Лике и других широких крајишких и славонских простора.

Дијана је водила дневник на немачком језику од 23. октобра 1941. године до 13. августа 1945. То је документ о борби за живот хиљада дечјих душа. На страници од 10. јула 1942. године пише: „А свако дијете је имало мајку која је за њим горко плакала, имало је свој дом, своју одјећу, а сад трпано голо у масовну гробницу. Ношено девет мјесеци, у болу рођено, с одушевљењем поздрављено, с љубављу његовано и одгајано, а онда – Хитлер треба раднике, доведите жене, одузмите им дјецу, пустите их да пропадну; каква неизмјерна туга, какав бол.“ Дијана се сусретала с Кватерником, Степинцем, Лубурићем и немачким генералима, видела да су немачки војници имали више разумевања за српску децу него усташе. Знала је да чамце пуне деце усташе возе до средине Саве и преврћу у воду.

Дијана је једног дана, по договору са властима, дошла по седморо српске деце и, одводећи их из логора, наишла на смртно болесног Гојка што је кроз мутну копрену видео мајку и промукло викнуо: Мама, води ме одавде! Дијана је застала и повела га за собом. На излазу, сав у врућици, једва дишући, Гојко је на питање усташе-стражара да ли жели да иде с тетом из логора, рекао да неће. Усташа се нацерио Дијани да мали има право, да ће до куће умрети. Онда је Дијана упитала Гајка: Синко, зашто нећеш да идеш са мном? Хоћу да узмеш и мог пријатеља Бошка, ја с њим делим храну, за-

вапио је болесни Гојко. Храна, то беху ситне сплачине смућене у млакој води која би се охладила до последњег бљутавог залогаја. Дијана је повела и Бошка.

Пребацујући децу возом до Загреба, Дијана бележи у свом дневнику: „Већа су дјеца стално сједила на ноћним посудама, а мала су се прљала. Под је био пун блата и дјечјих глиста. Настојала сам колико сам могла дјецу премјештати како би их извадила из блата. Пред јутро, на станице су долазили људи, видјели јад, додавали нам воде. Приликом дуљих заустављања, здрава дјеца су излазила из вагона. Сестре су се исцрпјеле спуштајући дјецу из вагона и дижући их опет натраг. Многи вагони нису имали степеницу. Код слабих у задња два вагона није се могло ни помишљати да их се вади напоље. Успјела сам добити грабље, тако да сам барем могла избацити глисте. Чинило се да прије него што дијете умре, глисте напуштају тијело, јер према јутру, како су нека дјеца бивала слабија, читава су клупка глиста напуштала тијело.”

Гојко се опорављао у њеној кући. Она га је као мајка лечила. Оздравио је и добио ново име, Бојко – и ново презиме. Усвојено дете, узела га загребачка породица без порода, неговала и школовала као свога. И Бошко, Гојков друг, добро је прошао, ушао у нову породицу из Вараждина. У то време, у хрватским новинама било је огласа за усвајање деце.

Недавно сам чуо да је један познати југословенски режисер такође српско дете с Козаре. Звао се, рецимо, Симо Лукић или Раде Турудија, свеједно. Слично је и са крепком Бригитом Кнежевић, са Врачара у Београду, она је тек под старе дане сазнала да потиче из породице

Бундало из Поткозарја. Њу је као двогодишњу девојчицу усвојила у Загребу Даница Фистрић која је дошла у Завод за глувонему децу, где су малишани за прву руку пристигли из логора, и тражила за себе здраво мушко дете. Но, до ногу јој је додауљала двогодишња девојчица и протепала: Мâјо! Тако у Поткозарју деца зову мајку. Видевши је тако лепушкасту и немоћну, госпођа Фистрић ју је усвојила.

Четири године после Другог светског рата, Гојка је чудом срео отац који је тражио изгубљену породицу. Гојко је убрзо напустио Загреб, отишао у Београд и наставио школовање у техничкој школи. Данас живи у Бањалуци и води Удружење логораша Другог светског рата. Видео сам га у телевизијском преносу поводом обележавања годишњице Јасеновца, положио је букет ружа испод спомен обележја. Пре тога, звиждао је с окупљенима на појављивање премијерке Косор, а аплаудирао председнику Јосиповићу.

Гледао сам Вајдин филм о Катинској шуми, једном од три места на простору бившег СССР-а, где је 1940. године на зверски начин убијено четрнаест и по хиљада пољских официра и једанаест хиљада цивила интелектуалаца, оног дела друштвене елите без које се затире праг једног народа. Филм заснован на документу, нема преваге фикције. Злочин су извршили Руси, а големо стратиште три године после пронашли Немци и разгласили о чему је реч. По завршетку Другог светског рата, као победници, Руси су у пољским градовима и селима, на трговима, из великих камиона са церадама пројектовали филм у којем су Немци представљени као из-

вршиоци злочина у Катинској шуми. Они који су знали праву истину били су прогањани, затварани и убијани, неки су и сами дигли руку на себе. То је годинама била табу тема у Пољској.

Бележница величине длана, беше дневник једног пољског официра у којем је хронолошки забележен период заробљеништва све до пред сам чин стрељања у Катинској шуми. Бележница кожног оквира са стотинак страна постао је историјски документ без којег не би било могуће реконструисати детаље стравичног недеља. Половина страница испуњена дневничким записима, а друга, празна; залуд је ветар разлистава тражећи наставак заробљеничке приче. Рубови листова тог јединственог дневника беху за дебљину палца браонкасти од влаге у масовној гробници где лежаху три године на грудима убијеног официра, у унутрашњем џепу шињела.

Сваки пољски официр убијен је прецизно, метком у лобању, с леђа, док су га двојица-тројица грмаља држала на поводцу око врата. У групама од неколико десетина, официри су допремани из логора са образложењем да иду кући на одмор. Тако су их руски егзекутори из дана у дан, на превару, довлачили до стратишта и таманили. На брзину, жртва би била извучена из тамног, необично дугог комбија, доведена над јаму где већ беху мртва тела. Ужасни призор заледио би бледо лице напрасно доведеног недужника, и – већ му је потиљак разнео метак. Као врећа, жртва би била гурнута у дугачак јарак ширине два и по метра. Неки би, доведени на руб јаме, видевши ужас покушали свом снагом да се истргну из челичног стиска егзекутора. Таквом би ови набацили

капуљачу око главе и хладно испалили метак одгурујући га у крваву јаму.

На исти начин, жртве су добијале метак и у каменој самици. Брзо, у ритму животињског збуњивања жртве, официр би био уведен у полумрачну камену собицу где се указивао мали прозор са металним решеткама. Ни секунд-два потом, са тек уловљеним зраком светла у очима, с леђа би прикривени џелат већ испалио метак у главу. Врућ крвави млаз шикнуо би по бетонском поду и зидовима, а џелати би водом из канте пљуснули по свежим мрљама и локвама. Смешана течност отекла би у рупу за одвод прљавштине. Одатле је свеж мртвац одмах убациван у стрми отвор на зиду, који личи на шалтере у мензама где се преузима храна на тацнама, и где не видиш лице куvara уколико се не сагнеш. Тамо је топли леш преузиман шапама новог злочиначког двојца и бацан у заједничку гробницу. И, већ је наредна жртва била изведена из црног комбија – не на завичајни праг где јој је обећано, већ на крвавим стопама обележену Голготу.

Председник пољске Јан Качински, његова супруга Марија и још деведесет шест високих политичких, војних и верских личности, налазило се у авиону који је, седамдесет година после, пао у Смоленску, пред Катинском шумом. Преживелих није било; на телевизији се данима вртела компјутерска слика авиона искошених крила како пада на шуму. Свашта се наводило као разлог, понајпре старост авиона „Тупољев“, двадесет година у употреби, а знало се да је шест таквих већ пало.

Откуд онда тако велика државна делегација у том авиону, зар нису могли да се распореде у више летелица, питали су се многи коментатори и аналитичари нечувеног случаја. То беше главна замерка за фаталну грешку државног протокола. Бирократија се пре лета равнала према несташици усред економске светске кризе. Штедњу треба релативизовати кад је сигурност шефа државе и највиших државних функционера у питању, каже мој комшија што на бициклу свако јутро звиждућући иде по хлеб и млеко.

Пољска је прогласила седмодневну жалост, а многе земље, међу њима и Србија, једнодневну. Пољацима се удвостручила катинска трагедија. Чудо туге и опомене. А који дан пре тога у Русији, читам у немачкој штампи, боравио премијер Пољске, Доналд Туск са својим министрима и одржао помен катинским жртвама. Читам и питам се како је могуће да председник и премијер одвојено иду на помен истим жртвама. Коментатор немачког листа ми одговара: Припадају различитим партијама!

Где им беше демократски механизам тзв. кохабитације власти, па да заједно, у име свих Пољака, поклоне се катинским мученицима. Пољацима је Катинска шума од истога значаја што и Јасеновац, на пример, Србима. Нове жртве на челу с председником Качинским напокон су свету донеле пуну истину о незапамћеном злочину над цветом пољског народа којем је претило духовно и физичко затирање и са немачке и са руске стране.

У дане туге и сахране пољског председника, прорадио је вулкан Ејафјадлајокудл на Исланду, небо данима у непрегледним црним облацима прашине и гасова. Над

Европом се наднео адски мрак какав не памте многе генерације. Коментари су били различити, чак и апокалиптични. Појавиле су се визије о смаку света 21. децембра 2012. године. Наиме, календар Маја започиње 3114 година пре Христа, а периоди такозваног Бактуна имају 394 године. Тринаест је значајан, свети број за Маје, а 13. Бактун се завршава баш 21. децембра 2012. године. Крај тог циклуса се подудара са галактичким поравнањем осе Земље, Сунца и средишта наше галаксије, када би Земља требало да нас врати у доба амеба.

Провалу исландског вулкана неки су повезивали са катинском трагедијом. Многе земље су забраниле авионске летове, ширио се страх од уласка камених честица прашине у моторе авиона, једном раније трагедија је једва спречена. Ваздушни саобраћај омео је, поред осталих и Барака Обаму да дође на сахрану. Но, руски председник Дмитриј Медведев стигао је специјалним авионом у Варшаву и одао почаст пољском председнику јавно осуђујући велики Стаљинов злочин. То је била катарзична слика, поред одра стајали су брат близанац председника Качинског и дугокоса кћерка погинулог брачног пара.

Дошавши с пљуском ономад кући, одмах сам упалио телевизор. Док сам у предсобљу скидао мокре ципеле, сако и панталоне, до мене је допирао разговор двојице. Чуо сам да помињу неке цивилизације старе десет хиљада година. Погледао сам екран и видео огромне зидине сачињене од блокова тешких и по неколико тона. Налазе се око Стоца у Херцеговини. Ту су и они чувени стећци о којима и даље мало знамо. Указала се и огром-

на камена столица, много векова пре Христа, отуд се место и зове Столац. Затим се на екрану појављују снимци из Македоније и Црне Горе, све зидине сачињене од камених блокова величине девојачке собе, да тако кажем – да буде јасније. Где су досад биле те мамутске цигле различитих облика, зашто нисмо знали за њих? Замислите стотине и хиљаде наслаганих громада, остатке чудом гломазних грађевина. Ко је то подизао и како?

Гледам снимак из авиона негде у Босни. На планинском пустом масиву без травке и дрвцета дужином од пола километра, широка до метар, можда и више, равна као лењиром нацртана, угаона камена шина. Не, то је пузећа скулптура висине око пола метра, изгледом попут огромне „Toblerone“ чоколаде, без попречних празнина. Околу су дужином – по један усек такође око метар ширине, између којих иде право угаони облик камене шине. Није то цеста, нити пруга, какве знамо, нико не би могао по томе, на познат начин, да хода или вози. То геометријски прецизно изведено чудо не види се одоздо, из подножја високе планине, нема долазних пречица, види се само с орловских висина, људско око на ногама то никад није видело. Није ли то некакав космодром или нешто слично, непознато, као да су ту слетале и одатле одлетале летелице ко зна откуд. Не, нисам дете, знам шта причам. Камено чудо дуго пола километра на врху планинског превоја. Ко је то градио, велим, и како?

А онда опет призори огромних стена наслаганих прецизно једна на другу, различитих облика, стабилних у зиданом низу висином и дужином, посивелих од миленијумског зуба. Моћне и тајанствене громадне стене

клесане чудом. Ко је то слагао и чиме? Сетим се Деникена и његових теорија, и све ми се учини могућим. Можда сам и сâм хомосапиенс, сведок великих тајни. Не знам више у које време да поставим Потоп, Нојеву барку и крај света, све постаје релативно, старо и младо, у исти мах, могуће и немогуће. Неко је ту живео и градио, живео и нестао, оставио тајну до тајне. У немогућности досезања истине састоји се сав напор човеков у земаљским оковима. Све остало – дување у празну свиралу.

Помислим на станичног носача и његову причу, на Гојка и Дијану, на Видана и Лауру, Бесиму и Мехмеда, на Јана Качинског и пољске официре, све који нађоше своје место у овим причама за романе. О, трагичне људске стопе на овоме свету! Ишчезавате у злехудом звону времена које на небу не постоји, а овде на Земљи откуцава у крвотоцима, у нагонским себичлущима и падовима, у плимама зла и добра, у причама о злочинима што се понављају, у немоћи људског бића да се супротстави гадним демијуршким силама изнутра и извана.

А онда прочитах у дневним новинама текст о експлозијама на сунцу, и подвукох реченицу: „Свако од нас је дословно живи споменик давно умрлим звездама.“ Јави се, Сафете, нашао сам нову фотографију!

Ја сам трговац сољу. Певам песме од Молдавије до Јадрана. Све сам пропутовао, свуда певушио, џакове соли навелико продавао. Прочуло се за моје певање и со. На магарцу и магарици пронео сам сав свој иметак. Уз њих сам, велим, певао, радовао се животу, били су ми и брат и сестра кроз туђе крајеве, низ пусте друмове света округлога. По магарећем ширењу ушију, знао сам колико ћу да певам. Кад спусте најежене ушне шкољке и фркну, певању је крај. Ако бих којим случајем наставио, они би се, магарећа посла, укопали, и ни макац.

Млеко магарице је најздравије на свету. Лечи многе болести, посебно плућа и дисајне органе, обнавља крвну слику и подиже имунитет. Ма да не набрајам – лечи све. Магарица своје младунче, пуле, носи годину и петнаест дана. И то казује да је магарац сложенији створ од човека. Ко би то рекао?

У магарећем млеку купала се и Клеопатра. Оно пролепшава и попут сунца обнавља сјај коже, даје јој здравље и цваст. Сапун од магарећег млека спира видљиве и невидљиве делове тела и коже, храни и оплеменењује. Скуп је као злато – за те паре жена би могла да купи читаве цегере обичних сапуна. И то ти је магарећа прича. Узми или остави. Јер, магарица за годину дана даје само двадесетак литара млека. Магареће злато.

Кад магарица зачне, склањам је од магарца. Он тек тад наврће и насрће, против њене воље жели да јој угура своју голему пуздру, дупло већу од коњске. Магарица се брани копитама, удара га по лабрњи и тера, али он још више наваљује. Дешавало се да је савлада и растури, како би рекли у судници – да је силује. И, не ретко, магарица је знала да побаци плод. Зато, кажем, магарца одвајам од магарице док је бременита. Остављам је код куће и сâм с магарцем крећем на пут. Тад је магарац непослушнији, често застаје, укопава се, њаче, реве, хоће да се врати, ради по своме, бесни, ништа му не можеш. Зато поред соли, имам и кесу шећера па га подмићујем и варакам до далекога циља.

Док се маго слади шећером, ја певам. А путујемо, богме, далеко, мало би ко веровао. Али чим слад нестане у његовим крупним зубима, он се укопа и спусти уши. То је, дабоме, значило да морам истог трена престати с певањем. Магаре је сито слаткорије сат-два, па и дуже, ћутећке се пењемо уз брдо с којег ћемо се с ону страну спустити у варош где нас чекају купци соли.

Севдалинка ми прирасла за срце: „Снијег паде на бехар на воће“, „Дјевојка соколу зулум учинила“, „Звијезда тјера мјесеца“, „Колико је Приједор поље“, „Ај, срдо моја, не срди се на ме“, „Ој, дјевојко, ћинђо моја“, „Врбас вода носила јаблана“... Па „Откако је Бањалука постала“, „Сарајево, ватром изгорило“, „Ај, колика је Јахорина планина“, „Ах, мерака у вечери ране“... Уз саз или шаргију запевати севдалинку, значило је дисати превојима мелодијске шаре, допрети до жилице светлости сваке речи. Ух!

Без севдалинке мој живот би био много сиромашнији, ништа. Пјевао сам, ето, рећи ћу то ијекавски, и кад ми се плаче. Тад је карасевдах најбољи, црна жуч љубави. Сјетим се Фатиме, најљепше цуре у Приједору, допала ми се док сам продавао со на Береку, на малој ади с ријеке Сане. Допала, и ништа даље од тога. Кад заљуља преко мостића, све живо, с једне и с друге обале, гледа и уздише. Ајме мени, лијепе ли жене!

На Береку има неколико џамија, оглашавају се пет пута на дан. Православна црква је овамо, преко улице, с десне стране ријеке, прије рачвања око Берека. Звона се помијешају с гласом мујезина па вријеме утекне ушима тамо и овамо. Кад су приједорски муслимани подизали срушену џамију, догодило се чудо. Из дубине хоризонта грунуо вјетар и донио тамну облачину у облику главе старца са два коса ока строгог погледа. Старац је с неба оштро посматрао окупљени свијет док се у фијуку олује чула мујезинова молитва. Многима се крв заледила у жилама. Једни су рекли – Алахова опомена, други – чудо невиних још из оног рата.

Око цркве о празницима зачне се луда ојкача, старо козарско коло повилени па се сви изобразе, озбиљни у лицу, по покрету ногу само видиш да су весели, ускачу у колоплет укрштених руку преко груди и – даворијају. И бракајлије и ђедови, и ожењени и младићи с тек ижђикалом длацицом испод носа, ту су у пуној снази и дјевери и шурјаци, и стричеви и ујаци. Ускачу и снаше, удате и неудате, удовице и старије, виждраче и повијуше. Нагазио сам ти се ја и кола и ојкаче, и цура и жена, напјевао за цијели живот: „Жено моја, дедер вјерна буди, ко не тражи а ти га понуди!“ А кад жене шеви-

ним гласом поведу коло, цвјета наново крушка испод црквеног звона. „Ево мене румена ко ружа, удовица крај живог мужа!“

На Береку током године има неколико вашара. Како која вјера и датуми, тако и вашари. Накуповао сам се трубица и пиштаљки, огледалцади и пиштољчића, шећерлема и рахатлокума; све дарови за дјецу у нигдини, за туђу дјецу. Био сам ожењен кратко, ни годину и по, нисам имао дјеце, оставила ме несудјеница. О новој женидби и не размишљајам, која би то пошла за мене кад ме код куће никад нема. Волим свачију дјецу као своју. На Береку сам се напјевао и намрчио свега и свачега, али и напродао соли, нема шта. Ту ми се магарац био загледао у једну магарицу трговца из Истре. Пустили смо их уз Сану у ноћ да се ижцилитају.

Берек је и мјесто гдје навраћају и ловци у свој Дом. Ту сам се, вала, наслушао севдалинке. Гледао сам како ловци долазе са преко рамена натовареним фазанима и зечевима, сједају за столове у башти Дома. Уз мезетлук и ракију пјевају најљепши севдах док им крај ногу мирује убијена дивљач од којих је нека већ стигла печена на сто.

У Фатиму се заљубио Младен, црнооки младић јаког корака, из чувене партизанске породице. Фатимин дјед био на супротној страни у Другом свјетском рату. Она и Млађо тајно су се виђали и ашиковали. Различита вјера, то ти је, родитељи били против. Видјевши да нема среће у Приједору, Фатима и Младен побјегну у свијет, шта ће друго! Тек понешто се могло чути о њима, углавном непровјерене приче: да су у Швајцарској, у Њемачкој, неки рекли – у Шведској, а поштар Лујенда

донио причу да су у Америци. Онда опет неки ћућори-ли да су Младен и Фатима испали из воза, утопили се у мору, авион се срушио, да су се разбољели у бијеломе свијету и шта све не. Долазиле су и лијепе приче: да су се обогатили, да возе по три аута, да је Фатима добила на холандској лутрији премију највећу у историји, да имају ланац апотека, да не знају шта ће од пара, да имају петоро дјеце, да пуцају од здравља.

Много година касније, с магарцима у Бугарској, набасао сам, нећете вјеровати, на Фатиму и Младена, као неке лудспрде раде у циркусу. Она на слону изводи акробатске вјежбе, хвата се за трапез, пење и хода изнад понора раширених руку, озго скаче слону на пружену сурлу. А Младен са змијама игра некакав плес, носа их под пазухом и око врата, па с врха главе, а оне дебљине његових руку и ногу, па их онда принесе и мота око слонове сурле док се Фатима преврће на леђима големе животиње.

Хтјели су да купе, нису питали шта кошта, и магарца и магарицу, кажу, то би у циркусу била атракција. Дресирали би их да реве на дјечје гласове и бомбоне, и шта све већ не рекоше. Навалили, нуде и мени посао – да продајем карте на улазу у циркус, а могао бих и са магарцима припремити тачку са пламеним колутовима и шећером. Једва побјегох с магарцима, и не упитах како им је у Бугарској, и откуд ту, како су допељали у турски циркус.

Е, људи, шта све живот намести. Ево ме опет у екавском времеплову, спустио сам се у Срем. Ту има добрих магараца, разликују се од банатских, на пример. Мало је ситнији, али ђаволаст, ради по своје и – тачка. Воли

и да попије. Виђам га с газдом испред продавнице како оба цевче пиво из исте флаше, а богами хоће магарац и вино. Тад не слуша газду, овај мора по његовоме – како маго њакне. Растрчи се магарац у круг, па напада децу, маше репом, нагло се укопа, ритне се ногом, удари главом у групу људи што чучећи пијуцкају пред продавницом. Они врисну у смеху и страху, па бежи куд који мили моји. С таквим магарцем ја не бих пошао у свет. У Банату нисам чуо да се магарци тако понашају. Ни у Бачкој, мада је један играо уз сватовску музику, на свадби потомка Дунђерских. Неки рекли да је то душа Гедеона Дунђерског, пала па игра у магарећој опреми.

Ту ти је бећарац мила мајка. То ти је њихова ојкача, само што се види да је мелодија бећарца много млађа, онако варошка и гражданска. А то шта све Сремци запевају и које, око поноћи, безобраштине одерњају уз тамбуру, то нема ни и у два Баната, ма – ни у две Бачке. Мислио сам да тога има само у ојкачи. Старија је, па ко велим, паметнија, има право да лане. Свугде се у Војводини сербској пева бећарац, али, велим, у Срему, чудо једно: „Колико си љубила бећара?! Три пут седам двадесет и један,/ и још осам, ето, толико сам!“ Ово је тростих, бећарац је обично у двостиху: „Веруј керу, не веруј швалеру...“. Ето, у једном стиху све се већ римује и казује, други нећу ни наводити. А кроз безобразне – хм, неки други пут.

У Банату сам видео како се пева уз њењаре, чудне инструменте који нису ни тамбура ни виолина. А јесу једно и друго, нешто између – кобза зову тај инструмент. Умало их на први поглед на назвах магарећим гаћама, ни сам не знам зашто. А зову их, видиш – кобилина глава!

Кажу да у руским степама на шупљу коњску главу пустињаци свирају. Е, овде у пустарским салашима неки певају и свирају уз кобилину главу, зову је и слепачка виолина. Певају слепци од салаша до салаша, за комад сланине и сира, коцку шећера и шаку соли, кесу брашна и ораха. Слепце обично води неумивена девојчица с дуплом торбом пљоскуљом на леђима каквог шантавог магарета. Нико их не одбија, сви дају колико могу, сматрају да им слепи певач доноси срећу, пуштају га да дотакне штапом кокошке отпозади – да више јаја носе, уводе слепца у шталу да прекрсти штапом балегарски воњ – да би краве доста млека давале. Моји магарци почесто реву као те њењаре: „Ње-њааа-ње-њааа!”

Пева се лепо и у Барањи и Славонији, и тамо сам јездио, и ту с магарцима и сољу одлично прођох. Истина, ту се ијекавски пјева бећарац, него шта. Али ту се преливају и староградске песме из Бачке: „Говори се да ме вараш и да ћеш ме оставити, а знаш добро да сам болан и да нећу оздравити.” Био сам се заљубио у једну Бранку из Борова. Прелијепа, витка, очију као листићи рибизли. Разбољела се, нападе је сушица, оде у некакву болницу-бараку, ту се задржа мјесец дана, ни једном је не посјетих, огријеших се, она изађе, удаде се за некога Кајкавца и уз рат побјеже с њим у Аустралију, да сачувају клупко љубави с кућног прага.

Да ти не причам о сомалијским и нубијским магарцима тамне коже као катран, неке сам видео на Јадрану. Неке видео, нешто о њима чуо, у Африци нисам био, можда ће ме со одвести и међу црнце. Да не заборавим, чуо сам у Албанији од трговаца циметом да постоје и неке необичне магареће расе, кулан и онагер, мазге за

теретну робу. У Тирани сам се распеђелио уз албанску дарабуку, како ли је већ зову, инструмент звони на све стране, потиче из Персије и Ирака. Има га – као магараци, тушта и тма и на Балкану. Кожу ти јежи док циличе, а песме ти крв сјурјују у главу, зацрвениш се као хоргошка паприка.

На Космету сам певао манастирске и песме из времена цара Душана, ето, најпре ону „Ој, голубе мој, голубе”, па „У Призрену зелена јабука”, те „Живка Сиринићка”... Као да ме наливаш медовином одозго, тако кроза ме теку косметски божури песама, у ножним прстима голица песма као моја бивша жена кад би ме после дугих путовања масирала у ноћ. Понекад ми се учини да се претварам у два врана гаврана што лете са Косова Поља крвавога, то се догађа кад тужне песме из срца јадам. Волим запевати па да ме нема, у ваздух да се претворим, и ветар будем што ми пепео разноси горама и рекама Сиринићке жупе.

Магарца зову и осао. Ту ми се чудно крије реч – со, као да се кревељи па претвара у другу – осао. Један трговац сољу из Грчке уверавао ме је да магарца називају ослом по главном граду Норвешке. Ма не верујем, то је неки други падеж. Не знам пуно о скандинавским магарцима, али их сигурно и тамо има. За магарицу се, вели Грк, каже да је ослица или кѣња, кѣњица, неки веле и кѣњача. Можда је Осло магарећи град, ко ће га знати, тамо мрак и не пада као на остали свет, прозукле слике и призоре видиш, као да ти је копрена на оку. Или је сва та прича магарећи кашаљ. Не знам да ли бих у таквој земљи умео заноћити?

Сусретао сам у Грчкој доста мула, које су мешавина магарца и кобиле, могу да понесу тежак товар, али су мекших копита, потроше их брзо без потковица. Слично је и са мазгама, њих направе коњ и магарица. Веле да муле и мазге даље не могу да се множе. Казна Божја, јер и магарац и кобила, и коњ и магарица, припадају фамилији коња копитара. Испомагао сам се једном мулом на путу у Турску, није као магарац, нешто недостаје у карактеру те животиње, нема оне магареће среће – да на путу сретнеш купца и продаш пола товара соли. С мулом све иде наопако и неизвесно. Само што ми носи терет, остало није по мери успешног посла. Као да ме урекне, таква је мула.

Ево ме силазим низ црногорске вртаче. Пјевам њихове пјесме, магарац не мари, пушта ме колико хоћу. Ваљда му одговара одјек у лијепим вртачама црногорским, један се на стотине разбије па, као аламуња, кроз кланце и клисуре, низ рјечна корита дочепа мора и нестане на пучини иза линије хоризонта. Одатле даље, чудом, до ушију каталонских магараца специјализованих за утовар и истовар прекоокеанских бродова.

Опет пловим ијекавицом и веселе сам душе. Одмарамо маго и ја гдје стигнемо, Цетиње није далеко, продаћу сву со. И Јадран је у близини, одатле сам, из албанских лука прешао овамо и добро могу да зарадим. Вратим се по неколико пута по нове вреће соли и све продам. Волим ја Црну Гору, сва је у некој доколици, као да нико ништа не ради, а све буде завршено. Највише посла пада на њихове жене, вриједне паћенице, али – оне командују. Ко мисли да мушко у Црној Гори држи власт, грдно се вара, жена је ту командант параде. И кад ћути,

командује, кад ти кажем, поготово ако је – мајка, па дјеца од ува до ува: „Ој, весела, веселице, веселе ти очи имаш, кога год си погледала, свакоме си рану дала...“

Али што сам се гусала нагудио, не би стале на све магарце Мораче. Гудим ти ја и без гусала у рукама, такво ми грло, расцјепи се па ко гудалом гуслам и попјевам у исти мах: „Нема дана којег ми желимо...“. И магарци ме некад прате, вјерујте ми, некад су ми они као гусле, а ја само пјевам. Магарица поведе пјесму тање, магарац попрати дебље, и ја се ту негдје утрпам својим гласом, упредамо да је милина слушати. Ја измишљам ријечи па личи ко да су праве, ко да их је неко други прије мене спјевао. Ваљда је то од планинске љепоте и мириса са свих страна, ошамути ми се у глави од рајске звуковине, заборавим да сам на земљи, ко да сањам, ето.

Из Црне Горе мораш у Херцеговину, стару Црну Гору. Ту сам се на камену и наситио и напио. Нема љепше прилике од хладовине у Херцеговини, од пршуте, сира и вина, од воде ледене. Све је као из Едена. Још ако те каква мркоока цурица гледне са своје шарене сукњице, у глави ти звонци и прапорци, летиш изнад Леотара. С магарцем и магарицом највише сам се наљудикао у Херцеговини, људи разговорљиви, лијепо причају, ко да пјевуше, воле и гангу, запјевали смо и кад нам се не пјева, богме и поскакивали. У ритму ганге магарац једном почео на магарицу наскакивати, морали смо га за реп вући, неће да пусти и то ти је. Ни шећер не помаже, херцеговачки ваздух распомама магарца. Ма ни магарици није свеједно, и она је друкчија на том ваздуху око Требиња. Пирка луди шилок с мора од Дубровника, па јој све мило и немирно, стручак морског цвијета

у ваздуху затрепери, магарица пошандрца, шири носнице и репом млати по боковима, лепи јој се низ ноге влага, плазе се нова путовања и изазови. Тако обично бива, однекуд неки вјетрић најави даљине и пут се под ноге сам напирлита.

Обишао сам ти ја Страдун и дубровачко прилеђе уздуж и попријеко. Ту нема нове зараде, ту само узимам со, трпам у вреће и возим преко Херцеговине даље. Али сам се насладио дубровачких пјесама, умијем ти ја пјевати ко саму клапу да чујеш, толико се гласова изроди у мени. Не два-три, већ – до десет усложим и умножим. Некад и више, као да сам цијели хор. Јаве ми се неке струне у грлу, једна другу спаја и продужава, кад ти кажем, има и женских гласова у мени: „То нису јидра моје броднице, већ то су гаћице моје Марице!“ Кад запјевам, свијет се окупља и баца ми у шешир парице. Немам ја намјеру тако зарађивати, нисам просјак, али шешир сам слети с главе, изврне се и зине: Убацуј, новац ће другима, неће мени!

Прошао сам с магарцима и добро и зло. Без њих би ми живот био нула. Ко не зна магарећу душу, не зна шта је човек. С магарцем си најближи Богу. На магаричиним леђима господ Исус Христос је ујахао у Јерусалим. Понизност је врлина над врлинама. Ја учим целог века од магараца. Из очију им видим да су са неба. Овде на земљи, по вишем задатку. Ко с њима кућу гради, небески је човек. Без магарца нема соли земаљске, нема мудрости и знања, нема ничега. С магарцима се највише учи и дела. Зато се не љутим и кад лудују. Магарци су мени и хлеб и вода, и пост и истина. С њима ћу до краја света, у весеље живота и тугу земаљску. Кад други

нешто приговарају, кажем: „Ја сам магарац који носи тајне.“ Ову реченицу, у Аристофановим „Жабама“, своме господару изговорио је роб. Нека и ја будем роб, примам се такве жртве за све чиме ме магарци подарише. У себи пред Богом проводим дела чисте понизности.

Бежећи пред Иродом, Јосип је Марију одвео у Египат на леђима магарице. И то су дела племенитих магарећих чуда. Аполон је променио уши краља Мидаса у магареће, јер је овај више од музике делфског храма волео да слуша Панову фрулу. Волео човек природу и живот, клонио се институција и њихових канона. Људина, нема шта. Зато о магарцу и за његовог живота – све најбоље. Магарац је, да не заборавим, носио ковчег који беше колевка за Диониса. Да, брале мој! И ово да чујеш, копито дивљега магарца ниједна отровна вода не може нагрести. Која још животиња има такво копито? Коњско копито без потковице не може ни до дућана. А магарећа вилица је толико тврда да је њоме Самсон убио хиљаде непријатеља. Е, мој драги!

Има несрећника који кажу да је магарац сав у тврдоглавости, депресиван и приглуп, мазгов један. Чак и неке књиге тако пишу. Не бих то рекао за магарце. То је као да ми сипаш со на рану. Замисли, на факултету, на ветеринарству, студенти данас ни реч не уче о магарцу, избачен је из школског програма. Све бих ја те професоре и министре просвете у магарећу клупу. Немају они појма шта је магарац. Знам легенду у којој Окнос плете уже од трске, а уз њега магарица поједе све што он исплете. Дидактичари-психолози би казали, то се односи на расипну жену која уништи све што радан муж створи. Па шта? Ја сам стварао целог века, и ништа нисам

изгубио, напротив. И нико ми то није расуо. А било је жена, не могу да не кажем, онако за ноћ-две, на путу, у лукама и крчмама. Ону једну једину, прву, праву, не рачунам. Није стигла ни да ме упозна. Све сам створио с магарцима, певајући.

И ово да чујете, није да паметујем, магарац је симбол спознаје и предајног сазнања. То знају најдуховнији људи, има га и уз Христове јаслице. Рекох ли? Ево кроз Србију неки дан с магарцем, насмејана прође, и дан-два задржа се у Хомољу двадесетогодишња Францускиња која пешке с Азурне обале крену у Јерусалим. То је пут чистунства и наде. Магарац надвладава злотворне тежње и супротставља им се својим понизним миром. И то је супротно увреженом мишљењу о магарцима – да су ово, да су оно, да је магарац симбол нагона, незнања и мрачних склоности. Којешта! Ко је погледао магарцу у очи, све му се само казало. Толико доброте нагледати се неће за цео живот. Ја гарантујем да је магарећа душа као људска, и црвена и бела, и црна и жута. Цела планета је магарећа, и с морем и копном, сва.

С магарцем проћи кроз свет – певајући, преживети сва чуда на том путешествију у круг, и остати здрав и читав, то само одабрани и обележени могу. Ја сам с магарећим душама савладао слепило и подсмех, и дошао до надљубавне среће и победе, доживео истинску преобразбу и унутрашње васкрснуће. Ко то понови, ево му коцка шећера.

ОД СЈЕНКЕ КА СВЈЕТЛУ

Када се неко зарази вирусом прозе – дуго се лијечи стварањем, све и када је пјесник у питању. Из пера Ненада Грујичића, у новије вријеме, паралелно са поетским књигама, појављују се и прозне. Након кратких прича, улиједио је роман, да би се својим најновијим остварењем, *Причама за романе*, поново вратио свом прозном изворишту. Ријеч је о занимљивој књизи, која једним дијелом представља наставак досадашњег прозног опуса, а другим доноси новитете карактеристичне за развојну путању прозне авантуре Ненада Грујичића.

Формално гледано, *Приче за романе* су састављене из два циклуса, *Незнанци* и *Мајареће приче*, од којих је први обиљежен испитивањем мушко-женских релација кроз зачудно реалистички проседе обилато зачињен хумором (*Хорске свечаности*, *Чишћуља*, *Трнка* и *Зумка*, *Кондуктјеруша*, *Поејјеса*, *Прича о Ели*, *Незнанци*, *Прејреке* и *Преокрејји*, *Избејличка*), док други у већој мјери карактерише ослонац на стварна збивања, уз понеки изузетак (*Сонејни венац*, *Ошкинуја даљина*, *Мачор*, *Жбиров цејер*, *Професорска*, *Промоција*, *Комшијска прича*, *Приче за роман*, *Мајарећа прича*) чиме се додатно проблематизује однос реалности и њене референцијалне вриједности у односу на литерарно уобличење које јој је дато.

Оба циклуса у нумеролошком смислу карактерише изразита симетрија – и у једном и у другом присутно је по девет прича. Узимајући у обзир чињеницу да се Ненад Грујичић до сада показао као брижљив стваралац, који до посљедњег даха бриси своје дјело, не може се у том смислу говорити о пукој случајности, већ о наглашеној симболици броја девет. Познајући различита значења броја девет (симбол краја и

почетка, број пуnine, три тријаде, број небеса, ред у реду, јединство у јединству, савршенство савршенства, симбол космичке узајамности и искупљења), чини се да је у контексту ове књиге најтачније поимање овог броја као мјере дозријевања и плодноних истраживања.

Говорећи о принципу који би могао послужити и као мото најновије Грујичићеве збирке прича, за први циклус би најупутније било искористити наизглед оксиморонски став којим почиње *Прича о Ели*: „Понекад помишља да је живот бесмислен, али ме убрзо разувере свакодневни догађаји“, или један од ставова присутних у *Поеџеси*: „...како то већ у животу бива, и ситни детаљи направе големе промене“. Такво контрастирање смислености и свакодневице, ситних детаља и големих промјена, њихово константно смјењивање и поигравање са оним што се доживљава као њихова унапријед дата формула, јесте једна од најквалитетнијих приповједних константи Грујичићевог пера.

Мото другог циклуса карактерише наизглед другачији тон. Таман кад се *Комшијском причом* помисли да ће веза стварног и измишљеног бити нешто ближа, у смислу ослањања на дешавања која су се заиста одиграла (на шта нарочито наводи приповједачев коментар да су „литерарни увиди дубљи од историјских“), наредна остварења се углавном крећу у координатама исказа „где песнички мимоходи умешају прсте, свашта је могуће“. Поновно смјењивање обичног и свемогућег често преводи ову прозу у подручје гротескног, што чини њен посебан квалитет. Због своје повезаности са више стилских фигура, у првом реду са хиперболом, метафором и алегоријом, али и са сатиром, пародијом и иронијом – гротеска функционише као вишеслојни феномен. Ненад Грујичић се у *Причама за романи* често повезује са ангажо-

* Ненад Грујичић: *Оџкинуџа даљина*, у књизи: „Приче за романи“, Културни центар Новог Сада, 2012, стр. 104.

ваним интенцијама да би приказао деформисане односе у стварном свијету (што итекако кореспондира са Кајзеровом тезом о „отуђеном свијету“ који гротеска изражава) литерарно их заодијевајући у рухо карикатуре, фантастике и наглашених контраста, кроз догађаје у исто вријеме и смијешне и страшне. Међутим, за разлику од таквог поимања гротеске, које се често повезује са апсурдним и сабласним, у прозама Ненада Грујичића сусрећемо њен другачији вид, онај раблеовског типа, изразито повезан са хумором и смијехом, који осцилира између бурлеске и сатире. У исти ред привидно неспојиво иду и примјери амалгама апсурдног и комичног, што је такође једно од обиљежја гротеске.

Приповједачки поступак у најновијој књизи Ненада Грујичића најчешће се креће у већ познатим координатама поступка разгранавана, када читалац на трен помишља да је приповједач одлутао од главног наративног тока, да би му се баш у тој тачки „чуђења“ над необичним одмотавањем приповједног клупка, вратио. Заправо се ради о врло смисленим и живописним инсертима који су ту да „зачине“ причање, додају му призив несвакидашње свакидашњег и релативизују постојање „догађаја капиталца“, како се сам Грујичић сликовито изразио у једној од својих претходних прозних књига, као нужног предуслова за настанак добре прозе. Готово све у *Причама за романи* Ненада Грујичића тежи томе да замијени полове битног и небитног, свдећи људски живот на вјечито осцилирање између тривијалног и судбински важног, који често, незнано како, мијењају стране, те се актерима њихове суштине готово увијек причињавају заодјенуте појавношћу оног другог, до нераспознавања.

Некада се Грујичићева приповједачка нит нагло богати неочекиваним обртом који протагонисте баца се једне на другу страну живота. Готово по правилу, такве прозе карактерише новелистичка цјеловитост, довршеност и скоро драмска усмјереност сваког ретка ка финалном разрјешењу

(*Чийуља, Мачор, Сонейни венац...*). На другој страни, постоје и оне прозе које намјерно остављају утисак недовршености, у чему се може видјети Грујичићево обилато коришћење ековске тезе о отворености дјела (*Трнка и Зумка, Кондукџе-руша, Комшијска прича...*). У томе се, између осталог, крије и већ добро познати нарративни трик којим приповједач жели да активније укључи читаоца у дјело, дајући му додатни задатак домаштавања и, изеровски речено, попуњавања „мјеста неодређености“. Такве прозе, дакле, подразумевају активније учешће реципијента, али и постављање нимало лаких задатака пред њега у смислу давања слободе да се у властитом доживљају креира потенцијално финале нарративног ткања.

Такође, још један нарративни поступак који Ненад Грујичић користи у нешто мањој мјери, а у чијем је знаку изведена у цјелости претпоследња прича другог циклуса (*Мајаређе приче*), јесте поступак намјерног откривања „приповједних шавова“, када наратор, готово немотивисано, прелази на ново фабуларно језгро, које се на први поглед чини као нелогичан наставак дотадашњег причања. Убрзо након таквог утиска, наравно, слиједи врло јасан асоцијативни принцип који приповједач користи као кључни кохезиони елементат у повезивању оваквог приповједног материјала. Тако се кроз почетну причу о изненадном јављању друга из дјетињства одмотава читаво клупко асоцијација, те слиједе приче о пјеснику Видану, Дијани Будисављевић, страдању пољске политичке делегације и многе друге, чиме се сугерише основни став ове прозе о разорној моћи ратова која бесповратно руши све у човјеку и око њега.

У таквој приповједној клими неријетко долази до промјена приповједног темпа – догађаји се из пасуса у пасус све више убрзавају, попут чигре, да би на крају из таквог клобука, на саму периферију дешавања, испао управо главни јунак. Овим Грујичић сугерише још један животни принцип – да је

од животног средишта до периферије кратак пут, те да се може одиграти у тренутку, и то по правилу, онда када се најмање очекује. Управо је такав случај са уводном причом ове књиге, *Хорске свечаносћи*, у којој се кроз приказивање судбине главних јунака, диригенткиње Милеве и солисте Новице, након низа дешавања и увођења нових ликова, прво Новица избацује са нарративне сцене, да би на самом крају и Милева остала сасвим сама на нагло утишаној позорници. Такође, у директној вези са оваквим поступком је и поступак наглашене градације, којом се додају све јаче и јаркије боје догађајима, на почетку датим тек у нијансама. Међутим, овакав поступак је готово увијек у вези са моделовањем главног јунака, чиме се истиче поступност као једна од кључних приповједачких особина Ненада Грујичића.

Новије књижевне методе проблематизују онтолошки статус књижевних јунака посматрајући их као копије људи из реалности (миметичка или референцијална струја) или као конструкте направљене од ријечи (текстуална или семиотичка струја). Занимљиво је да се оба случаја могу пронаћи у најновијој књизи прича Ненада Грујичића, и то у првом циклусу више „текстуалних модела“ књижевних јунака, док у другом, због изразите и често несакривене везе са људима и догађајима из реалности, претежу „миметички модели“. У обје варијанте елементи уз помоћ којих се конституише књижевни јунак су исти – од пола, професије, преко описа спољашњег изгледа до карактерних особина итд. Као један од почетних стадијума у домену моделовања књижевних јунака служи њихово именовање. Трнка, Зумка, Ефим, Јолпаз, Ђузел, Шпартњак, Глидо... само су нека од необичних имена ликова *Мајаређих прича*, која свједоче о необичној природи и карактеру њихових носилаца. У вези са тим посебно је занимљив начин на који се Ненад Грујичић поиграва са књижевном конвенцијом именовања. Примјера ради, довољно је погледати на који начин је обликован главни лик *Ойкинуће*

даљине, Мрчојло звани Левак, који касније мијења име у Ци-мела звани Петко, да би са промјеном власти себи обезбиједио ново име – Социон звани Полтро, или како је у знаку разграђивања иницијалног поступка именована књижев-ног лика изведена цијела прича *Незнанци*. Кроз приповиједање о Ангелини и њеном безименом момку којем упорно покушава да одгонетне име називајући га најразличитијим варијантама, Ненад Грујичић, поред поигравања тезом *poten est oten* и разним физичким трансформацијама које је прате, у исто вријеме свједочи колика је човјек непознаница и себи и другима.

У складу са постмодернистичким искуством Ненад Грујичић воли да осцилира између разрађивања и разграђивања умјетничког поступка. Свакако се најбољи и најизразитији примјер може пронаћи управо у причи *Ошкинућа даљина*. Приповиједајући о неталентованом самозваном умјетнику који бестидно присваја туђе радове објављујући их под својим именом, наратор, између осталих јунака, уводи и психички обољелу Пламенку из Потура, која се писањем бави да би се излијечила. „Генијална лујка“ поред неконтролисаних жеље за писањем, такође, посједује још једно неконтролисано обиљежје – нагон за пражњењем који је спада на најразличитијим мјестима, те је принуђена да са собом стално носи најлонску кесу. Креирање овакве приповједне реалности, на размеђи комике, сатире и гротеске, Грујичић вјешто користи да би разградио и исмијао наративни поступак овог типа: „А шта је било са пуном кесом у канти за смеће? То нико не би поверовао. Зато не вреди убеђивати недужан читалачки свет у такво чудесо. Бар не у овој причи. Била би то дигресија коју би мало ко могао да разуме и поднесе. Било и не поновило се. То ће остати за нову причу која ће се једном звати 'Песмина кеса психе'“. Такође, као симптоматичан

* Ненад Грујичић: *Ошкинућа даљина*, у књизи: „Приче за романе“, Културни центар Новог Сада, 2012, стр. 114.

деталј у овој књизи јављају се и топоними који су готово увијек у вези са моделовањем јунака и представљају коришћење оног романтичарског искуства, разумије се заодјенутог у сасвим модерну и нову форму, о томе како простор представља продужетак јунака. У том смислу није случајно да Пламенка (чије име симболише снагу и непредвидљивост) долази управо из Потура, који је самим својим називом у директној вези са „задњим трапом“ и неконтролисаним пражњењем јунакиње о којој је ријеч.

С обзиром на пажњу коју поклања њиховом грађењу, са правом се може поставити питање – шта је писцу важније, лик или прича... Када је ријеч о прављењу портрета, Ненад Грујичић у том сегменту показује завидну умјешност. Начин на који потретише главну јунакињу приче *Поеџеса*, Дарицу, препун је животних, али и необичних детаља који њеном лику обезбјеђују пуну пажњу читаоца. Није наравно без значаја ни то што се њена појавност и суштина заодијевају у деминовитивни облик имена, чиме се говори и о благо ироничном ставу наратора у односу на лик који обликује.*

Као и у претходним, и у свом најновијем прозном остварењу, *Причама за романе*, Ненад Грујичић нуди обиље разноврсних ликова међу којима испитује однос, али и прожимање мушког и женског принципа. У том смислу нарочито су

* „Дарица је студирала српски језик, дошла је у велики град из малог, из срца Шумадије. Сићушна, ружњикава, али тиме и некако лепа, личила је на јунаке из цртаних филмова, можда баш из 'Штрумпфова'. Глас јој је као из испражњене зделице млека, звонкаст, танушан, налик ћурлику какве птице из детињства. Пргавица и своја, што би се рекло, а у ствари, испуњена страховима да не направи какву глупост у новој средини. Већ је пропушила – пали цигарету свако мало, волела је реперску музику, и све друге облике који сежу до рока, облачила се у прњице као преживели хипик и тако глумила девојку што се дрогира“. – Ненад Грујичић: *Поеџеса*, у књизи: „Приче за романе“, Културни центар Новог Сада, 2012, стр. 45.

занимљиви случајеви када се у једној истој особи појављују те двије енергије. Моделујући лик Ковртаљке у причи *Кондуктџеруша*, чије само име сугерише промјенљивост или превртљивост као основни животни принцип, Грујичић кроз њено пресвлачење у мушкарца, „када осећа неку снагу у чудном преображају“, представља из унутрашње перспективе осјећање жене у којој постоји и наглашен мушки принцип. Међутим, сликајући тај исти случај са спољашње тачке гледишта, кроз очи мушкарца, у *Причи о Ели*, наратор истиче: „Но, и даље је имала гадан кочопер у себи, ону мушку црту својеглавости у женском телу, која још више умањује ионако врнтаву женску природу“.* Оваквим ставом Грујичић свједочи да природни принцип мијешања енергија не функционише на прави начин када се те енергије нађу заробљене у оној појавности која им не припада.

Иако је трансформативност ликова једна од одлика реалистичког проседеа, занимљиво је на који начин Ненад Грујичић мијења дату категорију преведећи је сасвим на подручје фантастике. У појединим његовим причама долази до унутрашње трансформације јунака која условљава и ону спољашњу. У том смислу је свакако најсимптоматичнији случај из прозе *Ошкинуџа даљина*, у којој се главни јунак Цимела звани Петко, драстично мијења под утиском књиге коју чита.** Таква трансформативност несумњиво спада у подручје

* Ненад Грујичић: *Прича о Ели*, у књизи: „Приче за романе“, Културни центар Новог Сада, 2012, стр. 61.

** „Раном зором, још за густог мрака, Цимела звани Петко наглас је с пуне обале Дунава читао песме из књиге ‘Откинута даљина’ Милоша Шубаричког. Толико им се дивео у својој мржњи да је сила таквог душевног стања грчила лице и мењала му контуре и облике. Више нос није био паприка-бабура, већ је постао шиљат као воловски уд, танке усне дечака у вечитом болу за одбеглим оцем постале су дебеле као црначке, а руке нису више биле краће од руку остале деце, већ су се продужиле до мере коју имају шимпанзе.

магичног реализма, али једним својим дијелом (наглашено увећавање тјелесних карактеристика) залази и у подручје гротескног реализма, о чему ће бити ријечи касније.

У коришћење постмодернистичких искустава и техника, свакако, спада и поступак цитатности, који нарочито долази до изражаја у прози *Приче за роман*. Говорећи о хуманом подухвату Дијане Будисављевић у Другом свјетском рату, када је спасила животе 12 000 дјеце, у причи се даје одломак из њеног дневника у циљу обезбјеђивања ефекта вјеродостојности на којем је, иначе, и цијела прича заснована, у чему се читује Грујичићева брижљивост при обликовању текста. Ипак, када је ријеч о односу према реалности, у смислу ослонца на историјске чињенице и њихово литерарно уобличење, Грујичић се на том пољу показује као најмање заинтересован. Стиче се утисак да писца овако раскошне имагинације постојање историјских података у неку руку кочи и обавезује да их до краја испоштује, не помјерајући се ни изразом од онога што би на било који начин могло нарушити њихову историчност. Иако на једном мјесту Ненад Грујичић кроз глас наратора *Комшијске приче* изричито тврди: „Ни ова прича не би имала смисла да није скувана у детињству. Све више мислим да уопште нећу више писати приче уколико нису директно скопчане са најранијим данима мога живота. Само оно што је у мојим очима било чисто и неокрњено, што није падало под знаке преиспитивања, само то може да уђе у моју прозу. А тек у поезију, ту нема шале“,* јасно је да овај

Равне ноге са ожилком на десној, закривиле су се у правцу савијања бразготине и Цимела звани Петко постао је кривоног и смешан у ходу. Навијао је тело уских рамена на леву страну и тако шљапао кроз живот у демодираним каубојским ципелама“. – Ненад Грујичић: *Ошкинуџа даљина*, у књизи: „Приче за романе“, Културни Центар Новог Сада, 2012, стр. 104.

* Ненад Грујичић: *Комшијска прича*, у књизи: „Приче за романе“, Културни центар Новог Сада, 2012, стр. 151.

(псеудо)дневнички запис нема додирних тачака са његовом трећом прозном књигом. Ипак, овакав и слични пасажии, у којима аутор недвосмислено уплиће властити живот у приповједно ткање, активирају занимљиво питање односа аутора и приповједача. На тај начин се поједностављује (или компликује, у зависности од тачке гледишта) однос надративних и наративних категорија, чија се анализа често кретала у правцу „протјеривања“ аутора из књижевних анализа.

Размишљајући о поменутом проблему Жозе Сарамаго категорије „унутрашњи монолог“ и „свезнајући приповједач“ види тек као оруђа аутора при изражавању свог мишљења. Причајући причу у име свих оних који то не могу сами, писац заправо прича своју причу (не причу коју живи, већ причу из сјећања), своју интимну биографију, чак и када она не посједује никакве додирне тачке са реалним догађајима из његовог живота. И сам се читалац, прихватајући се књиге, нада да ће открити аутора – тако нужно и бива. Аутор је књига. И књига је сама свој аутор. Али најзначајнија прича за читаоца није она која му је понуђена нарацијом, већ она коју осјети као своју. Тако долазимо до парадокса читања: писац прича своју причу, а читалац у његовој или дјелићима његове препознаје своју. Феномен читања се, заправо, своди на свијетлеће тачке преклапања аутора и читаоца, које наизглед и не морају бити заједничке, али их обједињује она истовјетна искра, неподатна било каквим анализама, садржана тек у нијемом читалачком препознавању нужно обиљеженом осјећајем тежине у стомаку.

Иако је на почетку речено да наративно језгро својих текстова Ненад Грујичић ријетко кад заснива на постојању „догађаја-капиталца“, (већ знатно чешће на брзометном низању наизглед малих и небитних догађаја који постепено уносе хаос у микрокосмосе јунака) у *Причама за романе* постоје и такви примјери. Тако се у причи *Професорска* приповједна нит испреда на до сада описан и познат начин, да би

се негдје при средини затекао нараторов коментар, који се истовремено тиче и разграђивања поступка: „Не би ова скаска имала смисла да професор Рајко није одлучио да се ожени“*. У наставку слиједи љубавна прича о Рајку и Јулији која након дуго времена неповлачења конкретних потеза бива истрошена и завршава се необичном замјеном улога – разбарушени професор постаје уредан, а његова некад примјерна изабраница, оличење запуштености, чиме се успоставља „необична равнотежа“.

На више мјеста у *Причама за романе* Ненад Грујичић се кроз свог наратора „ишчуђава“ над тиме како се приповједно клупко може одмотати и на коју ли ће страну отићи, као да се приповиједање одвија мимо њега самог. Овај „трик“, наравно, има за посљедицу прикривање наративних трагова кроз жељу да се читалац што више збуну, да залута, да му се скрене пажња на сасвим другу страну, након чега слиједи неочекивани обрт.

Када је ријеч о формалним обиљежјима умјетничког поступка присутног у *Причама за романе*, није без значаја чињеница да управног говора, тј. дијалога датог кроз глас ликовва, готово уопште нема, што ће рећи да је акценат стављен на говор приповједача. Грујичићев наратор веома воли да коментарише и поучава, те често прекида приповиједање користећи неке од управо споменутих надративних категорија да би скренуо пажњу на себе. Он у исто вријеме показује врло велик степен (само)свијести, мјестимично заустављајући излагање да би читаоцу скренуо пажњу да итекако води рачуна о свом приповиједању, све и када намјерно одаје утисак да није тако (нпр. ако наглашено користи колоквијализме или локализме). У *Причама за романе*, он намјерно открива да је свјестан мелодијских мијена свог језика,

* Ненад Грујичић: *Професорска*, у књизи: „Приче за романе“, Културни центар Новог Сада, 2012, стр. 134.

скрећући пажњу како прелази са екавице на ијекавицу и обратно („Без севдалинке мој живот би био много сиромашнији, ништа. Пјевао сам, ето, рећи ћу то ијекавски, и кад ми се плаче“, * „Е, људи, шта све живот намести. Ево ме опет у екавском времеплову, спустио сам се у Срем“ **). Чак постоје и цијели пасуси који представљају комбинацију екавице и ијекавице, *** и веома је занимљиво када употребљава њихово смјењивање и шта се тиме постиже. Конкретно, у *Мајаређој Ђричи*, наратор прелази са екавице на ијекавицу када говори о судбинској љубави која га је својом несвакидашњом снагом обиљежила за цијели живот, али и о усуду који је ту љубав пратио. Дакле, када треба исприповиједати догађај набијен семантиком наратор користи ијекавицу која иначе има то својство да интензивира значења ријечи.

Овакве мелодијске мијене језика су у директној вези са смјенама приповједачког ритма, када наратор скида „свакодневно“ рухо свог приповиједања прелазећи на његову наглашено поетизовану варијанту. Тако се у причи *Незнанци* након прозног излагања, у правом смислу те ријечи, уводи дио који функционише као пјесма у прози, како због чињенице да је дат у једном даху, кроз једну једину реченицу, иако се ради о пасусу, тако и због садржине наглашено фи-

* Ненад Грујичић: *Мајаређа Ђрича*, у књизи: „Приче за романе“, Културни центар Новог Сада, 2012, стр. 178.

** *Ибигем*, стр. 179.

*** „Пева се лепо и у Барањи и Славонији, и тамо сам јездио, и ту с магарцима и сољу одлично прођох. Истина, ту се ијекавски пјева, бећарац, него шта. Али ту се преливају и староградске песме из Бачке: 'Говори се да ме вараш и да ћеш ме оставити, а знаш добро да сам болан и да нећу оздравити'. Био сам се заљубио у једну Бранку из Борова. Прелијепа, витка, очију као листићи рибизли. Разболела се, нападе је сушица, оде у некаву болницу – бараку, ту се задржа мјесец дана, ни једном је не посјетих, огријеших се, она изађе, удаде се за некога Кајкавца и уз рат побјеже с њим у Аустралију, да сачувају клупко љубави с кућног прага.“ – *Ибигем*, стр. 180.

лозофског предзнака: „Људи су пролазна бића, тек привиди их чине вечнима, опсене их ките као дечји балони паркове, позориште над позориштима, да, то је живот; ништа друго, кад бисмо знали шта нам доноси сутрашњи дан, вероватно не бисмо били смртни, човек би нашао начин да предупреди догађаје, и тако у недоглед, човек је ђаво колико и анђео, свашта тај може, ево и ја сама, ко сам ја, ко је онај човек што ме прогања, ствари се догађају супротно мојим жељама, оно што ће се догодити, ничим се не може зауставити, ако којим чудом може, онда је то онкрај, збир иних простора, астрална сфера где нема времена нам знано...“ Међутим, овакви пасажи који својим ритмом одступају од приповједног ритма датог на почетку неког од прозних остварења у најновијој књизи Ненада Грујичића, нису толико чести. Много су присутнији другачији начини помоћу којих се постижу поетски ефекти. У првом реду, ту су описи, поређења, спајање неспојивог, обиље необичних детаља, те на крају, сам језик, који Грујичић користи наглашено осцилирајући између колоквијално-локалног и поетског. Занимљиво је да је највећи број описа везан за дескрипцију, али и онеобичавање љубавног чина у којем се долази и до наглашено хумористичких нота.

Као упечатљив примјер претходно реченог може се навести грађење једног од, у почетку главних ликова, који потом пада у сјенку, уводне приче најновије Грујичићеве књиге, *Хорске свечаносићи*. Говорећи о Новици, младом солисти црквеног хора, Ненад Грујичић на суптилан начин дочарава његову појавност и унутрашњост комбинујући најразличитије детаље које потом спаја у хармоничну цјелину.** Опис

* Ненад Грујичић: *Незнанци*, у књизи: „Приче за романе“, Културни центар Новог Сада, 2012, стр. 57.

** „Мршуљав, са тек пупалом јарчевом брадицом, па с наочарима на прџастом и пиргавом носу, он личи на неког бољшевичког младца

његовог љубавног чина са Милевом, диригенткињом мушког понашања, вјешто осцилира између страственог и комичног, при чему треба нагласити да у таквој комбинацији елементарна писац мора бити мајстор свог заната да би успјешно језички конкретизовао поменуто замисао.*

Такође, када је ријеч о умјетничком поступку у домену моделовања ликова Ненад Грујичић користи сличан „рецепт“ спајања неспојивога, када приликом њиховог грађења, готово по правилу, убаци и неки необични детаљ који освијетли и још један аспект лика на којег се односи, али и цјелокупно приповиједање преводи у зону зачудности, а неријетко и комике. Управо је овај поступак послужио као главни аргумент

или партизанског курира који воли да чита старе новине. Сместиш ли га у ово време, он је мамин син који не може без пудинга у јутарњем кревету, постадолесцент који марамичу из унутрашњег џепа јакне, ма где се задесио, вади на сваку промену дашка ветра, чак и у центру града док пролази кроз бучне издувне гасове саобраћаја“. – Ненад Грујичић: *Хорске свечаносћи*, у књизи: „Приче за романе“, Културни центар Новог Сада, 2012, стр. 7.

* „Милева би га ћапавала у по бела дана, одводила лифтом на осми спрат, ту одмах с врата мандрљала и перушала, рушила и падали би испред кревета, није могла дочекати још корак – два до лежаја, увијала се као мачка-змија дробећи му коске на поду. Новица би се копрцао, зазивао да стане, али се, у налету торнада љубљења које је више личило на зобање, предавао и, смлевен, пуштао да га тако сломљеног куса на месту где му је јак матрак, попут чукундединог из породичне приче, ко свећњак од злата кованог пре два века. Не уме нити може да се извуче из њеног бука страсти; потопила га као водопад, облила дугиним милинама ужитка, калајисала му кожу и тен славујним гласницама од којих жмарци кипе океаном тела и гамижу ка свршецима свих удова. Разметала би га на саставне делове, а онда у смирај дрхтавице скупљала лаганим додирима преко вена и жилица по целом бићу. Он је, свезан и блажен, осећао да на овом свету има чудесо које досад није видео“. – *Ибигем*, стр. 9-10.

Петру Арбутини да Грујичићев досадашњи приповједни опус значи као магични реализам. У том смислу посебну улогу игра однос реалистичких и фантастичких елемената који, опет, спада у област спајања неспојивога. Тако гледано, на ову тезу може се надоградити још једна – о гротескном реализму присутном у прозним књигама Ненада Грујичића. Једна од кључних његових одлика јесте обилато коришћење хиперболе кроз разне ефекте преувеличавања, да би се јасније нагласиле основне контуре приче у којој доминира необичан и веома разноврстан колорит. Такође, веза гротескног реализма са шаљивим причама, које неријетко имају везе и са фолклором, преводи људско постојање на његов најосновнији, тјелесни ниво, чиме се духовно, идеално и апстрактно приказују и своде на материјално и овоземаљско. Управо у том дијелу се види необична легура фантастике и хумора, те *сћраха*, као једна од главних посљедица фантастике, изостаје.* Наравно, у случају *Прича за романе*, као ни у случају

* Узето у најширем значењу, одредницу фантастичко може имати готово свако литерарно остварење од најстаријих времена до данас, од бајке до научне фантастике, ако садржи чудесне, надреалне, сновне елементе обиљежене атмосфером тајанства и нелагоде. У ужем смислу о фантастици говоримо када се књижевни свијет моделује на такав начин да се бришу границе између реалног и имагинарног, те читалац није сасвим сигуран гдје се завршава једно, а почиње друго. Француски теоретичар Роже Каоја у књизи *Au coeur du fantastique* каже: „Све фантастичко је *џрелом* са познатим поретком ствари, ерупција *неџриваџиљивој* у крилу непроменљиве *свакодневне леџалносћи*“. (истакла С.К.Р) (Цитирано према књизи Јовице Аћина: *Паукова џолиџика. За криџику књижевне меџафизике*, Просвета, Београд, 1978, стр. 237). Услед такве збуњености разума нужно се осјећа језа, страх, а колебање читаоца да ли је у питању стварни или измаштани свијет за посљедицу има регистровање посебних естетских квалитета дјела – због „шока“ фантастичке инвенције читалачко биће на силу, против своје воље, улази у систем тортуре прихватајући његова правила игре. Управо страх поједини

Прича из ѿоѿаје или *Муже душа*, не може се говорити о чистом облику гротескног реализма који би нужно водио у поступак карневализације, већ о амалгаму најразнороднијих елемената који стопљени у једну цјелину имају заједнички циљ – антидогматско слављење живота. Ријетке су овакве књиге које нас ненаметљиво помјерају од сјенке ка свјетлу, при чему се смијех појављује као израз слободног и критичког сазнања стварности коју сваким дахом креирамо.

аутори, попут нпр. Божа Вукадиновића, виде као основну разлику између сродних појмова фантастичког и чудесног који се, и поред тога што се односе на нешто невјероватно, необично, немогуће, у томе ипак разликују. (Божо Вукадиновић: *Инѿерѿреѿиације*, Нова књига – Просвета, Београд, 1985, стр. 11).

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Ненад Грујичић рођен је 12. септембра 1954. године у Панчеву. Основну и средњу школу завршио у Гомјеници и Приједору. На Филозофском факултету у Новом Саду дипломирао књижевност. Био је главни и одговорни уредник студентског књижевног листа *То јесѿ* (1978–1980) и уредник поезије у *Гласу омладине* 1980–1981. године. Председник Друштва књижевника Војводине (1993–1997) и председник Савета Међународног салона књига и Дана Лазе Костића у Новом Саду (2000–2004). Живи у Новом Саду и ради као директор Бранковог кола у Сремским Карловцима.

Песничке књиге: *Маѿерњи језик*, Књижевна омладина Србије, Београд, 1978; *Линије на глану*, Просвета, Београд, 1980; *Врвеж*, Матица српска, 1985; *Царска намиѿуша*, Бигз, Београд, 1990; *Јагац*, Српска књижевна задруга, Београд, 1993; *Пусѿа сређа*, Просвета, Београд, 1994, 1995, 1996; *Маѿерњи језик и ѿесме ѿри руци*, Књижевна омладина Србије, Београд, 1995; *Лоѿ*, Време књиге, Београд, 1995; *Цвасѿ*, Просвета, Београд, 1996, 1997; *Сновиље*, Глас српски, Бања Лука, 1998; *Жива душа*, Просвета, Београд, 1999; *Шајкашки сонети*, Прометеј, Нови Сад, 2008. и *Вијагукѿ*, Прометеј, Нови Сад, 2011.

Избори поезије: *Чисѿиац*, Просвета, Београд, 1997; *И оѿиац и маѿи*, Матица српска, Нови Сад, 2002; *Млеч*, Глас српски, Бања Лука, 2004; *Светѿлосѿи и звуци*, Српска књижевна задруга, Београд, 2005. и *Дарови*, Орфеус, Нови Сад, 2009.

Објавио књиге: *Прокрусѿова ѿосѿеља* (есеји и критике), Стражилово, Нови Сад, 1988; *Плес у неѿама* (есеји и критике),

Просвета, Београд, 1998; *Полемике и огушци*, Ослобођење, Сарајево, 2004; *Бранко* (монографија), Књижевна заједница Новог Сада и Завод за уџбеника и наставна средства, Београд, 1984, 1985, 1990. и 1992; *Аух, шћо живої ушима сїриже* (алманах стихова), Стражилово, Нови Сад, 1990; *Чиїај Тракла* (драма), Радио Нови Сад, 1983; *Ојкача* (студија и антологија), Књижевна заједница Новог Сада, 1988, Дневник, 1992, Задужбина Петар Кочић, Бања Лука – Београд, 2002, Музеј Козаре, Приједор, 2003, издање аутора, 2004; *Приче из ѿоїаје*, Прометеј, Нови Сад, 2007; *Мужа душа* (роман), Прометеј, Нови Сад, 2009.

Добитник је књижевних признања: *Бранкова наїрага Маїице срїске*, Милан Ракић, *Вукова наїрага*, Скендер Куленовић, *Печаї вароши сремскокарловачке*, Кондир Косовке девојке, *Сїражилово*, Павле Марковић Агамов, *Пјесма над ѿјесмама*, Грб Сремских Карловаца, Лазар Вучковић, Шушњар и Дневникова наїрага.

САДРЖАЈ

НЕЗНАНЦИ

Хорске свечаности	7
Читуља	23
Трнка и Зумка	29
Кондуктеруша	40
Поетеса	45
Незнанци	52
Прича о Ели	60
Препреке и преокрети	69
Избегличка	82

МАГАРЕЋЕ ПРИЧЕ

Сонетни венац	89
Откинута даљина	100
Мачор	116
Жбиров цегер	121
Професорска	130
Промоција	140
Комшијска прича	148
Приче за роман	153
Магарећа прича	176

Поговор: Од сјенке ка свјетлу (Светлана Калезић Радоњић)	191
Белешка о аутору	207

Ненад Грујичић
ПРИЧЕ ЗА РОМАН

издавач

Културни центар Новог Сада
Католичка порта 5, Нови Сад

тел: 021 528 972

факс: 021 525 168

e-mail: kcns@eunet.rs

www.kcns.org.rs

за издавача

Ласло Блашковић

технички уредник

Ксенија Чобановић

припрема

Владимир Ватић

шtamпa

Футура, Петроварадин

шираж

500 примерака

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

821.163.41-92